

POLITIHØGSKOLEN

**Bruker norske etterforskere skriftlig
etterforskningsplan og hva tenker de om denne
utviklingen i praksis?**

Silje Solheim og Anita Tveit

Erfaringsbasert master i etterforskning
Kull 2017

Do Criminal Investigators use Written Investigation Plans and what are their thoughts about this Development?

Abstract

In recent years Norwegian police investigations have been an area of political focus. Previous legal scandals, recent research and a professionalisation of the subject have led to both formal and informal recommendation of written investigation plans in efforts to enhance relevance, accuracy and quality. Despite considerable commitments made towards widespread implementation of these plans, there is little to no research on how investigation plans are understood and received by practitioners. The purpose of this thesis was to find out what a representative sample of criminal investigators think about this development. Do they use the method, if so how, and does it seem to have any positive effects?

To gain insight, 110 investigators from Norwegian police districts were invited to answer an online survey. Despite the fact that all the investigators worked in crime areas where the Attorney General had imposed the use of an investigation plan, the response rate was approximately only 53 percent (N = 58). Although a low response rate affects the validity of the study, the data collected are consistently positive. 96 percent of the investigators reported that they always or generally use a written investigation plan. Combined with data of how they use it, the current survey indicates a dramatic change in Norwegian investigative practice. The findings are discussed against previous research and practices of Norwegian police.

Sammendrag

Etterforskningsfaget i norsk politi har de siste årene vært et politisk satsningsområde. Tidligere rettsskandaler, nyere forskning og en profesjonalisering av faget har ført til at bruk av skriftlige etterforskningsplaner er anbefalt og pålagt i mange sakstyper fordi det blir ansett som et godt verktøy for å kunne sikre relevans, nøyaktighet og høy kvalitet. Til tross for denne satsingen finnes det lite eller ingen forskning på området. Hva tenker etterforskerne om utviklingen? Benytter de metodikken og opplever de at den har en positiv effekt? Formålet med undersøkelsen var, kort sagt, å finne ut om og hvordan et utvalg norske etterforskere bruker etterforskningsplan.

For å få et innblikk i disse spørsmålene ble 110 etterforskere fra to norske politidistrikt invitert til å besvare en nettbasert spørreundersøkelse. Til tross for at alle jobbet i kriminalitetsfelt hvor Riksadvokaten har pålagt bruk av etterforskningsplan, var responsraten bare ca. 53 prosent (N=58). Dette påvirker naturligvis studiens validitet, men svarene er gjennomgående svært positive. 96 prosent av respondentene svarer at de alltid eller som regel benytter etterforskningsplan. Sammenholdt med opplysninger om hvordan planen brukes indikerer dette en dramatisk endring i norsk etterforskningspraksis. Funnene blir drøftet opp mot tidligere forskning og praksis i norsk politi.

Forord

Å fordype oss ytterligere i etterforskningsfaget er noe vi lenge har hatt ønske om, og vi startet begge på Politihøgskolen sin erfaringsbaserte master i etterforskning høsten 2017. Masterstudiet har gitt oss en fordypning og økt innsikt i etterforskningsfaget. Det er ikke bare det faglige utbyttet vi opplever som verdifullt, men også selve prosessen rundt arbeidet med masteroppgaven. I tillegg har det vært givende å skrive i et samarbeidsprosjekt.

Vi ønsker aller først å takke vår veileder Dr. Ivar Fahsing. Ditt unike engasjement for etterforskningsfaget, din entusiasme og gode oppfølging har vært til stor motivasjon gjennom hele vårt prosjekt. Tusen takk for gode råd og innspill.

Takk også til respondentene som stilte opp i spørreundersøkelsen og til kontaktpersoner i politidistriktene. Uten dere hadde vi ikke hatt materiale å jobbe med i oppgaven vår. Vi håper dere finner sammenstillingen av funnene interessante og ser nytten av deres bidrag. Til Marit, Espen, Marius, Caroline og Kjersti, takk for at dere villig stilte opp på gjennomføring av pilotstudie på spørreundersøkelsen og ga oss gode og viktige tilbakemeldinger på denne. Takk til VEF-kolleger for mange gode diskusjoner rundt etterforskningsplan de siste årene. Gjennom masterperioden har vi også hatt gode faglige diskusjoner med mange kolleger. Takk for konstruktive innspill og for interessen dere har vist for oppgaven vår. Ingen nevnt, ingen glemt. En stor takk til biblioteket, og spesielt til Camilla for din positivitet, tilgjengelighet og gode råd.

Takk til arbeidsgiverne våre; Vest politidistrikt og Politihøgskolen for støtten i forbindelse med gjennomføring av masterstudiet ved Politihøgskolen. Silje trekker spesielt frem sin leder i Vest politidistrikt, Wenche Bauge Helle, som har vist stor forståelse for arbeidet med masteroppgaven. Anita vil trekke frem Ivar Husby som både oppmuntret til å starte på masterstudiet og som tilrettela for dette.

Til slutt ønsker vi å takke familiene våre med Ørjan, Amalie og Torstein i spissen. Takk for deres tålmodighet og støtte – dere betyr alt!

INNHOLDSFORTEGNELSE

INTRODUKSJON	1
Kvalitet, justisfeil og norsk etterforskningspraksis	3
Etterforskningens formål og regulering	3
Kvalitet	4
Justisfeil	5
Grunnleggende menneskelige begrensninger	8
Forskningsbaserte mottiltak	11
Etterforskningsprosessen - En praktisk og metodisk tilnærming til etterforskning	13
Etterforskeres beslutningstaking	14
Hypoteser - hypotesetesting	14
Hypotesegenerering	15
Kryss-sjekk matrise	17
Etterforsknings sirkelen	17
Hypotesedrevet etterforskningsplan	18
På vei mot en kunnskapsbasert og omforent metodikk	20
Bruk av hypotesedrevet etterforskningsplan	22
Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet - Etterforskningsløftet	22
Føringer og tiltak - bruk av etterforskningsplan	24
Nylig gjennomførte undersøkelser på bruk av etterforskningsplan	28
Implementering - opplæring	29
METODE	32
Respondenter og utvalg	32
Utforming av spørreskjemaet	36
Pilotstudie	38
Responstrate og feilmargin	38
Analyse	40
Etiske vurderinger	41
RESULTAT	44
Bruk av etterforskningsplan	45
Hvor ofte	45
Betydning for kvalitet	46
Aktiv bruk	48
Hypotesegenerering	49
Kultur	51
Behov for opplæring	52
Retningslinjer	55
Videre utvikling	57
DISKUSJON	59
Kultur	62
Behov for opplæring	64
Retningslinjer	65
Videre utvikling - de tekniske løsningene	67
Hva forteller funnene samlet?	67
Begrensninger ved studien	68
Avslutning	70
Referanser	71

Vedlegg 1-3

FIGURER OG TABELLER

Figur 1.	Grafisk fremstilling over antall år siden respondentene gikk ut fra Politiskolen/Politihøgskolen (N=58)	33
Figur 2.	Grafisk fremstilling over hvor lenge respondentene har jobbet fulltid med etterforskning (N=58)	34
Tabell 1.	Viser oversikt over hvilken opplæring respondentene har i etterforskningsplan ut fra forhåndsdefinerte valgmuligheter (N=58)	35
Figur 3.	Grafisk fremstilling over hvor ofte respondentene benytter etterforskningsplan (N=58)	45
Figur 4.	Eksempler på sitater fra respondenter hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor ofte de bruker etterforskningsplan	46
Figur 5.	Grafisk fremstilling over hvor viktig respondentene mener bruken av en skriftlig etterforskningsplan er for kvaliteten i sin egen etterforskning (N=58)	47
Figur 6.	Eksempler på sitater fra respondenter hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor viktig respondentene mener bruken av en skriftlig etterforskningsplan er for kvaliteten i sin egen etterforskning	47
Figur 7.	Viser sitat fra én respondent hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor viktig respondentene mener bruken av en skriftlig etterforskningsplan er for kvaliteten i sin egen etterforskning	48
Figur 8.	Grafisk fremstilling som viser hvorvidt respondenten selv mener han benytter skriftlig etterforskningsplan aktivt i sine etterforskninger (N=58)	48
Figur 9.	Eksempler på sitater med ulik tilnærming fra to respondenter hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor hvorvidt respondenten selv mener den benytter skriftlig etterforskningsplan aktivt i sine etterforskninger	49
Figur 10.	Grafisk fremstilling som viser hva respondentene svarte på spørsmålet om de alltid har ulike hypoteser i sin skriftlige etterforskningsplan (N=58).	49
Figur 11.	Viser sitat fra tre respondenter med nokså lik tilnærming hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om de alltid har ulike hypoteser i sin skriftlige etterforskningsplan	50
Figur 12.	Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om de alltid har hypoteser som åpner opp for uskyld i sin skriftlige etterforskningsplan (N=58)	50
Figur 13.	Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om det på deres arbeidsplass er kultur for at skriftlig etterforskningsplan bør brukes aktivt (N=58)	51
Figur 14.	Viser sitat fra respondentene, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om det på deres arbeidsplass var kultur for at skriftlig etterforskningsplan bør brukes aktivt	51

Figur 15.	Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om hvor ofte de opplever at noen veileder dem i bruken av en skriftlig etterforskningsplan (N=58)	52
Figur 16.	Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på utsagnet om de trenger mer opplæring i bruk av etterforskningsplan (N=58)	53
Figur 17.	Eksempler på sitat fra respondentene, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om de trenger mer opplæring i bruk av etterforskningsplan	54
Figur 18.	Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på i hvilken grad de kjenner til dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan» (N=58)	55
Figur 19.	Viser sitat fra respondentene som er sammenfallende, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om i hvilken grad de kjenner til dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan»	55
Figur 20.	Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på i hvilken grad de benytter dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan» (N=58)	56
Figur 21.	Viser sitat fra respondentene, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om i hvilken grad de benytter dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan»	57
Figur 22.	Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om de tekniske og databaserte løsningene vi har for bruk av etterforskningsplan er gode nok (N=58)	57
Figur 23.	Eksempler på sitat om utfordringer som går igjen hos flere respondenter, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om de tekniske og databaserte løsningene vi har for bruk av etterforskningsplan er gode nok	58

INTRODUKSJON

Den 8. september 2006 kl. 12 kalte den norske justisministeren inn til pressekonferanse for å gi en offentlig beklagelse etter at Fritz Moen var blitt fullstendig renvasket for to grove seksualdrap etter å ha sonet over 18 år i fengsel. Justisminister Knut Storberget var tydelig preget da han på vegne av Regjeringen framførte unnskyldningen foran et fulltallig pressekorps: «Det er ikke mulig å gjøre ugjort den urett som samfunnet begikk mot Moen. Men det påhviler oss som et ansvarlig rettssamfunn å trekke mest mulig lærdom av denne saken for at noe lignende ikke skjer igjen» (Clementz, 2006). Dessverre var Fritz Moen selv allerede død da beklagelsen kom, men Storbergets lovnad ble fulgt opp i senere Stortingsvedtak nr. 61 (2014 -15) som påla politiet å utvikle rutiner og metodikk som kunne redusere faren for nye grove justisfeil (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015).

Et overordnet mål for straffesaksbehandlingen er å bidra til redusert kriminalitet ved at straffbare forhold blir avdekket og oppklart slik at samfunnet kan lære og skyldige kan straffeforfølges - samtidig er det maktpåliggende å unngå at uskyldige blir straffet. Som uttalt fra Riksadvokaten: «Kvalitetskravet viker ikke for noe annet krav til straffesaksbehandlingen i politiet og påtalemyndigheten» (Riksadvokaten, 2018b, s. 5). Straffesaksbehandlingen skal innrettes slik at den vekker tillit i samfunnet og grove feil skal så langt mulig ikke forekomme. Men selv om det hver dag utføres etterforskning og påtalearbeid med høy kvalitet i en rekke saker utført av dedikert etterforskningspersonell som legger ned en betydelig innsats for å løse et viktig samfunnsoppdrag viser nyere norsk rettshistorie at det begås alvorlige feil. Grov og uopprettelig urett er begått mot grupper og enkeltmennesker (Rachlew, 2009). Skandaler som følge av feil i rettssystemet kan det ikke tas lett på. Vi må søke etter umiddelbare og bakenforliggende årsaker til hva som går galt. Og ikke minst - hvordan blir det fulgt opp for å forebygge at det skjer igjen? Riksadvokaten har nedsatt flere arbeidsgrupper, og rapporter med læringspunkter er utarbeidet. Det er også avlagt flere doktoravhandlinger på området (Se eks. Ask, 2006; Rachlew, 2009, Fahsing, 2016). Det pekes på systemfeil i organisasjonen og det ser ut til at de samme feilene går igjen fra sak til sak. En grunnleggende brist synes å være såkalt «manglende objektivitet». Feil i etterforskningslederens bevisvurdering og beslutningstaking er identifisert som trolig den mest vanlige feilen i etterforskningen i Norge (Justitiedepartementet, 2015; Rachlew & Fahsing, 2015) og internasjonalt (Ask & Fahsing, 2018; Irvine & Dunningham, 1993).

Videre fremheves det at alvorlige feil i etterforskningen kunne vært redusert hvis tilgjengelig kunnskap fra egen og andre disipliner hadde blitt kjent og anvendt på en mer

systematisk måte (Stelfox og Pease, 2008; Ask & Allison, 2010; Fahsing, 2013; Riksadvokaten, 2015). Likevel har kun noen få land så langt innsett behovet for en dyptpløyende og politisk styrt endring som tvinger frem systematiske mottiltak både på individ- og organisasjonsnivå (se Fahsing, 2013, 2016). De senere år har det, som påpekt av Fahsing og Rachlew (2015), pågått en profesjonalisering av politiet, som innebærer høyere utdannelsesnivå, mer relevant forskning, en formalisering av håndverket og tilføring av ny kompetanse. I Norge har forskning kombinert med læringspunktene fra straffesaker hvor det er begått justisfeil vært viktig grunnlagsmateriale for innhold i *Nærpolitireformen* (Justisberedskapsdepartementet, 2015). I kvalitetsdelen av reformen, også kalt; «Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet» er det utarbeidet tjue konkrete tiltak for å heve kvaliteten i straffesaksarbeidet både på systemnivå og individnivå (Politidirektoratet, 2016). Dette arbeidet blir ofte omtalt som *Etterforskningsløftet*. Et av tiltakene (tiltak 13) er utvikling av *Nasjonal beste praksis og metoder for etterforskningsledelse*. Tiltaket har blant annet ført til at nasjonale *Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan* er utarbeidet. Politidirektoratet og riksadvokaten rettet med dette et økt fokus på bruk av etterforskningsplan. Fahsing (2016) har påpekt nødvendigheten av slike planer, samt systemer som sikrer at de faktisk brukes. Dette blant annet etter å ha gransket forskjeller i praksis mellom norske og engelske etterforskningsledere i drapssaker.

Ny forskning og nye retningslinjer fører imidlertid ikke nødvendigvis til en tilsvarende endring i praksis (Amdam et al., 2016). Resultatet fra statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse fra 2018 viste at i politiets behandling av grove voldssaker med frist var verken krav til innhold eller krav til antall opprettede etterforskningsplaner utført i henhold til gitte pålegg (Riksadvokaten, 2018a). Etter det massive fokuset på kvalitet som har preget faget de siste 10-15 årene er det oppsiktsvekkende dersom slike pålegg ikke følges. Denne masteroppgaven vil derfor se nærmere på om et utvalg av norske etterforskere faktisk bruker skriftlig etterforskningsplan. Og dersom de gjør det – hvordan og hvorfor gjør de det? Og hvordan oppleves i så fall denne nye praksisen?

Kvalitet, justisfeil og norsk etterforskningspraksis

I dette kapittelet vil vi presisere etterforskningens formål og regulering før vi videre kommer inn på hva som ligger i begrepene kvalitet og justisfeil, og knytter dette til noen kjente norske straffesaker hvor alvorlige justisfeil har blitt oppdaget.

Etterforskningens formål og regulering

Politiet skal gjennom forebyggende, håndhevende og hjelpende virksomhet være et ledd i samfunnets samlede innsats for å fremme og befeste borgernes rettssikkerhet, trygghet og alminnelig velferd for øvrig, jf. politiloven § 1. Et hovedmål for politi og påtalemyndigheten er å bidra til redusert kriminalitet ved forebyggende tiltak og ved straffesaksbehandlingen. Etterforskning er således en av politiets kjerneoppgaver hvor formålet, som fremgår av straffeprosesslovens § 226 første ledd, blant annet er; «...å skaffe til veie de nødvendige opplysninger for avgjørelsen av spørsmålet om tiltale, å tjene som forberedelse for sakens videre behandling ved retten, å avverge eller stanse straffbare handlinger».

Objektivitetskravet står sentralt og er helt grunnleggende for all etterforskning. Prinsippet er nedfelt i straffeprosesslovens § 226 tredje ledd; «Er en bestemt person mistenkt, skal etterforskningen søke å klarlegge både det som taler mot og det som taler til fordel for ham». Og i straffeprosessloven § 55 fjerde ledd; «Påtalemyndighetens tjenestemenn skal opptre objektivt i hele sin virksomhet, herunder på etterforskningsstadiet, når det treffes påtalevedtak og ved irettføring av saken». For enhver etterforskning gjelder også kravet om en *rettferdig rettergang*. Dette kravet følger av Grunnlovens § 95 og den Europeiske menneskerettskonvensjonen artikkel 6 nr. 1 og fremheves av Aall (2015) som et grunnleggende og overordnet prinsipp i norsk straffeprosess. I kravet til en rettferdig rettergang inngår også hensynet til *kontradiksjon*, hensynet til *likestilling mellom partene* og vernet mot *selvinkriminering*. I forlengelsen av kravet til rettferdig rettergang følger også prinsippet om *uskyldspresumsjonen* – «*In dubio pro reo*» (latin for: I tvil - for den anklagede); enhver er uskyldig inntil skyld er bevist. Dette prinsippet er et grunnleggende prinsipp i enhver rettsstat og har røtter helt tilbake til romerretten (Strandbakken, 2003). Prinsippet er omhandlet i FN's menneskerettserklæring, Grunnlovens § 96 andre ledd og den Europeiske menneskerettskonvensjonens artikkel 6 nr. 2. Som påpekt av Aall (2015, s.459) er uskyldspresumsjonen; «... det naturlige rettslige utgangspunkt for de krav og forventninger som stilles til etterforskningen av alle straffesaker». Det er påtalemyndigheten som ved sin bevisførsel skal overbevise domstolen om at deres gjerningsbeskrivelse er den eneste rette, og ikke tiltalte som skal bevise sin uskyld.

Kvalitet

«All etterforskning må vurderes opp mot [gjeldende] moral, etikk, lov, instruks, retningslinjer, forholdsmessighet, menneskeretter og folkerettslige forpliktelser» (Bjerknes & Fahsing, 2018, s. 68). For å kunne vurdere etterforskningens kvalitet må den altså vurderes fra ulike ståsteder. Innes og Brookman (2013) deler disse inn i fire ulike dimensjoner: a) resultat, b) prosess, c) skadereduksjon og d) forebygging. Det ligger utenfor oppgavens mål å gå nærmere inn på alle disse. Vi vil ha et hovedfokus på prosess, men det bør ikke overraske noen at disse ulike dimensjonene henger sterkt sammen. Eksempelvis vil det være vanskelig å etterprøve et resultat dersom man ikke kan få innsyn i prosessen, og det vil være vanskelig å forebygge noe dersom man egentlig ikke vet nøyaktig hva som hendte. Riksadvokaten har aldri tidligere vært så tydelig på hva som forventes av kvalitet i etterforskningen som gjennom Kvalitetsrundskrivet (Riksadvokaten, 2018b). Rundskrivets kvalitetsmarkører gir klare føringer for etterforskningsarbeidet. Markørene kan ses på som viktige måleparametere for evaluering av straffesaker. For hvordan kan en evaluere et arbeid uten å ha noe å måle det opp mot? Verdt å merke seg er også riksadvokatens klare presisering av at det ikke bare er resultatet som skal måles, men hele *prosessen* frem til resultatet; «Kravet om høy kvalitet er med andre ord en innsatsforpliktelse, ikke en resultatforpliktelse» (Riksadvokaten, 2018b, s. 31). Riksadvokaten fremhever at enkeltmennesker som er involvert i straffesaker som enten fornærmet, vitner, siktede, tiltalte eller domfelte, skal møtes med respekt og hensynsfullhet (2018b). Videre bemerker riksadvokaten de strenge krav som stilles til den enkelte medarbeiders integritet og viser til de gjeldende etiske retningslinjene. Her understreker han at det især skal legges til rette for etiske refleksjoner og faglige motforestillinger (Riksadvokaten, 2017a).

Riksadvokaten har ansvaret for straffesaksbehandlingen og herunder ansvaret for å definere den til enhver tid gjeldende norm for hvilke krav som skal stilles til etterforskningen, både generelt og i den enkelte sak. Ansvaret for at den definerte normen realiseres på en effektiv og hensiktsmessig måte gjennom kompetansehevende tiltak, ressursfordeling og organisering ligger hos politidirektøren. Det er påtalemyndigheten (påtalesaglig etterforskningsleder) som har det overordnede ansvaret for å lede etterforskningen og påse at den er målrettet og drives frem med tilstrekkelig hurtighet og kvalitet, jf. påtaleinstruksen § 7-5 og den nasjonale straffesaks-instruksen av 5.12.2017 punkt 2.3.3. (NOU 2017: 5). Den politifaglige etterforskningslederen har ansvaret for at etterforskningssteg gjennomføres i samsvar med anerkjente metoder og fremgangsmåter (Riksadvokaten, 2018b). Riksadvokaten

fremhever også at påtalemyndigheten skal utøve saksledelse i tett samarbeid med den politifaglige etterforskningslederen slik at politi- og påtalemyndighetens samlede kompetanse og ressurser utnyttes best mulig under planleggingen og gjennomføringen av etterforskningen. Bjerknes og Fahsing (2018, s. 61) peker på innsyn, metode og planmessighet som en grunnpilar i etterforskning.

I Påtaleanalysen fremkommer det at påtalemyndighetens og politiets funksjon som garantist for nasjonalstatens og demokratiets eksistens har bred oppslutning i det norske samfunn (NOU 2017: 5, s. 27). Det påpekes videre at den delen av virksomheten som knytter seg til utøvelse av makt, er en kjerneoppgave som må være under full offentlig kontroll og styres med basis i en tradisjonell planmodell. Påtaleanalysen viser til at dette verdisynet også fremkommer i regjeringens samarbeidsavtale (Sundvollen-plattformen), kapittel 4; «Regjeringen vil føre en justispolitikk som sikrer den enkeltes behov for trygghet og rettsikkerhet. Kriminalitetsbekjempelser må skje innenfor rammene av grunnleggende rettsstatsprinsipper» (NOU 2017: 5, s. 27).

Ved flere anledninger har riksadvokaten fremhevet at den tillit og makt påtalemyndigheten er gitt, fordrer høy kvalitet i etatens arbeid. Kvalitet er et ufravikelig krav - det fordrer ingen nærmere forklaring at straffesaksbehandlingen må være av høy kvalitet (Riksadvokaten, 2018b). Et velfungerende strafferettsapparat er en forutsetning for et moderne demokrati, og det er i dette perspektivet politi- og påtalemyndighetens oppgaveløsning må bedømmes (Riksadvokaten 2018). Det handler kort sagt om rettsstatens legitimitet.

Justisfeil

Rachlew (2009) viser til Forst som definerer «errors of justice» - justisfeil, som «ethvert avvik fra straffesakens optimale utfall». Justisfeil refererer seg således ikke bare til det endelige utfallet av en straffesak, men til all aktivitet som leder ut i avvik. En justisfeil kan både være feil på *individnivå*, men også utledes som følge av *systemfeil*. Etter Forsts begrep klassifiseres en justisfeil som systemfeil når eksempelvis en redelig politietterforsker produserer et upålitelig bevis som følge av at vedkommende ikke innehar nødvendig skoloring (Rachlew, 2009). Som referert til av Stridbeck (2009) i Tidsskrift for strafferett påpeker Doyle at «... en feilaktig domfellelse er en *organizational accident* som beror på mange samvirkende feiltakelser sammen med uheldige omstendigheter» (Rachlew, 2009, s. 34). Videre fremheves det at selv om det er individet som feiler og anses som et «råttent

eple» i organisasjonen eller en dyktig etterforsker med tunnelsyn, må feilen anses og angripes som systemfeil fordi systemet ikke fanget det opp og korrigerer i tide.

Rachlew (2009) viser til McFarlane som har gransket flere internasjonale straffesaker der mennesker er blitt feilaktig dømt. Blant annet viser McFarlane til en utvikling fra granskningsrapporter på 1900-tallet der konstaterte feil ble avskrevet som enkeltstående - til den dramatiske endringen etter at DNA teknologien kom og systematiske analyser tvang seg frem. McFarlane skiller mellom de *umiddelbare* og de *underliggende* årsakene til feil. De umiddelbare årsakene kan være feil identifisering av mistenkte, feilslutninger utført av sakkyndige, falsk tilståelse, falske vitneforklaringer m.fl. I arbeidet med «*The Innocence Project*» ble det laget en oversikt over tolv ulike variabler av de umiddelbare årsakene til at uskyldige ble dømt (Rachlew, 2009 som viser til Scheck, Neufeld og Dwyer, 2000). En viktig påpekning her var at årsakene til uriktige domfellelser viste seg alltid å være sammensatt av flere variabler. Selv om flere andre forskere har undersøkt tilsvarende i andre saker (Rachlew viser til Martin 2000, Gross og medarbeidere 2005, Hutt Ratter & Sagarin 2001) kan de umiddelbare årsakene til feil som fremkommer i det vesentligste svare til de tolv variablene fra The Innocent Project. Med bakgrunn i Huff, Ratter og Sagarins konklusjon om at deres forskning avdekker et fenomen på systemnivå, mener de dette har en betydelig relevans for straffesystemets produksjon av uriktige domfellelser og lanserer derfor forklaringsmodellen «*the ratification of error*» (Rachlew, 2009). Modellen illustrerer at feil som begås på et tidlig stadium i etterforskningen har en tendens til å ratifiseres i straffesakssystemet – og jo lenger opp i systemet den kommer jo mindre er sjansen for at den blir oppdaget og korrigert. Rachlew (2009 s.19) viser til Ramsey som uttaler; «hver gang feilen ratifiseres, forsterkes effekten av den». Modellen kan bidra til å identifisere hvor og på hvilken måte feilen oppstod, men fanger blant annet ikke opp sammensatte problemstillinger og er ikke egnet som en overordnet forklaringsmodell (Rachlew, 2009). Når det gjelder de *underliggende* årsakene til feil i straffesakene knytter de seg til de menneskelige forenklingsstrategiene. Det er disse feilene forskere finner igjen i så å si hver eneste sak som undersøkes, her som påpekt av Findley og Scott (2006 s. 292); «A theme running through almost every case, the touches each of these individual causes, is the problem of tunnel vision». De underliggende årsakene vil bli nærmere belyst i neste kapittel.

Forsts teorier handler altså først og fremst om å identifisere og forebygge justisfeil som koster samfunnet mer enn hva det koster å ignorere dem - og å søke etter løsninger på *systemnivå*, ikke ad hoc-tiltak på person eller saksnivå (Rachlew, 2009, s. 5).

I evaluering av ulike norske straffesaker, blant annet i Monika-saken og Bergwall-saken er det avdekket systemfeil. Feilene og årsakene som påpekes i den såkalte «*Bergwall-rapporten*» (Riksadvokaten, 2015a) er de samme som trekkes frem i *samtlig*e evalueringer; «Arbeidsgruppens konklusjon er at norsk politi og påtalemyndighet *ikke* var kritiske nok, og ikke i tilstrekkelig grad evnet å etterleve objektivitetskravet» (Riksadvokaten, 2017b, s. 1). I Riksadvokatens vurderinger, oppfølging og pålegg påpekes videre viktigheten av dette funnet; «*Riksadvokaten har merket seg at læringsrapportene både i Monika-saken og Sture Bergwall-saken understreker viktige aspekter ved politiets og påtalemyndighetens objektivitet under etterforskningen*» (Riksadvokaten, 2017b, s. 2). Videre fremhever riksadvokaten at; «... *man må være seg bevisst de mekanismer som erfaringsmessig svekker objektiviteten, og iverksette tiltak som kompenserer for det*».

Som Bjerknes og Fahsing (2018) påpeker er det viktig å reflektere over og trekke lærdom fra erfaringer fra etterforskere og tidligere etterforskninger. Bakgrunnen for beklagelsen til justisminister Storberget, som vist til innledningsvis, var at døvstumme og handikappede Fritz Moen nå var frikjent etter å ha sonet 18 år og 5 måneder i fengsel etter å ha blitt dømt til 21 års fengsel og 10 års sikring for drap på to kvinner. Fritz Moen døde året før han ble frikjent, 63 år gammel. Justisminister Storberget la vekt på at unnskyldningen og dagens pressekonferanse på ingen måte var noen avslutning på det som da ble omtalt som justismord. Nå var det tid for ydmykhet, selvransakelse og å trekke lærdom av det som hadde skjedd (Skarrud, 2006). Et granskningsutvalg ble nedsatt med mål om å finne ut hvordan dette kunne skje, og komme med tiltak for at lignende ikke skulle skje igjen. Justisministeren ønsket i tillegg mer forskning på straffesystemet og at en flerfaglig forskningsgruppe blant annet skulle se om det fantes noen særtrekk ved tiltalte med uriktige domfellelser. Den 31. mai 2007 var Fritz Moen rapporten klar. Høsten 2011 skjedde det likevel igjen – i Monika-saken; en sak som først ble henlagt som intet straffbart forhold, hvor selvdrap var lagt til grunn. Saken var kodet som en undersøkelsessak. Etter noe tid ble saken gjenopptatt og ytterligere etterforsket - noe som resulterte i at en mann ble dømt for drap på Monika. Riksadvokaten nedsatte en arbeidsgruppe for å utarbeide læringspunkter fra Monika-saken, og i februar 2015 var rapporten ferdigstilt (Riksadvokaten, 2015b). I rapporten fremkom det at allerede kort tid etter etterforskningen startet ble det dannet en hovedteori om hva som kunne ha skjedd – at dette var selvdrap. Dette bemerkes i rapporten; «Vår klare oppfatning er at etterforskningsledelsen sin hovedteori om selvdrap virket begrensende på etterforskningen» (Riksadvokaten, 2015b, s. 22). Hva var det så som gjorde at hovedmålet med etterforskningen var å bekrefte denne hovedteorien? Og hvordan kunne en gruppe

mennesker med det som i rapporten blir betraktet som «tilfredsstillende kompetanse til å utgjøre et godt etterforskningsteam» unngå å se at den teorien som preget store deler av etterforskningen kunne være feil? I rapporten blir følgende fremhevet som avsluttende merknad; «Det er en erkjennelse at alle kan gjøre feil. Når dette skjer kollektivt er det viktig å forebygge dette i størst mulig grad gjennom krav til kompetente etterforskningsledere og et kvalitetssikringssystem som både avdekker feil og korrigerer kursen. Monika-saken viste at politiet på det tidspunktet ikke hadde gode nok systemer til å fange opp dette» (Riksadvokaten, 2015b, s. 31). I følge Fahsing var det «... en befriende usminket rapport, samtidig som det i ærlighetens navn må erkjennes at det ikke finnes et nasjonalt system som sørger for at denne typen kollektive feilsteg i etterforskning avverges» (Arntsen, 2015). Fahsing mente videre at manglende nasjonalt system peker tilbake til de som har ansvaret for å utvikle slike systemer. Fahsing var også tydelig på at feilene som skjedde i den saken i prinsippet kunne ha skjedd hvor som helst i Norge og advarte mot å tro at det kun handlet om et lokalt problem på Vestlandet.

Videre kom utfallet i Bergwall-saken, hvor Sture Bergwall i årene 1994-2001 ble dømt av svenske domstoler for åtte drap hvor tre av domfellelsene var mot norske jenter. Sakene ble siden gjenopptatt og Bergwall ble til slutt frikjent for samtlige drap. Det ble også her nedsatt en arbeidsgruppe som trakk ut viktige læringspunkter i en rapport (Riksadvokaten, 2015c). Som en oppfølging av disse læringspunktene gav riksadvokaten sine vurderingen med videre oppfølging og pålegg til landets politimestre og statsadvokater (Riksadvokaten, 2017b). Spesielt riksadvokatens rapporter etter Monika-saken (Riksadvokaten, 2015b), Bergwall-saken (Riksadvokaten, 2015b) og riksadvokatens arbeidsgruppe om avhør (Riksadvokaten, 2013b) var viktig grunnlagsmateriale for *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet* og de konkrete tiltak som nå implementeres i norsk politi – noe vi kommer inn på senere i oppgaven.

Med tanke på at det er menneskelige beslutninger som står bak alle avgjørelser som fattes i rettssystemet, og det er de menneskelige forenklingsstrategiene som går igjen i så og si alle straffesaker som går galt, er det derfor all grunn til å søke kunnskap i teori om menneskets evne til å fatte objektive beslutninger.

Grunnleggende menneskelige begrensninger

Mennesket er antagelig ikke skapt for å drive komplisert saksbehandling og aldri begå en eneste feil (Tversky & Kahneman, 1974). Problemet er at vi ikke har særlig evne til å verken erkjenne dette, lære av det eller til å ta forhåndsregler for å unngå nye feil. Helt tilbake til

1600-tallet har de kognitive begrensninger hos mennesket blitt omtalt. Francis Bacon (1620/2003), britisk jurist, filosof og forsker uttalte tidlig på 1600-tallet at når menneskets forståelse først har gjort seg opp en mening vil vi naturlig dras mot informasjon som støtter denne, og som passer inn. Dette har opp igjennom årene fått solid støtte i psykologisk forskning (Klayman & Ha, 1987; Wason, 1968). Tidligere antakelser gikk ut på at (utdannede) mennesker stort sett var rasjonelle og fattet nyttige beslutninger på bakgrunn av et møysommelig innsamlingsarbeid og hvor man vektet fordeler og ulemper mot ulike handlingsalternativer (Grove & Meehl, 1996; Savage, 1954; Simon, 1957). Mennesker fatter mange svært gode beslutninger hver dag, men omfattende forskning har vist at menneskets beslutningstaking har systematiske begrensninger og ikke alltid er så rasjonell som først antatt (Montgomery, 1983; Simon, 1955; Smedslund, 1963). I kognitiv og sosial psykologisk litteratur finnes en rekke relevante eksperimenter og teorier som beskrives som *heuristikker* eller *automatiserte kognitive forenklingsstrategier*.

Disse små forenklede oppsummeringene eller tommelfingerreglene kan hjelpe oss å systematisere større mengder med informasjon raskt og samtidig blir informasjonen satt i en sammenheng. Eksempelvis: «Svensker flest bor i Sverige og kjører Volvo stasjonsvogn». Vi føler oss bedre og mer funksjonelle ved hjelp av denne ubevisste filtreringen (Taylor & Gollwitzer, 1995). Takket være heuristikker trenger vi ikke å ta i bruk omfattende fornuft og tankekraft hver gang et problem oppstår. Det er viktig å huske på at disse snarveiene imidlertid ikke alltid er helt nøyaktige, og noen ganger vil de samme snarveien føre til systematiske feilslutninger. Det er dette Tversky og Kahneman (1974) kaller *kognitive bias*. Dersom vi igjen ser på eksempelet over så vet vi jo at selv om svensker flest bor i Sverige og mange kjører Volvo stasjonsvogn, så gjelder jo dette ikke for alle. Mange svensker bor ikke i Sverige og noen har ikke engang bil. Dessuten bor det mange i Sverige som ikke er 100 prosent svensk, osv. Det riktige bildet er altså mye mer komplekst enn det våre tommelfingerregler fanger opp. Heuristikker kan derfor fungere rimelig godt i hverdagen, men vil også føre til systematiske feilvurderinger. Lai (1999) har beskrevet en lang rekke kognitive forenklingsstrategier som i betydelig grad vil kunne redusere vår evne til å gjennomføre systematiske og pålitelige undersøkelser. De ubevisste forenklingsstrategiene starter i det øyeblikket man forsøker å gjøre seg opp en mening. Ubevisst legger vi merke til og leter etter opplysninger som støtter det vi allerede har antakelser om. Vi tar nøytral informasjon til inntekt for vårt etablerte syn. Dette skjer samtidig som vi bortforklarer eller ignorerer det som ikke passer inn. Vi kan gå i den såkalte *bekreftelsesfellen*. I verste fall kan bekreftelsesfellen føre til *tunnelsyn*. Det vil si at etterforskeren er så fokusert på for eksempel

en mistenkt person eller en bestemt hypotese at annen, gjerne opplagt, informasjon blir oversett (Nickerson, 1998; Rassin et al., 2010; Rossmo, 2009). *Tilgjengelighet* og *representativitet* er to andre sentrale områder som i stor grad kan føre til reduksjon i evnen til å gjennomføre systematiske og pålitelige undersøkelser. Med tilgjengelighet menes det at vi har en ubevisst tendens til at våre siste erfaringer vi har gjort oss, legger vi mer vekt på, selv om ikke det er det som er det mest sannsynlige (Lai, 1999). Når det gjelder representativitet beskrives det som en tendens til å bedømme sannsynlighet ut fra ens egen oppfatning av hva som er mest typisk for en situasjon, gjenstand eller en person. Vi anslår altså sannsynlighet, og foretar kategorisering basert på likhet i hendelser som vi tidligere er kjent med (Lai, 1999). Disse grunnleggende feilkildene som nå er nevnt er noen av de menneskelige kognitive begrensninger som kan være spesielt problematisk knyttet til etterforskning, og dens streben etter objektivitet.

I tillegg har vi en rekke andre faktorer som kan redusere vår pålitelighet i vurderinger og beslutningstaking. Spesielt relevant å nevne er *tidspress* og *følelser*. I en etterforskning er det mer regelen enn unntaket at man står i et *tidspress*, og gjerne samtidig som det forekommer *sterke følelsesmessige reaksjoner*. I flere studier gjennomført i Norge har Wessel, Drevland, Eilertsen og Magnussen (2006) funnet at *hvordan* du sier noe, er viktigere enn *hva* du sier i rettslige vurderinger av pålitelighet. Gråter du øker sjansen for at du blir trodd. Dette illustrerer at stereotype oppfatninger kan komme galt ut i rettens vurdering av troverdighet. Ask og Granhag (2007) fant ut at etterforskere som blir irriterte eller sinte hadde mindre fleksibilitet i måten de vurderer bevis på og følgelig var mer tilbøyelige til å bekrefte den initiale mistanke enn til å se etter alternative forklaringer. De har også dokumentert lignende effekter av faktorer som tidspress, arbeidskultur og bevisenes natur (Ask, 2013). I denne sammenheng er det også aktuelt å nevne arbeidet til Dror (2017) som har sett nærmere på de ulike kilder til bias knyttet til fagfeltet kriminalteknikk. Det siste tiåret har de menneskelige faktorer blitt viet stor oppmerksomhet også i dette feltet. For å kunne forstå de ulike påvirkningsfaktorene knyttet til det kriminaltekniske feltet og videre utvikle mottiltak til disse, har Dror delt de ulike bias inn i syv ulike kilder, visualisert i en pyramide. Kildene dekker det han beskriver som selve fundamentet i pyramiden; den kognitive arkitekturen og hjernen, mens andre kilder er fra trening, motivasjon, organisasjonsmessige faktorer, erfaringer fra andre saker og andre faktorer knyttet konkret til den aktuelle sak. Denne oversikten er også relevant inn mot taktisk etterforskning.

Oppsummert kan vi si at hjernen konstant mottar en rekke inntrykk som den hele tiden må forholde seg til. For å håndtere alle inntrykkene sorterer hjernen raskt og automatisk

mellom det den oppfatter som viktig og uviktig informasjon. Ser vi mange trær sammen ser vi en skog. Ser vi en Volvo - tenker vi Sverige. Ser vi en gråtende kvinne tenker vi - offer. Finner vi et fingeravtrykk på et antatt drapsvåpen tenker vi - drapsmann. Det er arbeidsminnefunksjoner som søker etter sammenhenger mellom det nye vi ser og det vi vet fra før - det kalles sentral koherens og sammenheng (Festinger, 1954). Funksjonen skal hjelpe oss med å raskt fokusere der vi skal fokusere i en situasjon, filtrere vekk uviktig informasjon, og påvirke vår forståelse av situasjonen og hvordan vi skal reagere. Dette er noe som stort sett er til uvurderlig hjelp i hverdagen. Å ikke ha denne funksjonen kalles for eksempel ofte for *autisme*. Problemet er at hjernen vår blir det Kahneman (2012) kaller en «*conclusion jumping machine*» - det styres av såkalte *system 1* eller «urhjernen». Dette kalles også for automatisk og *grunnere* prosessering (Kruglanski & Webster, 1996). Det er vanskelig å skru av denne funksjonen og automatisk gjøre prosesseringen av informasjon *dypere* (Shiffrin & Schneider, 1977). For å bli noe mer analytisk, må vi vite om dette og lære oss rutiner som tvinger oss over i den mer analytiske delen av hjernen: det såkalte *system 2* hvor en forsøker å se hva som egentlig skjer og etterprøve om intuisjonen var korrekt eller om den foretok en feilkobling. Flere forskere har pekt på disse grunne og automatiserte prosessene som en hovedgrunn til at menneskelige undersøkelser ofte blir begrensede og upålitelige (Ask, 2006; Glöckner & Engel, 2013; D. Simon et al., 2004). Fahsing (2016, s. 62) påpeker at det å klare å skru over til dypere og mer analytiske informasjonssøk og prosessering i alvorlig etterforskning og andre såkalte «high-stake situations» vil kreve omfattende trening, støttende systemer og løpende ettersyn. I sin sammenlignende studie av norske og engelske drapsetterforskere påpeker han videre at det er mye som tyder på at engelsk politi hadde fått flere slike regulerende faktorer for økt nøyaktighet implementert i sin praksis enn norsk politi hadde på den tiden. En av disse faktorene er skriftlige etterforskningsplaner med aktiv og dokumentert bruk av alternative hypoteser. La oss nå se nærmere på mulige mottiltak.

Forskningsbaserte mottiltak

Det er ingen lang forskningstradisjon innen politiet og til tross for stor interesse rundt politiets arbeid forefinnes det lite forskning på etterforskningsfaget. Som påpekt av Stelfox og Pease, (2005 s. 194): «There has been surprisingly little research into the way in which each individual officer approach the task for investigating crime». Etterforskningsfaget har til tross for dette, de siste årene, vært i stor utvikling. Mens arbeidsmetodikk og kvalitetskrav i begrenset grad har vært systematisert og allmenngjort tidligere, har utviklingen de senere

årene gått i retning av klarere kvalitetsmarkører og nasjonale standarder for utøvelse av etterforskningsfaget og påtalearbeidet. Bjerknes og Fahsing (2018) beskriver dette som overgangen fra et håndverk til en profesjon.

Fahsing (2016) fremholder at mesteparten av den forskningen som foreligger har hatt fokus på mulige farer og begrensninger ved politiets etterforskning. Dette er selvsagt svært viktig, men forteller politiet lite om hva de faktisk kan gjøre for å unngå feilene. Også Ask (2013) beskriver at forskningen har hatt et ensidig fokus på de feil og misforståelser som kan oppstå, og at den fremtidige forskningen heller bør fokusere på utvikling av metoder og verktøy som kan hjelpe etterforskeren i sitt praktiske arbeid. Ser vi menneskets kognitive begrensninger i sammenheng med hvor store og krevende mange moderne etterforskninger er - kan det hele fremstå som ganske håpløst. Rachlew (2009) påpeker at det ikke er lett å gardere seg mot alle de ulike beslutningsfellene. Han viser til forskning ved Findley og Scott (2006), hvor testpersoner i forkant av et eksperiment ble gitt informasjon om bekreftelsesfellene, samt en oppfordring til å tenke nøytralt, noe som hadde svært liten effekt. Men innsikt i hvilke feilkilder vi er utsatt for og hvordan de påvirker oss er allikevel det første steget på veien og gjør det lettere å se hvordan man kan sette inn mottiltak (Lai, 1999). En bevissthet kan føre til et større engasjement og motivasjon til å lære seg nye og sikrere arbeidsmetoder. Vi må ha kunnskap, metoder og systemer som hjelper oss til å imøtekomme de psykologiske påvirkningsfaktorene. Bare da kan vi operasjonalisere etterforskningens teoretiske ideal; *objektivitet* (Rachlew & Fahsing, 2015).

Politiet skal ikke bare etterforske objektivt. De skal også forebygge og oppdage kriminalitet. De må da aller først være i stand til å oppdage tegn på noe kriminelt - selv der vanlige folk ikke ser det. Det blir derfor litt for enkelt å hevde at etterforskeren må ha et «åpent sinn» og starte med «blanke ark». Det er ikke lov å starte en etterforskning dersom du ikke har en mistanke, og for å få tilgang til viktige etterforskningsskritt som for eksempel ransaking og avlytting må mistanken i tillegg være sterk og underbygget. Som Fahsing (2016) påpeker vil en etterforsker uten nysgjerrighet, intuisjon og evnen til å fatte mistanke ikke engang oppdage mye av kriminaliteten som omgir oss. Som påpekt av flere anerkjente etterforskere innen seksuelle overgrep: «*Du ser det ikke før du tror det*» (Kripos, 2016). Etterforskere begynner altså med en betydelig slagside i et beslutningspsykologisk perspektiv. Fahsing og Ask (2013) kaller dette for «decisional tipping-points». I en studie av erfarne norske og britiske etterforskningsledere fant de at bevisstheten og konsensusen rundt individuelle og situasjonelle påvirkningsfaktorer var høy. Det mest kritiske «tipping-point» -

kritisk i den forstand at det kan føre deg inn i et tunnelsyn- var det å beslutte en pågripelse i en drapssak. Dette ble nevnt av samtlige respondenter i studien.

Etterforskere må altså først og fremst vite om at de ofte befinner seg i et beslutningsmessig inferno. Skal man kunne navigere noenlunde trygt under slike omstendigheter kreves det altså en høy grad av bevissthet, men for at denne ikke skal bli lammende kreves kunnskap om saksfeltet, omfattende trening, god undersøkelsesmetodikk og fasiliterende organisering (Fahsing & Ask, 2013).

Etterforskningsprosessen - En praktisk og metodisk tilnærming til etterforskning

Etterforskning kan ses på som en prosess. Mengden av informasjon som skal *innhentes, bearbeides, knyttes* og *vurderes* i etterforskningen av den enkelte straffesak er enorm – og som vist til tidligere trenger en metodisk støtte for å kunne håndtere flere oppgaver på en gang og samtidig kunne opprettholde fokus og kvalitet (Fahsing & Ask, 2013). Men hvilken prosedyre/fremgangsmåte skal en benytte? Hvordan skal informasjonen håndteres og hvordan skal man kontrollere informasjonens relevans, nøyaktighet og pålitelighet?

Som påpekt av Rachlew (2009) beskrives prosessen frem til gode beslutninger som en gjennomgripende streben etter alternative løsninger, uten å favorisere den vi allerede har i tankene (hentet fra Canter & Alison, 1999). Rønn (2013) beskriver at undersøkelsesprosessen ofte starter med en mistanke om at noe har skjedd. På den bakgrunn stilles det opp ulike forklaringer på hva dette «noe» er (hypoteser), som i det videre søkes bekreftet eller avkreftet gjennom nærmere undersøkelser. Det er pr. i dag ingen nasjonal standardisert prosedyre/fremgangsmåte for *informasjonshåndtering* i etterforskningen. Etterforskere må avgjøre hvilken informasjon som er relevant og har betydning for saken, og hvilken som ikke er det. Å ta avgjørelser kan åpenbart være potensielle kilder for feil og bias i en etterforskning. Ask (2013, s. 159) viser til Alison og Crego 2008; «Kun få profesjonsgrupper forventes å kunne håndtere så mange konkurrerende oppgaver og motstridende krav og samtidig risikere så alvorlige konsekvenser av deres resultat, som etterforskere gjør». Etterforskningsledere og etterforskere trenger et støtteverktøy - metoder for å imøtekomme kravene til kvalitet, effektivitet og forebygging av justisfeil.

Canter og Youngs, (2009) trekker frem tre essensielle områder som det er nyttig å skille mellom for å forstå hvilken relevans psykologi har for gjennomføring av all etterforskning; 1) Informasjonsinnhenting; Å samle inn så mye detaljert og nøyaktig informasjon som mulig som til sammen kan utgjøre en sammenhengende beretning om forbrytelsen. 2) Vurdering; «To make sense» av informasjonen. Siden informasjonen sjelden

gir fullstendig mening må etterforskere forsøke å sette informasjonen i en kontekst i stedet for, som Innes (2003) peker på; at etterforskeren passivt observerer sannheten. Å aktivt søke å sette informasjonen i kontekst utsetter etterforskeren for påvirkning. 3) Beslutningstaking; hvilken retning skal etterforskningen ta, hva skal prioriteres og hvilke etterforskningskritt skal utføres? Ask og Fahsing (2019) benytter begrepet «beslutningstaking i etterforskning» som et samlebegrep for alle disse tre områdene; informasjonsinnhenting, vurdering og beslutningstaking.

Etterforskeres beslutningstaking

Som nevnt over har forskningen i hovedsak fokusert på mulige farer og begrensninger som kan føre til feil i etterforskningen, og det er knapt forskning på hvordan man kan motvirke og sikre seg mot slike skjevheter i etterforskningen. Ask og Fahsing (2019) viser til en rekke potensielle tiltak for dette som er tilgjengelig pr. i dag. Noen tiltak er empirisk testet, mens andre er tiltak som de vurderer som lovende begrunnet med teori.

Det første nødvendige steget for å kunne bekjempe skjevhetene som bias medfører er ifølge Ask og Fahsing (2019), en bevisstgjøring av hva som er kildene til bias blant etterforskere og hvilke konsekvenser bias medfører. En slik opplæring vil ha to hensikter; 1) For det første vil en slik bevissthet om menneskelige styrker og svakheter kunne gi etterforskeren en drivkraft til endring. 2) For det andre vil en kanskje oppmuntre etterforskeren til å ha et mer aktivt blikk på slike styrker og svakheter i sin egen og kollegers beslutningstaking. For at denne bevisstheten skal vare, må ikke opplæring om bias begrense seg til kun én enkelt opplæring, men i stedet gjentas regelmessig gjennom hele etterforskerens karriere. Dessuten må etterforskerens refleksjoner bli aktivt utfordret på ulike måter i deres arbeidsmiljø mellom opplæringene for å opprettholde denne bevisstheten. Ask og Fahsing viser her til eksempelvis faste øvelser, diskusjoner eller saksgjennomgang. Det må altså utvikles en arbeidskultur som ivaretar kravet til nøyaktighet og kritisk tenkning.

Hypoteser - hypotesetesting

Som påpekt av flere forskere kan etterforskning ses på som en gjentakende hypotesetestende prosess (Hald & Rønn, 2013; Fahsing & Ask, 2019; Jones, Greve & Milne, 2008; Stelfox & Pease, 2005). I følge det Store norske leksikon er en hypotese en gjetning, antagelse eller en forklaring på noe som virker å være rimelig ut ifra hva man allerede vet, og som man forsøker å enten bekrefte eller avkrefte. Etter å ha inspisert alle plausible hypoteser og forklaringer, som Diesen betegner det, formulerer etterforskeren tema og spørsmål egnet til å

svekke eller støtte oppunder de alternative hypotesene (Diesen, 2015). Gjennom aktivt å lete etter alternativer til den første idé eller mistanke kan det å søke avkreftelser i stedet for bekreftelser være med å hindre uønskede konsekvenser. Forsøk på å forestille seg det motsatte av den første idé eller i vårt tilfelle *mistanke* er et av få konkrete og anerkjente tiltak mot beslutningsfeller som er basert på forskning (Lord, lepper, & Preston, 1984). Det å kunne forholde seg til noe vi *ikke tror* har hendt eller passer inn er mentalt krevende. Wason (1966, s. 44) sa det slik: «*When people make a hypothesis about something, they typically need less evidence for the hypothesis to accept it than evidence against the hypothesis to reject it*». I sitatet fra Wason fremkommer det at vi mennesker har en tendens til å ville bekrefte noe i stedet for å falsifisere. En rekke studier innen både generell og anvendt beslutningspsykologi viser at vi mennesker har vanskelig for å kunne tenke falsifiserende (Simon, 1958; Smedslund, 1963; Wason, 1966). I det man støter på den første forklaring som fremstår som en sannsynlig løsning vil de dyktigste etterforskerne motstå en overgang til en verifiserende etterforskningsstrategi og vise at de i stedet har evnen til å søke etter alternative forklaringer (Stelfox & Pease, 2005).

Å identifisere og teste de aktuelle hypotesene i en sak betegnes også som det metodologiske ideal. Overgangen fra en mistankestyrt og verifiserende praksis til en såkalt abduktiv og undersøkende prosess hvor alle hypoteser skal identifiseres uten at man innledningsvis tar for mye stilling til noen av dem, blir fremhevet som en sentral metodisk utvikling både for etterforskning (Fahsing og Ask, 2013) og for etterretning (Rønn, 2013). Desto mer man forsøker å falsifisere en hypotese uten å lykkes, desto sterkere vil hypotesen stå (Rachlew & Fahsing, 2015; Bjercknes & Fahsing, 2018; Ask & Granhag, 2008) et al.). Uskyldspresumsjonen står her sentralt. Som påpekt av Fahsing og Bjercknes (2018) betyr det at både etisk, juridisk og metodisk vil den beste måten å etterforske en mistanke være å gjøre det man kan for å bevise uskyld. Lovkravet og grunnprinsippet om rettfærdig rettergang i etterforskningen innfris med andre ord ikke dersom det utelukkende anvendes en metodikk som tar sikte på å bekrefte mistanken (Bjercknes & Fahsing, 2018). I følge (Diesen, 2010; Klamberg, 2015; Fahsing 2016) er således den eneste praktiske måten å bevise skyld utover rimelig og fornuftig tvil – utelukkelse av alternative forklaringer.

Hypotesegenerering

En rekke studier viser at den mest krevende mentale utfordringen i undersøkende prosesser med høy grad av usikkerhet er å tidlig sette opp de riktige hypotesene (Bjercknes & Fahsing, 2018). Som et bidrag i dette arbeidet har Sunde (2019) utviklet metoden *Strukturert*

hypoteseutvikling i etterforskning (SHE). Metoden tar utgangspunkt i både juridisk og beslutningspsykologisk teori, hvor kravene til høy kvalitet så vel som uskyldspresumpsjonen og objektivitetskravet søkes ivaretatt. Formålet med metoden er å kunne gjøre de ansvarlige for etterforskningen bedre i stand til å utvikle et hypotesesett som gir grunnlag for en bred og objektiv etterforskning. Som påpekt av Sunde (2019) er metoden et resultat av et langvarig utviklingsarbeid knyttet til undervisning og veiledning av case-basert etterforskning på studiet Videreutdanning i etterforskning (VEF) ved Politihøgskolen (PHS). Metoden har vist seg å gi god effekt for utvikling av gode hypotesesett innledningsvis i etterforskningen for videre arbeid med informasjonsbehov og etterforskningsoppgaver i en hypotesedrevet etterforskningsplan. Sunde (2019) viser til at utvikling av hypoteser kan deles inn i to faser; 1) *brainstorming* – hvor hypotesene utvikles og 2) *bearbeiding* – hvor hypotesene bearbeides og formuleres for å benyttes i en etterforskningsplan. SHE er en metode for brainstormingsfasen hvor etterforskeren skal besvare tre hovedspørsmål om *hva* som kan ha skjedd. Svarene visualiseres i en horisontal og vertikal akse. På den horisontale aksen skrives det en tenker kan ha skjedd ut fra informasjon om forholdet, deretter plasseres beslektede hypoteser i retning av det mindre alvorlige til venstre og det mer alvorlige til høyre. Den vertikale aksene er utgangspunktet for hypoteser som bygger på teori, tidligere erfaring og fenomenkunnskap, fra det mindre alvorlige til det mer alvorlige. Visualiseringen innbefatter også en egen rubrikk som er utgangspunktet for hypoteser om at hendelsen ikke har skjedd, at det ikke er straffbart eller at vedkommende er uskyldig. I bearbeidingsfasen formuleres hypotesene slik de skal stå i en etterforskningsplan. For de av hypotesene som kan knyttes til et straffebed er det viktig å identifisere bevistema - hvilke objektive og subjektive vilkår den videre etterforskningen skal belyse. Aktuelt å nevne her er Kolflaath (2019) som har gjort noen interessante betraktninger om hvordan hypoteser benyttes i etterforskningsplaner. Blant annet viser han til forholdet mellom hypotesene, vilkårene og bevistema. Spesielt viktig er hans vurderinger for hvordan tunnelsyn kan reduseres ved at bevistema formuleres som en spørresetning heller enn en påstand – altså noe som skal besvares og ikke noe som skal bevises gjennom etterforskningen.

Selv om SHE gjennom flere år er prøvd ut av ca. 400 studenter på VEF-studiet, med gode muntlige og skriftlige tilbakemeldinger, påpeker Sunde (2019) behovet for videre forskning for å kunne si, med nødvendig grad av sikkerhet, om metoden tjener formålet.

Kryss-sjekk matrise

Heuer (1999) utviklet *The Analysis of Competing Hypotheses* (ACH) som et verktøy for å teste flere hypoteser. Det å kryss-sjekke informasjon fra ulike kilder er sannsynligvis den viktigste og mest grunnleggende av alle etterforskningsmetoder ifølge Bjerknes og Fahsing (2018). Dette er fordi, som fremhevet av Ask (2013), den viktigste oppgaven i etterforskning er å klare å skille mellom de ulike opplysningenes bevisverdi. Beslutninger fattet på uriktig eller manglende informasjon kan få fatale konsekvenser både hva gjelder forebyggende arbeid og etterforskning. Kryss-sjekking anses som helt grunnleggende i bevisvurderingen, og det er vanskelig å tenke seg at man kan gjennomføre etterforskning eller foreta rettsavgjørelser uten en slik metode (Bjerknes & Fahsing, 2018). Den såkalte ACH-metodikken er således et viktig bidrag for å søke informasjonens bevisverdi opp mot de aktuelle hypotesene i saken (Bjerknes & Fahsing, 2018).

Etterforskningssirkelen

Fahsing (2016) har sammenfattet og forenklet flere forskjellige teorier og modeller til en hovedmodell som kalles *Etterforskningssirkelen*. Fahsing (2013) viser til Hald som har beskrevet *etterforskningsstjernen* og de seks spørsmålene enhver etterforskning ideelt bør besvare; Hvem, hva, hvor, hvordan, hvorfor og når (5HN). I tillegg bygger Etterforskningssirkelen på «Etterforskningsprosessens 5 C`er», som Fahsing (2013) viser til er utledet av Dean (2000) sin forskning på hvordan erfarne australske etterforskere foretrakk å tenke om sine oppgaver. Disse funnene ble senere styrket gjennom forskning på etterforskere fra Norge og fra Singapore (Dean et al., 2007). Etterforskningssirkelen kan ses på som tilsvarende modell som for den standardiserte modellen vi har for avhør. Modellen kan beskrives som en faseinndelt, sirkulær og gjentakende prosess, som illustreres med 6 C`er, og som beskriver seks sentrale og viktige steg i etterforskningen; samle inn (Collect), kontrollere (Check), koble (Connect), konstruere (Construct), vurdere (Consider) og konsultere (Consult). Som påpekt av Diesen (2000) bør enhver etterforskning bygge på en metodisk tilnærming som sikrer at disse spørsmålene blir besvart «utover enhver rimelig tvil», som er bevisstandarden for skyld som stort sett brukes over hele verden. Etterforskningssirkelen vil kunne bidra til å utforske spørsmålene gjennom en systematisk undersøkende, gjentakende, abduktiv og faseinndelt prosess (Bjerknes & Fahsing, 2018). Etterforskningssirkelen bygger på det Ask (2013, s. 151) peker på som den viktigste egenskap for å kunne mestre etterforskning; informasjonshåndtering. Hvordan informasjonen innhentes og vurderes er avgjørende både i forhold til kvalitet og effektivitet. I Bergwall-

rapporten (Riksadvokaten, 2015d, s. 497-498) fremheves etterforskningssirkelen som en god overordnet illustrasjon; «ikke bare av de kritiske fasene politiet og påtalemyndigheten må arbeide seg gjennom, men også over den systematikk og tenkning som må prege aktørens arbeid med å operasjonalisere de straffeprosessuelle grunnprinsippene som (for øvrig) er de samme i dag, som på 1990-tallet». I Bergwall-rapporten trekkes det også frem hvordan etterforskningssirkelen, mer enn bare å beskrive fasene i en etterforskning, kan gi en anvisning til hvordan påtalemyndigheten kan tilnærme seg bevismaterialet under sin bevisvurdering, som også i høyeste grad skal inkludere en kritisk vurdering av prosessen(e) hvor bevisgrunlaget er innhentet (Riksadvokaten, 2015a, s. 498). En forutsetning for at dette skal kunne fungere i praksis er at alle aktørene arbeider med en omforent prosessbeskrivelse som inkluderer kunnskapsbaserte tiltak, rettet inn mot de kritiske fasene som aktørene systematisk skal arbeide seg gjennom (RA 3/2015 s. 498 og Fahsing 2016, Diesen (2018)). Etterforskningssirkelen vil kunne hjelpe etterforskerne med å gå gjennom alle perspektiver i en etterforskning og vil dermed kunne forebygge ensidig etterforskning (Bjerknes og Fahsing, 2018). Etterforskningssirkelen vil således kunne være en metodisk støtte for å undersøke flere perspektiver på en gang og samtidig opprettholde fokus og kvalitet. Utarbeidelse av en hypotesedrevet *etterforskningsplan* og henvisning til bruk av modellen *kryss-sjekk matrise* inngår også som en vesentlig del av sirkelen.

Som påpekt av Ask og Fahsing (2019) er det viktig å merke seg at Etterforskningssirkelen ikke har gjennomgått systematisk eksperimentell testing ennå. En kan derfor ikke si sikkert hvor effektiv modellen er for å bedre etterforskerens beslutningstaking. Modellen er uansett et eksempel på en strukturert informasjonshåndtering som er nødvendig for å bygge bro mellom det nåværende gapet mellom tilgjengelig kunnskap og rutine i det praktiske etterforskningsarbeidet.

Hypotesedrevet etterforskningsplan

Rettsikkerhetens største utfordring er altså menneskets kognitive forenklingsstrategier (Rachlew 2009, Fahsing & Rachlew 2015 et al.). Ubevisst og uten at det oppleves som mangel på objektivitet, påvirker disse psykologiske prosessene både informasjonsinnhentingen og hvordan informasjonen blir tolket (Fahsing, 2016). Vi blir påvirket og trenger av den grunn en metodisk fremgangsmåte for å forebygge disse psykologiske prosessene. Abduktiv logikk hvor alternative hypoteser identifiseres og testes fremstår som den beste metoden for å redusere faren for disse ubevisste psykologiske forenklingsstrategiene (Diesen 2000; Kolflaath, 2015, Fahsing & Rachlew 2015).

Som nevnt over har Fahsing og Ask (2013) har forsket på bruk av abduktiv logikk hos politietterforskere. De undersøkte hva erfarne etterforskere selv mente var de mest kritiske beslutningene i en drapsetterforskning og hvilke faktorer som kan påvirke disse (Fahsing & Ask, 2013). Her fant de at erfarne norske og engelske etterforskere hadde høy bevissthet om egen beslutningstaking og at de langt på vei nevnte de samme «tipping-points». To typiske beslutninger som ble nevnt av samtlige var 1) utpeking, arrest og fengsling av en mistenkt og 2) beslutninger knyttet til hvilke som er de mest sentrale hypoteser og etterforskningssteg i en sak.

Kunnskap og bevissthet er viktig, men ferdighet er noe mer. I et kvaseksperimentelt sammenlignende studie mellom norske og britiske drapsetterforskere med caser basert på virkelige hendelser, fant Fahsing og Ask (2016) at erfarne norske voldsetterforskere i snitt bare klarte å stille 40 prosent av de innledende hypotesene i savnet-saker. Det tilsvarende tallet hos spesialtrente kolleger i England, som alle hadde en kvalitetssikret og jevnlig oppdatert kompetanse, var 80 prosent. De engelske etterforskerne viste seg å være langt mindre påvirkelige av sosiale stereotypier og såkalte «tipping-points», enn de norske kollegene med like lang erfaring. Ett annet oppsiktsvekkende funn var at norske noviser (nyutdannede politifolk) gjorde det bedre enn de erfarne drapsetterforskerne. De nyutdannede identifiserte i snitt 50 prosent av hypotesene. Forskjellen er dramatisk selv om dette var et eksperiment med relativt få deltagere. Fahsing og Ask (2016) mener at den store forskjellen i gjennomsnittlig presentasjon kan forklares ved langvarige og systematiske ulikheter i nasjonale retningslinjer og profesjonalisering blant etterforskere. Denne forskningen har vært med på å danne grunnlaget for at bruk av hypotesedrevne etterforskningsplaner i norsk politi har fått det fokuset som det har i dag. Minimumskravene når det gjelder hva en etterforskningsplan skal inneholde kommer vi inn på under kapitlet Føringer og tiltak -
Bruk av etterforskningsplan.

Etterforskningsplanen bør også inneholde en beslutningslogg. Som påpekt av Rachlew (2013), vil en beslutningslogg kunne bidra til å forebygge bekreftelsesfellens innflytelse i straffesaksbehandlingen gjennom å stille krav til at beslutningstakerne dokumenterer sine beslutninger. Videre pekes det på at høyere krav til dokumentasjon vil kunne lede til økt følelse av ansvar og videre økt motivasjon for å treffe presise beslutninger (Rachlew, 2009). En studie av engelsk politi viser at det personlige ansvar en etterforsker opplever i forbindelse med å foreta vurderinger og trekke konklusjoner spiller en avgjørende rolle i politiets arbeid (Ask, 2013; viser til Eyre et al., 2008). Kravet til dokumentasjon og begrunnelser av etterforskningssteg i engelsk politi er vesentlig forskjellig sammenlignet

med hvordan det er i Norge. Det kreves blant annet at etterforskere skal føre loggbok (beslutningslogg) over samtlige beslutninger som tas i etterforskningen. Fordelene det her pekes på er; økt synlighet, styrking av rettssikkerheten, bedre mulighet for å sikre kvalitet og for å kunne finne tilbake til eventuelle feil (Ask, 2013). Det advares likevel også om at for streng ansvarsfølelse kan medføre at det fokuseres for mye på å dokumentere beslutninger som ser godt ut ved en eventuell revisjon fremfor det faktiske grunnlaget for beslutningene (Ask, 2013; viser til Eyre et al., 2008). Et annet moment, som nevnes, er at en beslutningslogg også kan virke hemmende for etterforskernes kvalitet – dersom arbeidsmiljøet påvirkes av frykt for fremtidig revisjon og fører til mistanke og fokus på skyld og ansvars plassering. Som også fremhevet i Bergwall-rapporten (Riksadvokaten, 2015c) er det sentrale poenget at beslutningene bør loggføres fortløpende når kritiske beslutninger fattes. Videre vises det til Ask (2013) som medgir at slike tiltak, i alle fall på kort sikt, vil ta ressurser fra et allerede underbemannet politi, men i lys av sine funn likevel konkludere med at «the benefits may well outweigh the costs» (Riksadvokaten, 2015c, s.499).

På vei mot en kunnskapsbasert og omforent metodikk

Bjerknes og Fahsing (2018) viser til at politiet ikke har utviklet noe omforent og dokumentert metodisk grunnlag for taktisk etterforskning verken nasjonalt eller internasjonalt. Ei heller finnes det for etterforskningsfaget noen anerkjent eller evidensbasert system for formell kvalifisering. Tradisjonelt har det vært sett på som tilstrekkelige grunnkvalifikasjoner å ha god fysikk, normal folkeskikk og sunt bondevett for å lykkes med de fleste politioppgaver (Bjerknes & Fahsing, 2018). For Norge, som for resten av verden, har det vært ansett som tilstrekkelig med kort utdanning og noe læretid for generalisten, «... bare han fikk erfaring nok» (2018, s. 62). Som videre påpekt av Bjerknes og Fahsing (2018) finnes det heller ikke doktriner, rutinebeskrivelser eller institusjonelle systemer for verken grunnleggende eller avansert etterforskningskompetanse. Det pågår nå en profesjonalisering av norsk politi. Dette innebærer høyere utdannelsesnivå, mer relevant forskning og tilføring av ny kompetanse. Etterforskningsfaget kan ifølge Fahsing og Rachlew (2015) også anses som en gryende vitenskapelig disiplin fordi faget nå søkes utviklet gjennom samarbeid med andre relevante fagdisipliner med lange tradisjoner innen forskning, for eksempel den psykologiske fagdisiplin. Gjennom Etterforskningsløftet er målet en mer systematisk og enhetlig tilnærming til etterforskning (Politidirektoratet, 2016).

Helt avgjørende for en suksessfull etterforskning er ifølge Ask (2013) evnen til å forstå store og komplekse informasjonsmengder og foreta riktig vurdering og prioritering. En etterforskers viktigste oppgave er derfor å klare å vurdere de ulike opplysningenes pålitelighet og bevisverdi (Ask, 2013). Den menneskelige faktor vil med andre ord alltid være helt avgjørende for ledelse av etterforskning. Den dramatiske endringen i mengden av spor og informasjon vi produserer i samfunnet betyr at behovet for nye systemer som understøtter, dokumenterer og fasiliterer våre beslutninger derfor er overhengende. Dette behovet kommer ikke til å forsvinne, det vil høyst sannsynlig bare øke. Kompleksiteten og alvorret i etterforsknings-oppgavene underbygger således behovet for en mer *kunnskapsbasert* praksis. Kunnskapsbasert politiarbeid blir i norsk politi beskrevet som; «... *systematisk og metodisk innhenting av relevant informasjon og kunnskap som analyseres med formålet å kunne treffe strategiske og operative beslutninger om forebyggende og bekjempende tiltak*» (Politidepartementet, 2009, s. 185). I det kunnskapsbaserte politiarbeidet ligger det også en forventning om at politiet skal forholde seg aktiv til, og anvende andre typer kunnskap enn sin egen erfaringsbaserte kunnskap. NOU:2009 (Politidepartementet, 2009) viser til Finstad (2000) som fremhever at tverrfaglig samarbeid, respekt for og det å ta hensyn til andre profesjoners kunnskap er avgjørende for at politiarbeidet skal bli kunnskapsbasert.

Det finnes ikke mange forskningsbaserte metoder i politiet, et av unntakene er politiavhøret. Den norske avhørsmetoden har sitt utspring fra den britiske nasjonale utdanningen PEACE og opplæringsprogrammet «Investigative interviewing». Fahsing og Rachlew (2015) fremhever at mens avhørsteknikkene tidligere bygget på erfaringsbaserte og manipulative «interrogation» - teknikker hvor tilståelsen var målet, baserer de forskningsbaserte informasjonsinnsamlende avhørsmetoder «Investigative interviewing» seg på et tryggere etisk fundament i tillegg til at de produserer flere tilståelser og reduserer antall falske tilståelser. Norge har adoptert både kunnskapen og de grunnleggende prinsippene som PEACE utdanningen bygger på. Med bakgrunn i forskningen og inspirert av det britiske PEACE-konseptet, ble opplæringsprogrammet K.R.E.A.T.I.V. utviklet. I Norge var K.R.E.A.T.I.V. det første nasjonale etterutdanningsprogrammet i avhør for norske etterforskere (Fahsing & Rachlew 2015 s. 233). Verdiane i dette programmet gjenspeiles i bokstavene i navnet; Kommunikasjon, Rettssikkerhet, Etikk og empati, Aktiv bevisstgjøring, Tillit gjennom åpenhet, Informasjon og Vitenskapelig forankring. Med avhørsmetoden som ble undervist gjennom K.R.E.A.T.I.V fikk vi for første gang en faseinndelt metode som hadde fokus på *prosess* og ikke resultat. Rachlew (2009) påpekte den gang at straffesaksjeden aldri vil nå sitt potensial uten en utvikling av etterforskningsfaget, som var

preget av større åpenhet om politiets ulike etterforskningsmetoder. I Riksadvokatens kvalitetsrundskriv (2018b) for etterforskning er det interessant å merke seg at måleparametere for etterforskning nå ikke lenger bare er et resultatmål, men at etterforskningsprosessen i seg selv er en kvalitetsindikator.

Bruk av hypotesedrevet etterforskningsplan

Som vist til over støtter forskningsbasert kunnskap opp under bruk av etterforskningsplan med hypotese generering som et sentralt verktøy for å høyne kvaliteten i etterforskningen. I retningslinjene for bruk av etterforskningsplan blir etterforskningsplan definert som: «*En skriftlig redegjørelse som beskriver hypoteser og aktuelle straffebud knyttet til handlingen som etterforskes, hva som må gjøres, når, hvordan, hvorfor og av hvem med sikte på formål og å oppnå målsettinger innenfor en bestemt tidsramme*» (Retningslinjer POD, s.2). Utarbeiding av en skriftlig etterforskningsplan inngår som en del av etterforskningssirkelen i fasen konstruere, hvor hypotese generering og testing av disse inngår som en vesentlig del. Vi blir påvirket, og vi vet at minnet har begrenset kapasitet. Det er derfor avgjørende at vi skriver ned og begrunner – noe som vil tvinge oss til å vurdere alternative forklaringer til informasjonen vi samler inn (Rachlew, 2009, s. 31). Riksadvokaten peker i tillegg på at etterforskningsplaner bidrar til struktur i arbeidet, fremdrift og kvalitet i etterforskningen, og gir notoritet og et helhetsbilde av den enkelte sak som understøtter løpende beslutningsprosesser (Riksadvokaten, 2018b). Etterforskningsplan synliggjør hvilke hypoteser en til enhver tid jobber ut ifra, hvilke etterforskningsskritt en følger opp med, samt ansvar og ressursbehov.

Bruk av systematisk hypotesedrevet etterforskningsplan er et satsingsområde gjennom Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet. La oss nå se nærmere på Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet.

Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet - Etterforskningsløftet

Som et resultat av at Stortinget ba Regjeringen i 2015 å sørge for en nasjonal handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet, startet Politidirektoratet i samarbeid med Riksadvokatembetet arbeidet med å heve kvaliteten og effektiviteten på etterforskningsarbeidet, samt styrke etterforskningsfeltets posisjon og status. Et strukturelt og strategisk utviklingsarbeid førte til at «Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet» den 31. mai 2016 ble omforent hos politidirektør og riksadvokat. Handlingsplanen inneholder tjue tiltak som skal bidra til å heve kvaliteten ved etterforsknings- og påtalearbeidet, samt bidra til en mer enhetlig

oppgaveløsning (Politidirektoratet, 2016). Det vil bli for omfattende å skulle gå inn på alle tiltakene i denne oppgaven. For fullstendig oversikt, se Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet (Politidirektoratet, 2016). Oppfølging og implementering av riksadvokatens krav og føringer til etterforskningsplaner er et sentralt fokus i denne masteroppgaven. Krav og anbefalinger fra riksadvokaten om økt bruk av skriftlig etterforskningsplaner har over år kommet i en rekke rundskriv og brev (Riksadvokaten, 2018). Retningslinjene som er utarbeidet gjennom tiltak 13 må sees på som en oppfølging og implementering av riksadvokatens krav og føringer med formål at det skal være lettere å orientere seg i det som forventes.

Tiltak 7 *Obligatorisk årlig opplæring (OÅO)* er et annet aktuelt tiltak for implementering av ny metodikk. Obligatorisk årlig opplæring ble iverksatt i distrikt og særorgan i mars 2018. Når OÅO omtales er det slik som programmet har vært frem til og med høsten 2019. Med et slikt program blir opplæring og vedlikehold av etterforskningskompetansen satt i system. Obligatorisk årlig opplæring er et strukturert tiltak for vedlikehold og oppdatering av nødvendig kompetanse med fokus på prioriterte fag- og saksområder. Det kan bestå av kompetanseutvikling innenfor gjeldende arbeidsfelt, opplæring i nytt regelverk og nye rutiner, formidling av beste praksis og øving av basisferdigheter. Opplæringsprogrammet er bygd opp rundt ulike læringsaktiviteter, som kan være nettbasert og/eller samlingsbasert opplæring, individuelt arbeid, gruppearbeid, litteraturstudier og øvelser. Programmet vil som hovedregel bestå av e-læring, diskusjonsgrupper og tilbakemeldingsmøter. Diskusjonsgrupper og tilbakemeldingsmøter driftes av faste møteledere. Tanken er at læringsaktivitetene skal gjennomføres i kronologisk rekkefølge fra e-læring til diskusjonsgruppe og deretter tilbakemeldingsmøter. I tiden mellom de ulike læringsaktiviteter oppfordres man til å fokusere på egen refleksjon av det man har lært og knytte det til sitt praktiske arbeid. Programmet består av årlige 48 timer med obligatorisk opplæring for etterforskningsledere, etterforskere og annet etterforskningspersonell (Politidirektoratet, 2017a). Bruk av etterforskningsplan har vært et sentralt tema i OÅO siden oppstarten.

OÅO kan ses som en del av systemet som innføres for etterforskningsområdet for å legge til rette for politiet som en lærende organisasjon. De øvrige delene er tiltak 1; *Forvaltnings- og utviklingsapparat for etterforskning* og tiltak 4; *Systematisk evaluering og tilbakemelding*, omtalt i dag som *Systematisk erfaringslæring*. Opprettelse av et Forvaltnings- og utviklingsapparat skal bidra til å sikre en kunnskapsbasert, enhetlig og styrt videreutvikling av etterforskningsfeltet (Politidirektoratet, 2016). Et flertall av tiltakene fra

etterforskningsløftet var under implementering i politidistriktene i 2018. Ifølge riksadvokatens mål og prioriteringer for 2020 (2020) poengteres det at arbeidet med politireformens kvalitetsforbedringstiltak videreføres.

Systemfeil som er avdekket har som nevnt dannet grunnlag for konkrete mottiltak. Hvilke føringer og tiltak har dette resultert i, og hvilken strategi er så benyttet ut fra behovet for læring og endring av disse feilene i politiet? Dette vil vi nå se litt nærmere på.

Føringer og tiltak - bruk av etterforskningsplan

Som nevnt over har riksadvokaten kommet med en rekke pålegg om bruk av etterforskningsplan i ulike kriminalitetsfelt, men til tross for dette viser riksadvokatens ulike inspeksjoner at skriftlige etterforskningsplaner ble håndtert ulikt og fremsto som mangelfulle. Å oppnå et riktig resultat med riktig ressurs- og tidsbruk blir beskrevet som det overordnede formålet med en etterforskningsplan. I dette ligger blant annet at en etterforskningsplan vil kunne bidra til bedre faglig styring, kontroll med fremdriften i saken gjennom hele etterforskningen, frem til saken er klar for påtaleavgjørelse (Politidirektoratet, 2017b).

Her følger noen av de konkrete føringer og tiltak som er iverksatt for at etterforskningsplan skal implementeres i det praktiske etterforskningsarbeidet; *Riksadvokatens pålegg om bruk av etterforskningsplan* viser til direktiv om behandling av voldtektssaker (2013a) og til direktiv om utvidelse av bruk av etterforskningsplaner (2015c), som omfatter seksuallovbrudd mot barn og vold i nære relasjoner. I riksadvokatens rundskriv om mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i – politiet og statsadvokatene 1/2017 ble plikten til å utarbeide etterforskningsplaner utvidet til også å gjelde saker hvor det er mistanke om drap, og dette gjelder nå generelt (RA 1/2017c). Påleggene gjelder med mindre saken fremstår så enkel og oversiktlig at en etterforskningsplan vil fremstå som åpenbart unødvendig. I tillegg anbefaler riksadvokaten bruk av etterforskningsplan i saker som omfattes av riksadvokatens sentrale prioriteringer. Det er saker som alvorlig profittmotivert kriminalitet, for eksempel innen narkotika, økonomisaker av alvorlig karakter, internasjonal og organisert kriminalitet, drap eller andre alvorlige voldsforbrytelser. Dette er en anbefaling og ikke et krav.

I forbindelse med det økte fokuset på en mer målrettet etterforskningsplan oppstod behovet for en mer enhetlig praksis slik at krav gitt av riksadvokaten både i brev og rundskriv i større grad ville bli oppfylt. *Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan* (2017b) er et dokument som består av ulike hovedoverskrifter som dekker bakgrunnen for dokumentet, formålet med en etterforskningsplan, hvilke sakstyper og formkrav som gjelder, når planen skal utarbeides og hvem som er ansvarlig for utarbeidelsen. Videre tar dokumentet for seg

hva en etterforskningsplan minimum skal inneholde og deretter noe om avhør og ressurser.

«Brukt på riktig måte vil planen understøtte gode beslutningsprosesser, og derigjennom bidra til økt kvalitet på etterforskningen, redusert saksbehandlingstid og et riktig resultat»

(Politidirektoratet, 2017b, s. 3). Etterforskningsplanen skal være skriftlig, den skal utarbeides så raskt som mulig og den skal være et dynamisk og aktivt dokument som oppdateres, utvides og endres ved behov etter sakens utvikling. Utarbeidelsen skal være i nært samarbeid mellom påtaleansvarlig og politifaglig etterforskningsleder, hvor etterforskningsleder i praksis er den som skriver i etterforskningsplanen. Det er påtaleansvarlig som er ansvarlig for at planen blir opprettet.

I 2013 kom arbeidsgruppen «Om avhørsmetodikk i politiet» med en anbefaling om at prosjektmodulen i Indicia¹ burde benyttes som det sentrale verktøy ved bruk av etterforskningsplaner (Riksadvokaten, 2013b). Riksadvokaten har også sluttet seg til at Indicia bør benyttes som det sentrale verktøyet til bruk av etterforskningsplaner (2013a). I 2016 ble det arbeidet med å tilpasse prosjektmodul i Indicia til å kunne brukes som et verktøy for opprettelse og bruk av etterforskningsplaner - dette i regi av Etterforskningsløftet. Høsten 2017 var prosjektmodulen i Indicia tilpasset til bruk av etterforskningsplaner og retningslinjene for bruk av etterforskningsplan ble utgitt. I retningslinjene fremkommer det at prosjektmodulen i Indicia oppfyller de krav som er satt til en etterforskningsplan, hvis prosjektmodulen blir brukt på riktig måte. Videre i retningslinjene er minimumskrav til den enkelte etterforskningsplan nedfelt. Disse fremkommer i åtte punkter i retningslinjene, samtidig som det kommer frem at riksadvokaten ikke vil komme med detaljerte føringer når det gjelder form og innhold, da disse må tilpasses den enkelte sak.

Minimumskravene er som følger:

- Ut fra tilgjengelig informasjon skal det utarbeides hypoteser/alternative forklaringer som kan være aktuelle å undersøke i en bred etterforskning.
- Aktuelle straffebud skal identifiseres opp imot hypotesene.
- Påtalejuristen utarbeider sentrale bevisema opp mot aktuelle straffebud, dvs. hva man må etterforske med tanke på de ulike vilkårene i de straffebudene man mener er aktuelle slik at subjektive og objektive vilkår dekkes.

¹ Indicia er politiets etterretnings-base som i de senere år er utvidet og utviklet til også å være en prosjektmodul for etterforskning for blant annet opprettelse og bruk av etterforskningsplaner.

- Deretter lages en oversikt over aktuelle etterforskningskritt ut fra bevistema, og disse prioriteres ut ifra taktiske element i etterforskningen.
- Det skal føres oversikt over hvem som skal gjøre hva og når, samt frist for når den enkelte oppgave skal være ferdigstilt. Om fristen ikke blir overholdt skal det være notoritet over grunnen til fristbruddet, og konsekvensene dette evt. vil få for saken.
- Behov for ekstern dokumentasjon (analyserapporter, sakkyndighetsvurderinger, journaler mv.) må tas inn i etterforskningsplanen og følges opp.
- Det skal settes en frist for når man forventer å være ferdig med saken, og det skal lages en oversikt over hvem som skal slutføre de avsluttende gjøremålene.
- Det skal fremgå av planen hvem som overtar ansvaret for den løpende saken dersom påtaleansvarlig, politifaglig etterforskningsleder eller hovedetterforsker får et lengre fravær (Politidirektoratet, 2017b, s. 5).

Retningslinjene viser også til at grundige forberedelser til avhør vil kunne spare tid og heve kvaliteten på avhøret. Etterforskningsplanen er et sentralt dokument til bruk i avhørets planleggingsfase, og vil kunne være med å bidra til konkretisering av det enkelte avhørs formål, hva som bør belyses og hvilke bevis som skal presenteres. Som et siste punkt i retningslinjene nevnes ressurser. En oversikt over ressurser er en naturlig del av etterforskningsplanen og planen vil tidlig kunne være med å gi en oversikt over hvilket behov man har med tanke på ressurssetting i den enkelte sak.

Som en følge av dette fokuset når det gjelder implementering av etterforskningsplan har etterforskningsplan vært et gjentakende tema i den årlige obligatoriske opplæringen. I forkant av oppstarten av OÅO ble det høsten 2017 rullet ut en nasjonal tre-dagers opplæring i Indicia og Etterforskningsplan. Dette var første gang prosjektmodulen i Indicia var klar til bruk for opprettelse av etterforskningsplaner. Våren 2018 fulgte programmet opp den nasjonale opplæringen fra høsten 2017 hvor temaet ble repetert, og samtidig ble det gitt undervisning for å øke bevisstheten knyttet til bruk av hypoteser og etterforskningsplan. I 2019 var fokuset økt forståelse for temaet ved repetisjon av stoffet samtidig som deltaker fikk testet kunnskapen ut i en øvingsoppgave og diskutert løsninger på øvingsoppgaven i en diskusjonsgruppe.

Politihøgskolen underviser i etterforskningsplan på grunnutdanningen og på etter- og videreutdanningen. Som en del av bachelorutdanningen er hypotesetenkning og bruk av etterforskningsplan en del av det politistudentene skal igjennom i løpet av sin utdanning. På etter- og videreutdanningen er studiet Videreutdanning i etterforskning et studium hvor

etterforskningsplan er et gjennomgående fokusområde. Politihøgskolen har utdannet instruktører i etterforskning som er kvalifiserte til å drifte VEF-studiet lokalt. I den forbindelse kan distriktene, dersom de har lokale instruktører, i samarbeid med Politihøgskolen drifte studiet i eget distrikt. Dette åpner opp for at flere kan opparbeide seg denne kompetansen. Tidligere var det et fåtall fra hvert distrikt som fikk plass på studiet på Politihøgskolen, men nå kan distriktet ved lokal gjennomføring få igjennom 24 deltakere i eget distrikt. Pr.1. januar 2020 har samtlige politidistrikt hatt minst en lokal gjennomføring av VEF.

I tillegg har det kommet en ny lærebok i etterforskningsfaget: Etterforskning Prinsipper Metoder og Praksis (Bjerknes & Fahsing, 2018). Denne boken gir blant annet en innføring i det taktiske tankesett knyttet til etterforskning når det gjelder prinsipper for etterforskning og etterforskningsmetodikk. Essensen i dagens metodikk blir beskrevet gjennom Etterforskningsprosessen som en faseinndelt, sirkulær og dynamisk prosess med fokus på hypotese generering og løpende bruk av etterforskningsplan, samt bruk av spørreordene 5HN, som er etterforskningens grunnleggende spørsmål. Denne boken er pensum både på bachelor og på ulike studier ved etter- og videreutdanningen ved Politihøgskolen.

I 2018 kom riksadvokaten ut med et nytt rundskriv: *Kvalitetskrav til straffesaksbehandlingen i politiet og ved statsadvokatembetene – Kvalitetsrundskrivet 3/2018*. De senere år har det vært et fokus på hva som ligger i kvalitetsbegrepet innen etterforskning, hvordan kvaliteten kan måles, og kravet til kvalitet har vært gjennomgående i riksadvokatens rundskriv. Myhrer sier at hovedutfordringen med kvalitetsbegrepet ikke er å definere det, men å finne en måte å måle den på (Myhrer, 2015). Myhrer beskriver kvalitetsbegrepet som et nøytralt begrep. Med det mener han at når man snakker om kvalitet i etterforskningen, så snakker man om at kvaliteten kan være både god og dårlig eller midt imellom. Kvalitet er ifølge Myhrer, «i hvilken grad virksomheten tilfredsstillende de obligatoriske eller underforståtte krav/forventninger» (Myhrer, 2015, s. 17). I det ligger det, i hvilken grad virksomheten er i henhold til standard. Når Myhrer snakket om de obligatoriske krav som stilles til etterforskningen så nevner han åtte kvalitetsområder for etterforskningsvirksomheten. Disse kravene er også forankret i lovverket (Myhrer, 2015). I handlingsplanen for løft av etterforskningsfeltet har riksadvokaten følgelig satt opp en rekke kvalitetsmarkører som utgangspunkt for det videre arbeidet. Disse markørene bygger på riksadvokatens rundskriv 2/2012 om kvalitet og Myhrers arbeid (Politidirektoratet, 2016). Som et resultat av dette arbeidet ga riksadvokaten ut et nytt rundskriv om kvalitet, som

erstattet det tidligere kvalitetsrundskrivet av 2/2012. I riksadvokatens rundskriv 3/2018 om krav til straffesaksbehandlingen er høy kvalitet et ufravikelig krav og en forutsetning for at øvrige mål nås. Høy kvalitet kan sies å være en overordnet markør, i tillegg til de tolv øvrige kvalitetsmarkørene som er nedfelt i rundskrivet. For at den enkelte skal være i stand til å oppfylle de ulike kravene må de være kjent. I tillegg må man ha kunnskap og ferdigheter i etterforskningsfeltet. En av kvalitetsmarkørene er at etterforskningen skal ha et hensiktsmessig omfang og ressursbruk. Her blir bruk av etterforskningsplan trukket frem og det blir presisert at: «Slike planer bidrar til struktur i arbeidet, fremdrift og kvalitet i etterforskningen, og gir notoritet og et helhetsbilde av den enkelte sak som understøtter løpende beslutningsprosesser» (Riksadvokaten, 2018b, s. 10). Det blir også presisert at det generelt anbefales å bruke etterforskningsplaner i andre alvorlige saker, og ikke bare i de sakfelt hvor riksadvokaten har satt det som krav. La oss se på noen nylige undersøkelser når det gjelder bruk av etterforskningsplan før vi ser nærmere på implementering.

Nylig gjennomførte undersøkelser på bruk av etterforskningsplan

Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse fra 2018 undersøkte bruk av og innhold i etterforskningsplaner i voldssaker med frist (Riksadvokaten, 2018b). Undersøkelsen viste at det ikke var brukt etterforskningsplan i 78 prosent av sakene hvor det var aktuelt. I samme undersøkelse ble innholdet i 79 etterforskningsplaner vurdert ut fra de gitte kriterier og kun 54 prosent av dem ble funnet tilfredsstillende. Masteroppgaver innen erfaringsbasert etterforskning berører også bruk av etterforskningsplan. Funnene i masteroppgavene indikerer at etterforskningsplaner ikke blir brukt i samsvar med de krav som er satt. Masteroppgaven til Beckmann-Smerud (2019, s.7) viser at etterforskerne gir uttrykk for at de forstår viktigheten av en slik metodikk, men at etterforskningsplanen ikke brukes «på optimalt vis». Utfordringene relaterte seg til tidsforbruk, på hvilket tidspunkt etterforskningsplan ble opprettet og påtalejuristens manglende involvering (Beckmann-Smerud, 2019, s.77). Berg (2019, s.49) sin masteroppgave om etterforskning av savnetsaker fant at etterforskningsplaner ikke opprettes og heller ikke brukes aktivt i den grad de burde i henhold til gitte krav og føringer. Funnene kan ikke generaliseres, da antall respondenter i de aktuelle masteroppgavene er lavt. Undersøkelsene gjennomført i de nevnte masteroppgavene gir allikevel en pekepinn.

Implementering - opplæring

Hvordan kan en lære av feil i organisasjonen og hva må til for at bruk av etterforskningsplan skal kunne implementeres på en god måte? Ifølge Jacobsen og Thorsvik (2007) innebærer organisatorisk læring at flere mennesker i organisasjonen lærer og at organisasjonen handler som en enhet på grunnlag av den nye kunnskapen. En sentral teori om hva som kjennetegner en lærende organisasjon er utviklet av Senge (2006, ref. av Jacobsen & Thorsvik, 2007, s. 340) og forutsetter at det på ledelsesnivå utvikles en bevisst læringsstrategi for hele organisasjonen, som også er forankret i systemtenkning. Med systemtenkning mener Senge at den enkelte medarbeider forstår helheten og sammenhengen i egen organisasjon og den situasjonen organisasjonen befinner seg i. Tiltak 4; Systematisk erfaringslæring er sentralt når det gjelder læring og kvalitetssikring (Politidirektoratet, 2018). Hensikten med tiltaket er å sikre en kultur for tilbakemeldinger der politi- og påtalemyndighet lærer av sine erfaringer og løpende kan gjøre forbedringer i hvordan en jobber med etterforskning. Tiltaket innebærer å innføre rutiner for systematisk evaluering og tilbakemeldinger på det som utføres av etterforskningsarbeid gjennom hele kjeden. Evalueringene og tilbakemeldingene skal ikke bare se på resultatet, men også evaluere prosessen mot resultatet. Et uttalt mål er også at den enkelte medarbeider vil få bedre oppfølging og helhetsforståelse gjennom flere tilbakemeldinger og vurderinger av utført arbeid. Og ikke minst, tiltaket vil kunne være med å bidra til økt mestringsevne og -følelse, samt økt medarbeidertilfredshet. Tiltaket må ses i sammenheng med tiltak 1; Forvaltnings- og utviklingsapparatet for etterforskning (Politidirektoratet, 2016). Målet er å utvikle en nasjonal beste praksis. Håndtering av forbedringsforslag og læringspunkter skal legges inn i et hendelses- og forbedringssystem, og oppfølging av disse skal skje gjennom fag- og opplæringsansvarlige i distrikt og særorgan, og formidles fagkoordinator ved Politihøgskolen. På denne måten kan man «fange» opp ulike forbedringspunkt, samt suksessfaktorer og bidra til at erfaringslæring når det gjelder både system og saksnivå i et distrikt eller særorgan kan bidra til nasjonal utvikling av fagområdet (Politidirektoratet, 2018). Generelle funn kan deretter meldes inn til den obligatorisk årlige opplæring (OÅO) slik at man sikrer felles læring av generelle funn.

Når det gjelder *Bruk av etterforskningsplan* er det som vist til tidligere gitt klare føringer, både hva gjelder minimumskrav for innhold og når den skal benyttes. Hva skal så til for at etterforskningsplanen benyttes etter gitte krav og føringer? I teori fra læring i organisasjoner fremkommer hva læring er og hva som påvirker at læring skjer i organisasjonen. I følge (Jacobsen & Thorsvik, 2007) er læring en prosess der mennesker og

organisasjoner tilegner seg ny kunnskap, og endrer sin atferd på grunnlag av denne kunnskapen. Ut fra det pedagogiske perspektivet skiller vi mellom læring og opplæring. Opplæring er et forsøk på systematisert læring, et forsøk på å få alle til å trekke i samme retning, læring skjer, men hvordan vi lærer, hva vi lærer av og om vi implementerer det i det hele tatt kan det stilles spørsmål rundt. Spørsmålet er om vi kan styre læringen (Engelsen, 2015). Hvilken betydning har så opplæring i en organisasjon? Lillebø (1999) hevder at en organisasjon ikke kan lære uten at menneskene i organisasjonen lærer. Videre hevder de at individuell læring ikke gir noen garanti for organisasjonsmessig læring, men uten individuell læring skapes det aldri noen lærende organisasjon. Organisatorisk læring innebærer, ifølge Jacobsen og Thorsvik (2007) at flere mennesker i organisasjonen lærer og at organisasjonen handler som en enhet på grunnlag av den nye kunnskapen som er tilegnet. Man kan skille mellom «taus» kunnskap – at man gjør det bare fordi man har erfart at det fungerer, eller «eksplisitt kunnskap», som er erfaringer og forhold som man kan sette ord på og som ofte nedfelles skriftlig og settes i system som struktur, rutiner og prosedyrer (Jacobsen & Thorsvik, 2007). Bruk av etterforskningsplan kan således ses på både som taus og som eksplisitt kunnskap. Jacobsen og Thorsvik (2007) peker i den forbindelse på at for at en organisasjon skal løse konkrete oppgaver og realisere bestemte mål er det viktig at den er organisert på en mest mulig effektiv måte for å løse oppgavene. Hvordan påvirker så læringen kulturen og ledelsen i organisasjonen? Kaufmann (2015) viser til Argyris og Schön (1996) som sier at det er individene som handler og lærer, men organisasjonen gir rammeverk som kan hemme eller fremme samspillet mellom individuell- og organisasjonslæring.

Det har foregått et omfattende prosjektarbeid hva gjelder utarbeidelse og iverksettelse av de ulike tiltakene fra Handlingsplanen for løft av etterforskningsfeltet. Dette har ikke uventet også vært veldig krevende for både organisasjonen og den enkelte medarbeider. I den forbindelse viser riksadvokaten i sin årsrapport for 2018 (2019, s. 29), til en tilbakemelding etter statsadvokatens inspeksjoner av 2018, en beskrivelse som han antar (med nyanser) kan være ganske dekkende på landsbasis;

Som kjent har politiet den siste tiden vært gjennom en omfattende omorganiseringsprosess (nærpolitireformen), og denne prosessen har vært svært krevende for ... politidistrikt. Politidistriktet har nå gjennomført reformen, og samtlige enheter er på plass. Forståelig nok vil det ta noe tid før den nye organisasjonen får satt seg. ... politidistrikt har blitt ett og mange forskjellige kulturer skal samkjøres. Reformen er, slik vi oppfatter det, blitt

gjennomført uten nevneverdig tilførsel av ressurser. Gevinstene er tatt ut i forkant, og resultat-kravene har ikke vært redusert under reformen. Videre har man innført en rekke nye kvalitetstiltak som krever tid og ressurser, uten at disse nødvendigvis resulterer i tidsbesparelser umiddelbart. (s.29)

Dette viser at det er krevende når både struktur- og kvalitetsreformer skal gjennomføres til samme tid. Riksadvokaten fremhever også at det utvilsomt er mer krevende på etterforskningssiden på grunn av «mangel på erfarent personell, ... høy turnover av nyutdannede, ... for lite faglig veiledning i det daglige - som påvirker kvalitet og effektivitet, selv om mange nyutdannede etter sine forutsetninger gjør en utmerket jobb» (RA 2019 s.30). Riksadvokaten påpeker derfor at politidistriktene bør gis anledning til å vinne erfaringer med reformen uten at han ser behov for inngripende tiltak.

Samfunnet og etterforskningsfeltet er i stadig utvikling og underbygger kravet til faglig oppdatert kompetanse hos den enkelte etterforsker. Arbeidsgiver plikter å tilby nødvendig opplæring og skal tilrettelegge for den, mens den ansatte selv har et medansvar og en plikt til å holde seg oppdatert (Arbeidsmiljøloven § 4-2). Dette påpekes også av riksadvokaten; «*Den enkelte medarbeider som arbeider med straffesaker i politiet og påtalemyndigheten har et selvstendig ansvar for å holde seg faglig oppdatert innen sitt ansvarsområde og å utføre sitt arbeid i tråd med gjeldende rutiner og kvalitetskrav. Samtidig er det et ledelses- og arbeidsgiveransvar å legge til rette for at den enkelte medarbeider får en faglig utvikling gjennom kompetanseplanlegging og -utvikling*» (Riksadvokaten, 2018b, s. 5).

Som vist over handler bruk av etterforskningsplan ikke bare om notoritet, det handler dypest sett om hvordan man tenker, vurderer bevis og fatter beslutninger i krevende situasjoner. Formålet med denne undersøkelsen er derfor å se nærmere på norske etterforskere bruk av skriftlig etterforskningsplan. Brukes den? Hvorfor brukes den? Hvordan brukes den, og hva tenker etterforskeren om denne utviklingen?

METODE

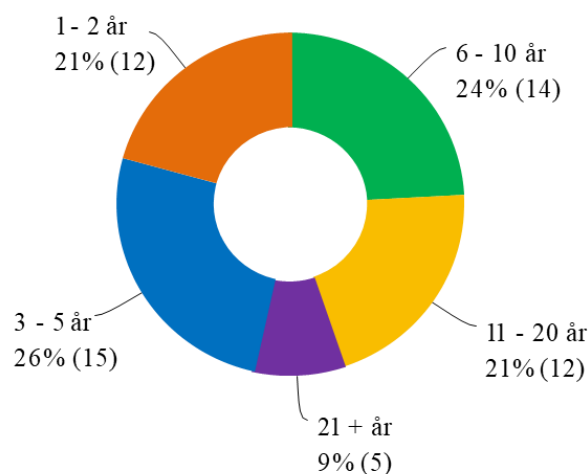
For å besvare forskningsspørsmålene har vi samlet inn data fra norske etterforskere ved hjelp av en nettbasert spørreundersøkelse. Det var ikke det vi i utgangspunktet hadde tenkt da arbeidet med planlegging av denne undersøkelsen startet. Vi hadde egentlig tenkt å samle inn data gjennom strukturerte intervju av ti etterforskere som jobbet i saker hvor det er krav til bruk av etterforskningsplan. Gjennom veiledning og gode diskusjoner med veileder ble det besluttet å heller bruke spørreundersøkelse som metode. Hovedargumentet var at vi bør snakke med litt flere enn ti respondenter dersom vi ønsker å vite noe om hvor mange som bruker etterforskningsplan. I tillegg la vi opp til et mulig oppfølgingsintervju på telefon for å finne ut mer om hvordan de bruker dette verktøyet. Dette metodiske valget åpnet for å kunne nå ut til flere respondenter og samtidig bruke mindre av deres tid. Da vi senere startet gjennomgangen av dataene fra spørreundersøkelsen besluttet vi å ikke gjennomføre oppfølgingsintervju. Årsaken var at spørreundersøkelsen hadde generert så mye interessant informasjon at vi mente det ville være riktigere å bruke tid på godt analysearbeid enn på å samle inn flere data. Begrunnelsen for dette vil bli nærmere omhandlet under.

Respondenter og utvalg

I en empirisk forskningsprosess må en alltid ta stilling til hvilke respondenter som best kan besvare spørsmålene undersøkelsen er ment å besvare. Det må tas stilling til hvor mange som bør delta, hvilke prinsipper som skal ligge til grunn og hvordan man skal rekruttere informanter (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016). Med utgangspunkt i problemstillingen ble utvalget begrenset til politietterforskere som jobber med saker hvor det er formelle krav til bruk av etterforskningsplan. Dette ble gjort for å bidra til høy representativitet. Spørreundersøkelsen ble sendt til to distrikter, ikke for å sammenligne, men først og fremst for å fordele belastningen og tidsbruken på flere enn ett distrikt. Undersøkelsen kunne også sendes ut til et høyere antall enn om den kun hadde blitt sendt ut til ett politidistrikt, men vi bestemte oss for å ikke samle inn data om hvilket distrikt respondenten faktisk jobbet i. Dette for å ivareta krav til anonymitet. Samtidig gir et større utvalg bedre ytre validitet og gyldighet. Som nevnt over var det planlagt å gjennomføre intervjuer og i den forbindelse tok vi kontakt med to kontaktpersoner tilhørende to norske politidistrikter, og fortalte kort om vårt prosjekt. Distriktene var valgt av praktiske årsaker med tanke på eksempelvis kort reisevei. Det var ingen grunn til å bytte politidistrikt, selv om det ble besluttet å endre form for datainnsamlingsmetode fra intervju til spørreundersøkelse. Vi

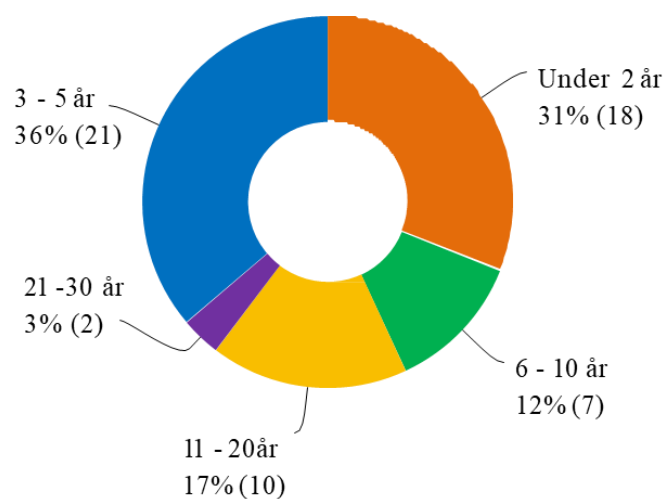
ønsket å benytte oss av den etablerte kontakten som hadde stilt seg positiv til å kontakte ledelsen for godkjenning til informasjonsinnsamling til vår studie. Ledelsen i begge politidistriktene stilte seg positive til undersøkelsen. Kontaktpersoner og ledelsen var informert om at aktuelle respondenter var etterforskere i saker hvor det er krav til bruk av etterforskningsplan. Ledelsen på de respektive enhetene sendte ut informasjonsmail formulert av oss med vedlagt lenke til spørreundersøkelsen til sine medarbeidere i aktuell målgruppe. Til sammen ble undersøkelsen sendt ut elektronisk til 110 respondenter. Samtlige jobbet i saker hvor det er krav til bruk av etterforskningsplan. Det ble lagt inn en fire dagers svarfrist. Valget av en kort svarfrist på undersøkelsen var bevisst. Etter seks dager hadde 40 respondenter svart på undersøkelsen. For å få høyere deltakelse ble det besluttet å gi det litt mer tid. Det ble derfor tatt kontakt med respektive ledere som sendte mailen ut på ny til alle de potensielle respondentene. Etter tre uker sa vi oss fornøyde med antallet og da hadde totalt 58 (N=58) respondert på spørreundersøkelsen. Dette gir en responsrate på 53 prosent. Responsraten blir nærmere omtalt senere.

Som illustrert i figur 1 hadde 21 prosent (12 stk.) gått ut fra politiskolen/politihøgskolen for 1-2 år siden, 26 prosent (15 stk.) for 3-5 år siden, 24 prosent (14 stk.) for 6-10 år siden og 21 prosent (12 stk.) hadde gått ut fra skolen for 11-20 år siden. De resterende 9 prosentene (5 stk.) hadde gått ut fra politiskolen/politihøgskolen for minst 21 år siden. Selv om hovedvekten gikk ut fra politiskolen/politihøgskolen for 10 år siden eller mindre, viser dette en relativt god spredning i utdannelsestidspunktet. Hvorvidt alle har jobbet som politi siden de gikk ut fra politiskolen/politihøgskolen vites ikke.

Figur 1. Grafisk fremstilling over antall år siden respondentene gikk ut fra Politiskolen/Politihøgskolen (N=58).

Som illustrert under i figur 2 hadde 31 prosent (18 stk.) jobbet under 2 år fulltid med etterforskning, 36 prosent (21 stk.) hadde 3-5 års erfaring, 12 prosent (7 stk.) 6-10 års erfaring, 17 prosent (10 stk.) 11-20 års erfaring og 3 prosent (2 stk.) 21-30 års erfaring eller mer med å jobbe fulltid med etterforskning. Dette viser at overvekten har under 10 års erfaring, men likevel viser det en god spredning i antall års erfaring med fulltid etterforskning. Det vites ikke hvilke sakstyper respondentene har arbeidet med i den perioden de har jobbet fulltid med etterforskning, ei heller hvilken mengde. Det vi vet er at ved svartidspunktet så jobbet alle respondentene med sakstypen vold og seksuallovbrudd. Dette spenner fra vold/sexuallovbrudd mot barn, vold/sexuallovbrudd i nære relasjoner til drap.

Figur 2. Grafisk fremstilling over hvor lenge respondentene har jobbet fulltid med etterforskning (N=58).

Som illustrert i tabell 1 hadde 98 prosent (57 stk.) av respondentene oppgitt å ha gjennomført Etterforskningsplan og Indicia som var tema på OÅO høsten 2019. 93 prosent (54 stk.) hadde gjennomført tema Kvalitetsrundskrivet og bekreftelsesfeller i OÅO våren 2019. 79 prosent (46 stk.) hadde gjennomført aktuelle tema i OÅO våren 2018 og høsten 2018 hvor tema var henholdsvis Etterforskningsplan og hypotesetenkning for våren og Prosjektmodellen for høsten. I tillegg hadde 65 prosent (38 stk.) gjennomført den obligatoriske 3 dagers opplæringen høsten 2017, som var for personell som hadde etterforskning som en vesentlig del av sitt arbeid med temaet Indicia og etterforskningsplan. 36 prosent (21 stk.) av respondentene har gjennomført VEF-studiet. Hovedvekten av respondentene har gjennomført flere av opplæringene i etterforskningsplan som er lagt inn som alternativer i undersøkelsen.

Ingen opplæring	0,00 %	0
Instruktørutdanning i etterforskning ved Politihøgskolen	1,72 %	1
Annen opplæring	3,45 %	2
Videreutdanning i etterforskning (VEF) ved Politihøgskolen	36,21 %	21
Grunnutdanningen ved Politihøgskolen	58,62 %	34
3 dagers opplæring i Indicia og etterforskningsplan. Høst 2017	65,52 %	38
Obligatorisk årlig opplæring (OÅO) Vår 2018. Tema: Etterforskningsplan og hypotesetenkning	79,31 %	46
Obligatorisk årlig opplæring (OÅO) Høst 2018. Tema: Prosjektmodellen	79,31 %	46
Obligatorisk årlig opplæring (OÅO) Vår 2019. Tema: Kvalitetsrundskrivet og bekreftelsesfeller	93,10 %	54
Obligatorisk årlig opplæring (OÅO) Høst 2019. Tema: Etterforskningsplan og Indicia	98,28 %	57

Tabell 1. Viser en oversikt over hvilken opplæring respondentene har i etterforskningsplan ut fra forhåndsdefinerte valgmuligheter (N=58).

Det vil ikke bli gått detaljert inn på hvilken form de ulike opplæringene i OÅO og VEF har hatt, men generelt består de ulike opplæringene av læringsaktiviteter som: nettbaserte aktiviteter, diskusjonsgrupper, tilbakemeldingsmøter, gruppearbeid, innlevering av skriftlig arbeidskrav med tilbakemeldinger og individuelt arbeid. Gjennom de aktuelle opplæringene skal respondentene ha hatt muligheten til å tilegne seg kunnskap og ferdigheter i bruk av etterforskningsplan. Hvilket læringsutbytte den enkelte respondent har hatt, eller i hvilken grad kunnskapen forstås og benyttes, sier undersøkelsen ingenting om. Respondentene kan også ha tilegnet seg kunnskap og ferdigheter på andre måter, som ikke er dekket i undersøkelsen. Andre måter kan for eksempel være å ha lært av andre, og/eller lest aktuell litteratur som for eksempel *Etterforskning Prinsipper metoder og Praksis* (Bjerknes & Fahsing, 2018).

Det ble ikke innhentet data om respondentens kjønn, alder og stillingsgrad. Det var ikke ansett som spesielt relevant for undersøkelsen, og samtidig er det med å ivareta anonymiteten til respondentene.

Utforming av spørreskjemaet

Som nevnt over ble det brukt nettbasert spørreundersøkelse som datainnsamlingsmetode. I følge Bang (2005) er en av fordelene med denne metoden muligheten til å nå mange respondenter og samle inn mye informasjon på forholdsvis kort tid. Det har vært både tidsmessig og økonomisk besparende. En annen fordel er at en ubevisst påvirkning fra intervjuer til respondent reduseres. Videre er det større sannsynlighet for at informanten stoler på at dataene blir behandlet anonymt. I tillegg kan situasjonen med å svare på et spørreskjema fremstå som mindre stressende, da en kan innenfor en gitt tidsramme velge når en vil svare på spørsmålene (Bang, 2005). Den teknologiske utviklingen har gjort det enklere å nå ut til mange gjennom ulike kanaler med spørreundersøkelser. En ulempe er at dette har ført til at færre svarer på denne type undersøkelser, noe som igjen resulterer i en lavere responsrate. Når folk ikke svarer, oppstår det frafall. Ifølge Fekjær (2015) er frafall et økende problem og det er stadig flere som takker nei til å delta. Når det blir for mange undersøkelser så oppstår det en trøtthet blant mulige respondenter (Johannessen et al., 2016). I tillegg kan respondenten oppleve en utmattelse underveis, og av den grunn avbryter undersøkelsen før den er ferdigstilt. Frafall i denne undersøkelsen blir ytterligere omhandlet under kapitlet Responsrate og feilmargin. Å ikke ha mulighet å stille oppfølgings spørsmål er også en ulempe med spørreundersøkelse som metode (Johannessen et al., 2016). For å imøtekomme denne ulempen fikk respondentene mulighet til å gi sin kommentar i et åpent kommentarfelt etter hvert spørsmål. På den måten kan det oppnås større informasjonsgevinst, enn om det ikke hadde vært med. I tillegg ble det lagt inn et spørsmål om at de som var villig til å stille oppfølgingsintervju kunne legge inn sitt telefonnummer. Det å gjennomføre oppfølgingsintervju ble som nevnt besluttet å gå bort i fra, noe som blir omhandlet ytterligere i analysen. Det ble tatt utgangspunkt i spørsmålene som var utarbeidet i utkastet til planlagt intervju, og jobbet videre med utformingen av disse og tilpasset til spørreskjemaet. En annen ulempe er at respondentene gjerne svarer det de tror, ønsker eller mener de gjør, men ikke det de faktisk gjør i sitt praktiske arbeid. Det er også gjeldende i intervju som metode. For å eventuelt finne ut av hva de faktisk gjør kunne det blitt gjennomført et observasjonsstudie, men det har ikke vært et alternativ her, da det ut fra rammene i dette studiet ikke var

tidsmessig gjennomførbart. Konkret i denne studien ønsket vi å innhente informasjon om respondentene bruker en skriftlig etterforskningsplan og hvordan den eventuelt brukes.

Det var tidkrevende og utfordrende å formulere spørsmålene på en best mulig måte. Det var fokus på at spørsmålene skulle være konkrete og gi best mulig svar på problemstillingen (Johannessen et al., 2016). Samtidig var det viktig at undersøkelsen ikke skulle ta for lang tid, og at den var bygd opp på en teknisk og logisk god måte. Det ble valgt å ha et prekodet skjema, der svaralternativene var oppgitt på forhånd (Johannessen et al., 2016). Dette gir en langt lettere dataanalyse, men kan selvsagt redusere spennet i responsen. For å kompensere for dette la vi til et kommentarfelt under hvert spørsmål, slik at respondenten kunne fylle ut ytterligere informasjon knyttet til det aktuelle spørsmålet. Denne kombinasjonen beskrives som et semistrukturert spørreskjema (Johannessen et al., 2016). Spørreundersøkelsen ble også teknisk lagt opp slik at alle spørsmål måtte besvares før man fikk avsluttet undersøkelsen.

Det nettbaserte datainnsamlingsverktøyet SurveyMonkey ble benyttet for å nå ut til respondentene på en fullstendig anonymisert måte. Etter å ha vært i kontakt med kontaktpersoner i de to distriktene (se vedlegg 1) og fått muntlig samtykke fra ledelsen om at de gjerne ville bidra i undersøkelsen, ble det formulert et informasjonsskriv (se vedlegg 2) på e-post hvor lenken til spørreundersøkelsen ble vedlagt.

Fremgangsmåten ved å legge lenke fra SurveyMonkey til den enkelte gjør at det ikke er mulig å spore tilbake til hvem som har svart, og kravet til anonymitet blir ivaretatt på en god måte. SurveyMonkey ble også innstilt til å bryte alle lenker mellom respondentens IP-adresse og bevarelse. I tillegg ligger svarene kun på SurveyMonkey og sier kun noe om hvor mange år det er siden de gikk ut fra Politiskolen/Politihøgskolen, hvor lenge de har jobbet fulltid med etterforskning og hvilket saksfelt de jobber med. Svarene fra undersøkelsen inneholder dermed ikke opplysninger om person eller sak og kan ikke identifiseres gjennom oppgaven. Dette gjelder både e-post, IP-adresser eller andre sporbare opplysninger. SurveyMonkey ivaretar Norsk senter for forskningsdata (NSD, 2018) sine krav til en fullstendig anonymisert IT-løsning. Selvtesten på nettsiden til NSD ble også gjennomgått, og den viste at studiet vårt ikke var meldepliktig. Politihøgskolens forskningsetiske veileder ble også benyttet (Bjørge & Myhrer, 2015).

I starten av spørreskjemaet ble det lagt inn en innledning med kort informasjon om undersøkelsen og samtykke. Det ble informert om formålet med undersøkelsen og hva undersøkelsen skulle brukes til. I tillegg var det presisert at undersøkelsen var anonym og at det var frivillig å delta. Det første spørsmålet i undersøkelsen var et samtykke til deltakelse

hvor man kunne velge å svare «ja» eller «nei». Vi hadde bevisst utarbeidet et spørreskjema som ikke hadde for mange spørsmål og som skulle ta forholdsvis kort tid å svare på. Dette for å kunne oppnå høyere svarprosent og fullt fokus gjennom hele undersøkelsen (Johannessen et al., 2016). I informasjonen i starten av undersøkelsen kom det frem at undersøkelsen ville ta ca. ti minutter å besvare. I tillegg fremkom både vår og veileders kontaktinformasjon slik at de hadde anledning til å ta kontakt dersom de hadde spørsmål til undersøkelsen. Etter avsluttet spørreundersøkelse ble de takket for deltagelse.

Pilotstudie

Før spørreundersøkelsen ble sendt ut til de aktuelle respondentene gjennomførte vi en småskala utprøving - en såkalt pilotstudie. Fem kolleger med solid politifaglig bakgrunn sa seg villig til å teste undersøkelsen. De innehar samme egenskaper som de aktuelle respondentene for undersøkelsen. Forut for testingen fikk de informasjon om at det var ønskelig at de testet det tekniske, innholdet (spørsmålsstilling og forståelsen) og eventuelt andre ting som de ønsket å gi tilbakemelding på. Tilbakemeldingene ble gitt skriftlig og fulgt opp med muntlig kontakt der det var behov for det. Dette førte til justeringer av spørsmålsstillingen på noen av spørsmålene. Forut for pilotstudien ble undersøkelsens tekniske løsninger gjennomgått og testet flere ganger. Det var også en grundig og god prosess med vår veileder rundt alle mulige spørsmålsstillinger og de tekniske mulighetene i SurveyMonkey.

Responsrate og feilmargin

Undersøkelsen ble som tidligere nevnt sendt ut til respondenter som jobbet i saker hvor det er krav til bruk av etterforskningsplan. Spørreundersøkelsen ble gjennomført i løpet av oktober og november høsten 2019. I første utsendelse ble det lagt inn en svarfrist på fire dager. Det var et bevisst valg å ha en kort svarfrist, da det jevnt over er en hektisk hverdag i distriktene, og når vi bruker e-post som utsendelses kanal, så havner den raskt nedover på listen etter hvert som tiden går. Etter ca. tre uker var det kommet inn 58 besvarelser. Samtlige av de 58 besvarelsene hadde alle krysset av for deltakelse i undersøkelsen og alle spørsmål var besvart. I tillegg var det flere av respondentene som hadde utfylt kommentarfeltet tilknyttet de ulike spørsmålene. Responsraten er samlet sett 53 prosent. At 58 respondenter av 110 mulige besvarte spørsmålene kan sies å være en relativ lav respons. Hva denne lave responsraten skyldes er vanskelig å si. Antall spørsmål i undersøkelsen var forsøkt holdt lavest mulig og

det var et prekodet skjema med oppgitte svaralternativer med mulighet for fordypning ved å fylle ut tilhørende kommentarfelt, men det er mulig at antallet spørsmål kan ha påvirket motivasjonen negativt. Vi ser at gjennomsnittlig tid respondentene har brukt på spørreundersøkelsen er 6 minutter og 44 sekunder, noe som er godt innenfor estimert tid på ti minutter. Den relativt lave responsen vil påvirke validiteten, og ser vi på den totale norske populasjonen av etterforskere som jobber i saker med krav til etterforskningsplan kan resultatene ikke representere alle disse.

Det at noen ikke ønsker å være med, eventuelt er forhindret, kalles som nevnt frafall (Mangfoldsdirektoratet, 2010). Frafallet her er betydelig, og generelt kan et høyt frafall gi mulighet for skjevheter, dersom frafallet er skjevt. Jo større frafall, jo større er muligheten for skjevheter. Frafall er ikke et stort problem dersom de som ikke har svart er like de som har svart. Det betyr at de som ikke svarer, ville ha svart det samme som de som har svart. (Fekjær, 2015). I praksis er det imidlertid ofte slik at de som ikke svarer ofte skiller seg ut fra dem som har svart. Legger vi dette til grunn vil usikkerhetsmarginene øke, da vi ikke vet nok om dem som ikke har svart og vi må gå ut fra at de ville ha svart noe annet. Vi vet ikke hvor stort antallet respondenter er i forholdet til antallet i populasjonen, det vil si det totale antallet etterforskere i Norge som er pålagt å bruke etterforskningsplan. Vi kan derfor ikke beregne den nøyaktige feilmarginen. Det er uansett interessant å stille seg spørsmålet hvem disse er, og om de bruker etterforskningsplan like aktivt som respondentene gjør. Vi kan anta at de som ikke har svart kanskje er mindre entusiastiske i forhold til bruk av etterforskningsplan, og det i seg selv kan være en forklaring på den lave responsraten.

Ifølge Fekjær (2015), kunne man tidligere regne med en svarprosent på 80 prosent, men i dag må man gjerne være fornøyd med rundt 30 prosent. Dersom rundt halvparten har svart kan vi si oss fornøyd (Johannessen, et al., 2016). Tar vi dette i betraktning modereres hva som kan sies å være en lav responsrate. Den konkrete betydningen den lave responsraten har hatt for våre funn vil vi komme tilbake til i diskusjonen.

Det var som nevnt over planlagt å gjennomføre noen oppfølgingsintervju etter spørreundersøkelsen. 17 av de 58 som besvarte undersøkelsen sa seg interessert i å stille opp i et slikt intervju. Ved gjennomgang av svarene på spørreundersøkelsen så vi at det også var veldig mange interessante svar i kommentarfeltene. Den gode kvalitative responsen sammen med et antall på 58 respondenter gjorde at vi besluttet å ikke gjennomføre oppfølgingsintervju. Vi hadde samlet inn mer enn nok datamateriale å jobbe videre med. Det er viktig å gi de innsamlede data den respekt den fortjener. Det var ikke ønskelig å sitte med et stort overskudd av data som ikke ville fått den plassen det fortjener. Dette er også å anse

som et forskningsetisk spørsmål med tanke på at man virkelig bruker dataene man har og ikke samler inn data som ikke er strengt nødvendig (Etikkom, 2015).

Analyse

Den semi-strukturerte undersøkelsen produserte data som både var kvantitative (hvor ofte bruker du?) og kvalitative (hva tenker du om bruken av?). Svarene ble sett på samlet på hvert av spørsmålene og svarene med kommentarer ble hentet fra SurveyMonkey og lagret i en fil. Det er vanlig å slå sammen verdier i større grupper for å gjøre presentasjonen mer oversiktlig (Johannessen et al., 2016). Vi jobbet oss gjennom undersøkelsen og startet med å se på om vi skulle bruke alle spørsmålene, og om noen av spørsmålene kunne slås sammen. Samtidig ble det diskutert hvilke av de kvalitative dimensjonene som skulle tas med. Innledningsvis ble derfor de kvantitative data analysert som enkeltvariabler hver for seg, såkalt univariat analyse (Johannessen et al., 2016). Vi brukte deskriptiv statistikk og grafikk for å beskrive hvordan respondentene forholdt seg til spørsmålene i undersøkelsen. Målet var å påvirke dataene minst mulig, finne trender, beskrive middelerdi, eventuell spredning og hvordan ulike punkter i datamaterialet skapte en form sammen. De kvantitative funnene ble til slutt tolket sammen med kvalitative data i det Tjora (2017) omtaler som stegvis-deduktiv induktiv metode. Ved bruk av denne metoden jobbes det fra rådata og frem til konsepter eller teorier. Jobber man induktivt så jobber man fra data til teori, og jobber man deduktivt så jobber man i motsatt retning hvor man går fra teori til empiri. Ved hjelp av denne tilnærmingen tolket vi dataene, sorterte dem, kategoriserte dem og kom frem til noen klare hovedtema.

Spørreundersøkelsen besto av 18 spørsmål og etter en gjennomgang av innkomne svar ble de analysert og kategorisert i forhold til hvordan vi ønsket å presentere dem.

Det første spørsmålet og de to siste spørsmålene ble valgt å holde utenfor analysen, da de hadde et mer praktisk preg, og ikke direkte gikk på spørsmål knyttet til temaet for undersøkelsen. Da stod vi igjen med femten spørsmål. De fire første spørsmålene ble kategorisert til at de sa oss noe om respondentenes bakgrunn, og den informasjonen valgte vi å trekke inn i metodekapittelet under respondenter og utvalg.

De elleve resterende spørsmålene ble tematisert inn under følgende fem kategorier:

- Bruk av etterforskningsplan, omhandler (spørsmål 6, 9, 10, 11 og 12)
- Kultur, omhandler (spørsmål 13 og 14)
- Behov for opplæring, omhandler (spørsmål 15)
- Retningslinjer, omhandler (spørsmål 7 og 8)
- Videre utvikling, omhandler (spørsmål 16)

Veilederen vår har gjennomgått og etterprøvd analysen og sett over hvordan vi har tolket og kategorisert de ulike svarene. Det var liten eller ingen grad av uenighet i denne prosessen.

Alle respondenter svarte på alle spørsmål. Det var som nevnt over heller ikke mulig å ferdigstille spørreundersøkelsen før alle spørsmål var besvart. Kommentarfeltet under hvert spørsmål var i tillegg til avkrysset svaralternativ besvart fra fire til ti kommentarer på de ulike spørsmålene. Det var kun et spørsmål hvor det var åpent for kommentar, hvor det ikke var lagt inn kommentar fra noen av respondentene.

Etiske vurderinger

Å ha kunnskap om forskningsetiske problemstillinger står helt sentralt når man skal drive med forskning (Komiteene, 2016). Det å ha et etisk fokus må ligge til grunn i all forskning. Aspekter man bør ha med seg er fokuset på tillit, konfidensialitet, respekt og gjensidighet (Tjora, 2017). Forskningsetikk er et mangfoldig begrep, og forskningsetiske normer kan ifølge de nasjonale forskningsetiske komiteene deles inn i tre deler: 1) Forskningens frihet og forhold til metode, 2) Forsker og individet det forskes på og 3) Forskerens forhold til samfunnet og dets normer. Våre etiske refleksjoner knyttet til undersøkelsen vil fremkomme i den samme rekkefølge.

I denne studien er informasjonen innhentet ved bruk av en spørreundersøkelse. Svarene som blir gitt her kan være svar på slik den enkelte respondent mener og tror han jobber, og ikke hvordan han faktisk utfører jobben i praksis. Dersom vi hadde kunnet studert en etterforskers praksis når det gjelder bruk av etterforskningsplan i form av for eksempel skjult observasjon, så kunne man gjerne funnet ut hvordan vedkommende faktisk jobber. Etisk sett ville dette vært problematisk og bryter mot prinsippet om at deltakelse i forskning er frivillig og krever samtykke. Det ville også vært meget ressurskrevende å få gjennomført. En annen metodisk tilnærming kunne vært dybdeintervju. Her vil man også kunne komme nokså tett på, og kunne en gjerne fått mer utdypet informasjon enn i en spørreundersøkelse.

Men samtidig vet man heller ikke her om svarene som kommer fra respondenten er slik vedkommende faktisk jobber eller om respondenten svarer slik han tror han jobber, eller det han tror vi som intervjuere vil høre. I utgangspunktet var det tenkt å gjennomføre strukturerte dybdeintervjuer, men dette ble som nevnt tidligere endret i god dialog med vår veileder. Hovedårsaken til det var at det var ønskelig å innhente data fra et høyere antall respondenter, noe som er mulig ved bruk av spørreundersøkelse og umulig ved intervju grunnet ressursmessige begrensninger. Det ble utarbeidet et spørreskjema som hadde oppgitte svaralternativer på alle spørsmålene. I tillegg ble det lagt inn et åpent felt under hvert spørsmål hvor det stod at de gjerne kunne kommentere eller begrunne sitt svar. Denne type spørreskjema betegnes som semistrukturert spørreskjema (Johannessen et al., 2016). Ved å legge inn kommentarfelt så vi muligheten til å kunne få mer utdypet svar fra den enkelte respondent. På denne måten fikk de som hadde et ønske om å legge til kommentar en mulighet til det, samtidig var det tilstrekkelig å kun krysse av på de oppgitte svaralternativer. Det var ikke mulig å avslutte undersøkelsen før alle spørsmål var besvart. Dette valgte vi da vi ønsket å få et fullstendig utfylt spørreskjema med mest mulig informasjon når en først valgte å delta. Spørsmålet om hvordan det ville oppleves å måtte svare på alle spørsmålene ble diskutert under utarbeidelsen av spørreskjemaet. Det vi kom frem til var at det ikke var noen av spørsmålene som ville kunne oppleves inngripende, og når man først hadde takket «ja» til å delta, så var det en naturlig del å skulle svare på alle spørsmålene. I tillegg hadde undersøkelsen ulike alternativer som vi mente ville kunne dekke meninger fra det ene ytterpunktet til det andre, samtidig som de kunne kommentere sitt svar. Vi hadde i tillegg alltid med svaralternativet «vet ikke», der det kunne være aktuelt. I kombinasjon med kommentarfeltene følte vi at dette, ikke i større grad enn nødvendig, tvang respondentene inn i svar eller meninger de egentlig ikke hadde.

Når det gjelder det etiske aspektet forsker og individ er det viktig at respondenten opplever en profesjonalitet når det gjelder fokuset på anonymitet. Dette er viktig med tanke på at respondenten skal føle trygghet og ha tillit til at han kan svare slik han ønsker, uten at svaret hans kan spores tilbake til ham. Som nevnt tidligere så fremkom det i informasjonen i starten på spørreundersøkelsen informasjon om sikret anonymitet.

Som nevnt over var det et frafall på 52 potensielle respondenter. Det kan være mange ulike årsaker til at man ikke velger å svare på en undersøkelse. Et etisk dilemma som er diskutert her er det valget som ble tatt i forbindelse med at de som var i aktuell målgruppe for undersøkelsen var de som jobbet i saker hvor det er krav til bruk av etterforskningsplan. Hva om man jobber i saker hvor det er krav til bruk av etterforskningsplan, men man bruker det

ikke, er man da like villig til å svare på en undersøkelse om bruk av etterforskningsplan? I og med at det var helt frivillig å svare, og at undersøkelsen i tillegg var anonym, så ivaretok vi den nødvendige profesjonalitet til individet. Frafallet og feilmarginen vil bli nærmere belyst i diskusjonskapittelet. Det finnes selvsagt en grense for hvor lav responsrate man kan leve med. Det er eksempelvis neppe korrekt å tillegge en hel gruppe etterforskere meninger som bare er hentet fra en marginal eller ikke representativ del av gruppen. Vi har vurdert dette dilemmaet og mener vi kan stå inne for en publisering av materialet så lenge vi tar de nødvendige forbeholdene rundt representativitet og generalisering.

Når det gjelder forskning og forholdet til samfunnet er det viktig å tenke at et resultat av å samle inn data kan føre til resultater som kan påvirke både respondenter og samfunnet. Som forsker bør man derfor alltid tenke over ens funn og hvordan disse skal presenteres.

Vår egen forforståelse vil kunne påvirke hvordan vi velger å tolke et materiale. Vi har ikke startet med «blanke ark», noe som vi må være svært bevisst på. Temaet vi har valgt er noe vi begge er interessert i og har bakgrunn for å vite noe om. Utforming av et spørreskjema er et eksempel på at vår egen forforståelse påvirker vårt arbeid. Vi har på forhånd bestemt oss hva vi ønsker svar på, og vi får selvfølgelig ikke svar på det vi ikke spør om (Johannessen et al., 2016).

Det å forske på egen profesjon er viktig å ha et bevisst forhold til. Forskningsetisk veileder for Politihøgskolen (Bjørge & Myhrer, 2015) tar særlig for seg spørsmål opp imot forskning på det politisære fagområdet, og at forskningen der i stor grad utføres av personer som innehar politistillinger. Det å skulle utøve forskningsarbeid og samtidig inneha rollen som politi byr på ulike etiske problemstillinger. Det er helt nødvendig å være kjent med regelverket slik at man handler i henhold til dette. En stor fordel vi hadde var at vi begge har et stort kontaktnett i de ulike politidistriktene med tanke på hvilke jobber vi har hatt. Dette ga oss en klar fordel med tanke på å opprette gode kontakter i forbindelse med vår datainnsamling.

Uavhengig om man er politi eller man kommer fra en annen faglig retning så må man være seg bevisst sin egen personlige og faglige bakgrunn. Vi er som individer «farget» av hvem vi er, vår bakgrunn og da hvilket perspektiv man velger. I forskning er det vanlig at dette fremkommer tydelig i forbindelse med ens arbeid (Johannessen et al., 2016).

Det er viktig at forskningen sikres best mulig mot uheldig påvirkning fra egen etat. Det kan forekomme mindre positive resultat i forbindelse med en datainnsamling, og det er viktig at forskningen sikres best mulig mot slik påvirkning, også der eventuelle funn kan sette etaten i et dårlig lys (Rachlew, 2010). Vi har ikke på noen måte opplevd et press under vårt

arbeid med dette studiet. Tvert imot har vi møtt mye positivitet rundt det valgte tema. Vår styrke, men også vår svakhet er at vi har deltatt i utvikling av etterforskningsfeltet gjennom blant annet opplæring i og implementering av bruk av etterforskningsplan. Vi har bakgrunn som fagansvarlig for utdanningen Videreutdanning i etterforskning ved Politihøgskolen og prosjektmedarbeider i opplæringsprogrammet Obligatorisk årlig opplæring (OÅO) i Politidirektoratet/Politihøgskolen. Gjennom vårt arbeid har vi «stått med begge beina godt plantet» midt i kjernen av utviklingsarbeidet både gjennom VEF-studiet og OÅO. I tillegg har vi jobbet med implementering, både som instruktører på VEF og med implementering av OÅO sentralt, men også lokalt i eget distrikt som Fag- og opplæringsansvarlig i etterforskning. Vi har begge et stort engasjement for læring, utvikling og implementering av ny kompetanse og vedlikehold av kompetanse i etterforskningsfeltet. Noe som har opptatt oss er hvorvidt læringen det er lagt til rette for gjennom VEF og OÅO faktisk har blitt implementert i praksis, og på hvilken måte. Opplæring i etterforskningsplan har vært et sentralt tema både på OÅO og på VEF-studiet. Vår bakgrunn er noe som har gjort oss svært utsatt med tanke på egen intern påvirkning i alle faser av forskningen. Dette er noe vi gjennom hele prosessen har vært klar over og søkt og tatt hensyn til. Det var derfor svært viktig at vi gjennomførte en grundig pilotstudie med flere deltakere. I tillegg har det vært helt sentralt at vår veileder, fra starten av prosjektet har vært klar over vår bakgrunn. Dette var blant annet en av årsakene til at han anbefalte oss å velge en spørreundersøkelse i stedet for intervjuer. Med tanke på hvor stor påvirkning vi kunne hatt på intervjuobjektene var det en helt klar fordel for oss å heller benytte spørreundersøkelse som metode. Dersom intervjuobjektene var kjent med vår bakgrunn kunne det ført til at de eventuelt var mindre kritiske i sine svar. Vi vil naturligvis komme tilbake til begrensninger med studien i diskusjonskapittelet.

RESULTAT

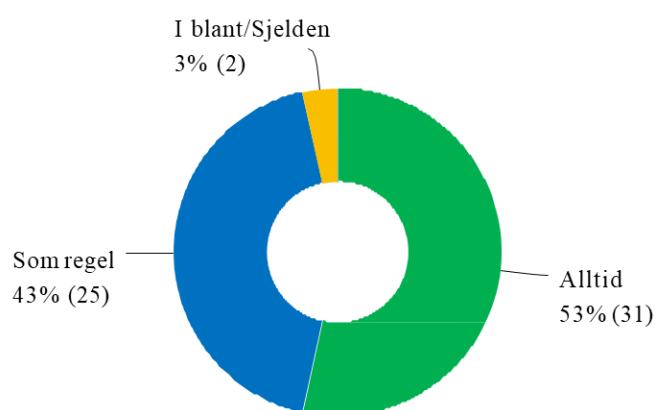
Formålet med undersøkelsen var å få et innblikk i *om* og *hvordan* et utvalg norske etterforskere bruker en skriftlig etterforskningsplan. Gjennom spørsmål i spørreundersøkelsen ble det søkt å få belyst dette gjennom følgende fem kategorier; *Bruk av etterforskningsplan, Kultur, Behov for opplæring, Retningslinjer* og *Videre utvikling*. Resultatene fra undersøkelsen blir presentert gjennom disse fem kategoriene.

Bruk av etterforskningsplan

Hovedspørsmålene for studien var rettet mot bruk av etterforskningsplan. Gjennom spørsmålene stilt i spørreundersøkelsen og den etterfølgende analysen i kategorien *Bruk av etterforskningsplan* har vi søkt å finne ut; hvor ofte etterforskningsplan ble brukt, hvor viktig en mente en etterforskningsplan var for kvaliteten i sin egen etterforskning, hvor aktivt den ble benyttet i etterforskningen, om det alltid var utarbeidet ulike hypoteser og om det alltid var utarbeidet hypoteser om uskyld i etterforskningsplanen.

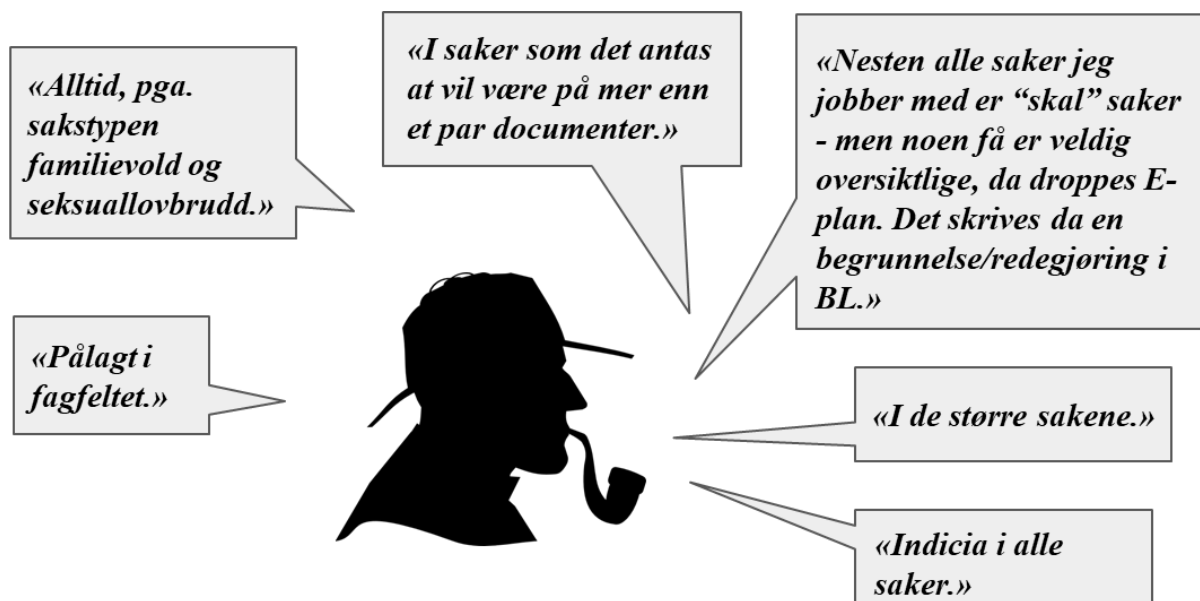
Hvor ofte

De utvalgte respondentene jobbet i saksfelt hvor det er satt krav om bruk av etterforskningsplan. Et sentralt spørsmål var da hvor ofte de brukte etterforskningsplan. Respondentene fikk svaralternativene; «*alltid*», «*som regel*», «*iblant*», «*sjelden*», «*aldri*». 96 prosent av respondentene svarte at de *alltid* (53 prosent) eller *som regel* (43 prosent) benyttet etterforskningsplan. Kun én respondent svarte *iblant*, og én respondent svarte *sjelden*. Ingen av respondentene valgte svaralternativet *aldri*.

Figur 3. Grafisk fremstilling over hvor ofte respondentene benytter etterforskningsplan (N=58).

Ti av respondentene benyttet muligheten til å utdype svaret sitt. Noen kommenterte at størrelsen på saken og hvorvidt saken opplevdes som oversiktlig var avgjørende for bruk av etterforskningsplan.

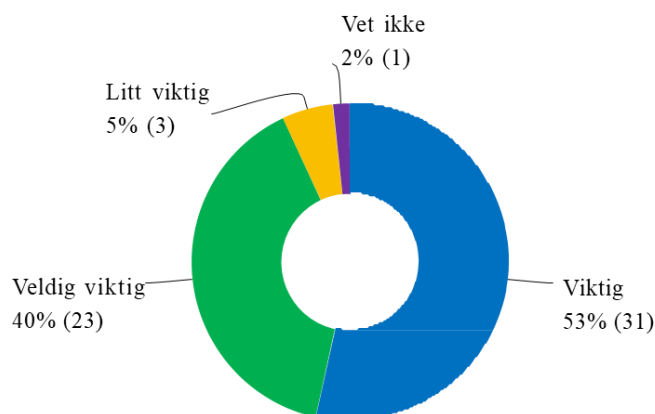

Figur 4. Eksempler på sitater fra respondenter hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor ofte de bruker etterforskningsplan.

Sitatene i figur 4 viser spennet i hva respondentene valgte å utdype. Noen valgte å utdype *når* de benytter etterforskningsplan, andre valgte å utdype *grunnen til* at de benytter etterforskningsplan, mens én respondent valgte å kommentere *hvilket databasert verktøy* etterforskningsplanen ble nedfelt i, med henvisning til Indicia.

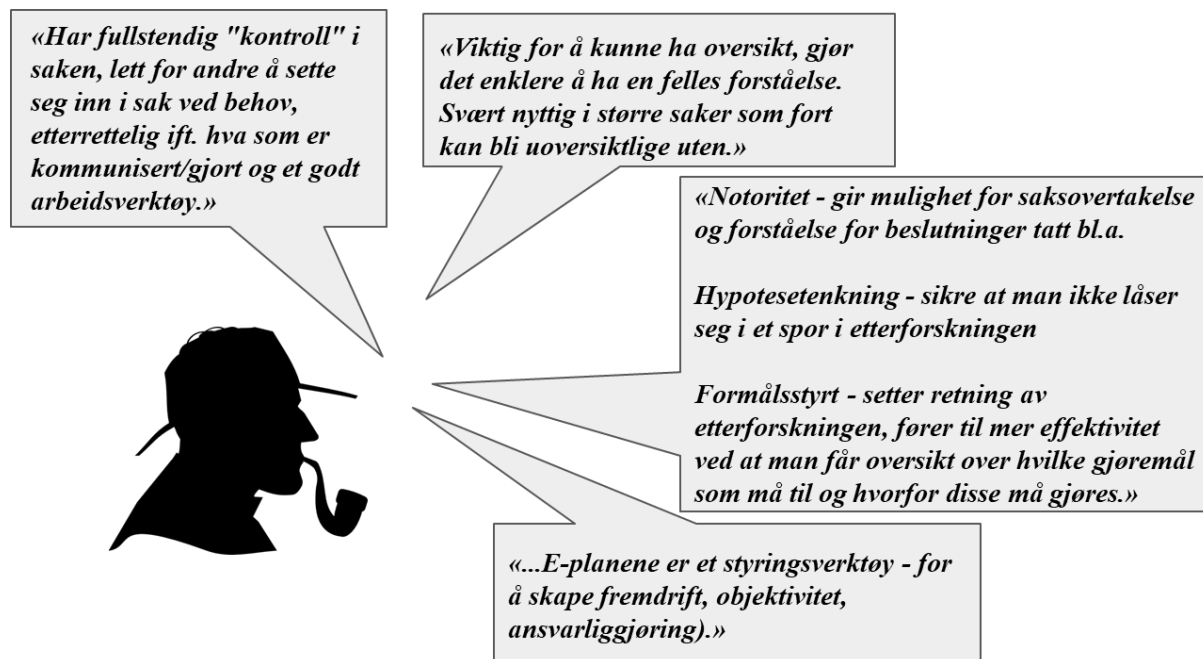
Betydning for kvalitet

I vår studie om *bruk av etterforskningsplan* var det av vesentlig betydning å søke å finne ut hva respondentene mente om etterforskningsplanens betydning for kvaliteten i etterforskningen. Spørsmålet; «Hvor viktig mener du bruken av etterforskningsplan er for kvaliteten i din etterforskning» ble derfor stilt. Det ble gitt fem svaralternativer; «*veldig viktig*», «*viktig*», «*vet ikke*», «*litt viktig*», «*ikke viktig i det hele tatt*». 53 prosent (31 stk.) av respondentene mente at bruk av etterforskningsplan var «*viktig*» mens 40 prosent (23 stk.) mente den var «*veldig viktig*» for kvaliteten i etterforskningen. 5 prosent (3 stk.) mente at etterforskningsplanen bare var «*litt viktig*». Det var ingen som svarte at den «*ikke var viktig i det hele tatt*».

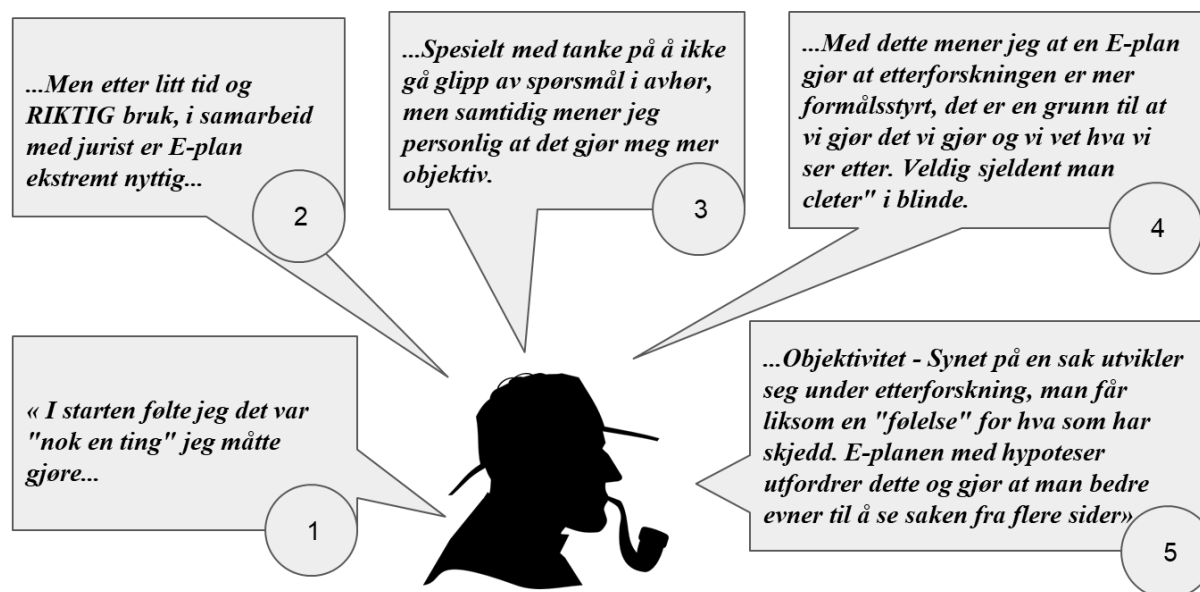
Figur 5. Grafisk fremstilling over hvor viktig respondentene mener bruken av en skriftlig etterforskningsplan er for kvaliteten i sin egen etterforskning (N=58).

Åtte av respondentene hadde i tillegg utdypet sine svar på hvorfor de mente bruk av etterforskningsplan var viktig for kvaliteten i etterforskningen. Syv av disse respondentene oppga oversikt og notoritet som viktige faktorer i sine utdypende kommentarer til dette spørsmålet. Tre av respondentene beskrev viktigheten av en mer objektiv tilnærming som en etterforskningsplan vil kunne bidra til.

Figur 6. Eksempler på sitater fra respondenter hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor viktig respondentene mener bruken av en skriftlig etterforskningsplan er for kvaliteten i sin egen etterforskning.

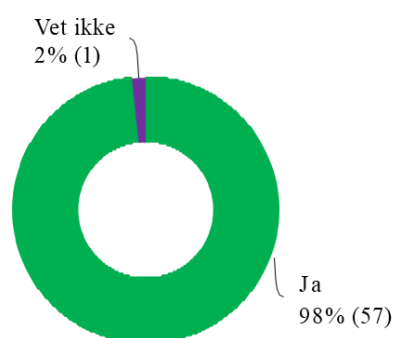
Sitatene som fremkommer i figur 6 viser blant annet til *oversikt* og *kontroll*, samt den *objektive tilnærmingen*. En kommentar utmerket seg som mer utfyllende enn de andre, denne er særskilt belyst som en utvikling fra 1- 5 i figur 7.

Figur 7. Viser sitat fra én respondent hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor viktig respondentene mener bruken av en skriftlig etterforskningsplan er for kvaliteten i sin egen etterforskning.

Aktiv bruk

I denne studien var det også et sentralt spørsmål å få vite hvordan etterforskningsplanen ble benyttet i etterforskningen. Vi valgte å fokusere på om respondenten selv mente at de benytter en etterforskningsplan aktivt gjennom hele etterforskningen. Det ble gitt tre svaralternativer for dette spørsmålet; «ja», «nei» og «vet ikke». Alle, unntatt én respondent, dvs. 98 prosent (57 stk.) mente at de benyttet etterforskningsplan aktivt i sin etterforskning. Den ene respondenten svarte «vet ikke».

Figur 8. Grafisk fremstilling som viser hvorvidt respondenten selv mener han benytter skriftlig etterforskningsplan aktivt i sine etterforskninger (N=58).

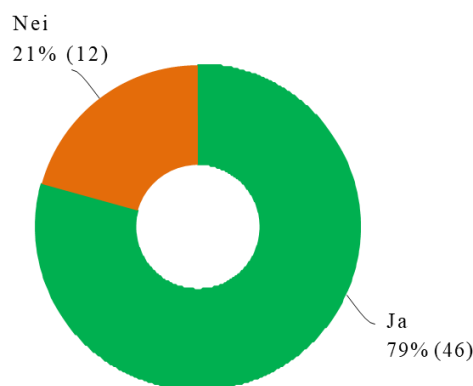
Av de fire respondentene som utdypet sitt svar i kommentarfeltet sier én at han gjør det fordi det er *lovpålagt* og *fordi man må*, mens én annen sier han gjør det, men «*ikke i tråd med slik han har lært på VEF*», den tredje kommenterer at; «*benytter det i alle straffesaker i vårt saksfelt*», mens den siste viser til sin kommentar til forrige spørsmål hvor kommentaren i sin helhet er gjengitt som sitat i figur 7.

Figur 9. Eksempler på sitater med ulik tilnærming fra to respondenter hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om hvor hvorvidt respondenten selv mener den benytter skriftlig etterforskningsplan aktivt i sine etterforskninger.

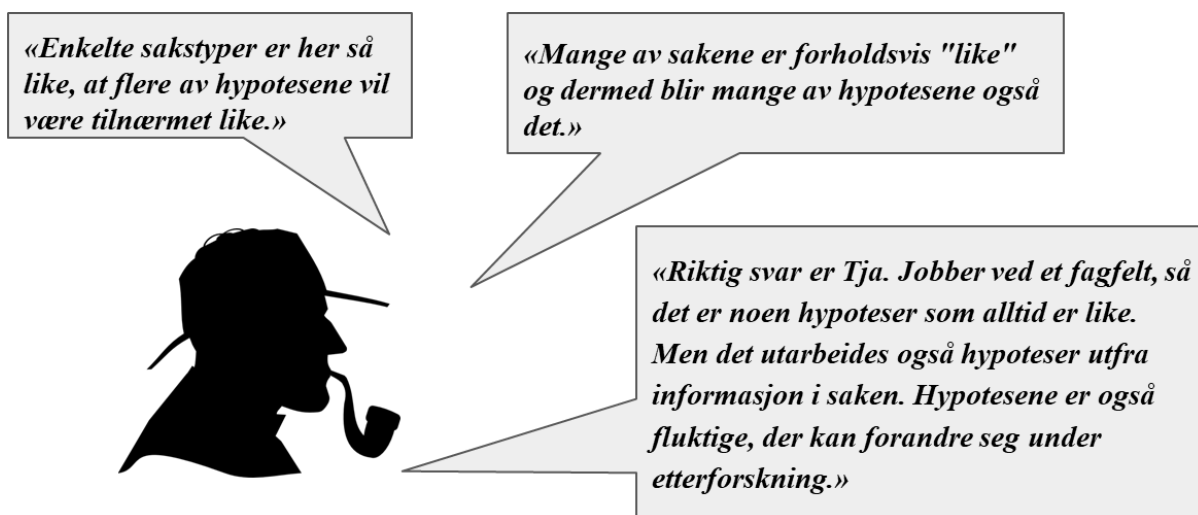
Hypotesegenerering

Spørsmålet om en alltid har *ulike hypoteser* i etterforskningsplanen og hvorvidt en alltid har hypoteser som åpner opp for uskyld er to av kjernespørsmålene i vår studie. Til begge disse spørsmålene var det kun gitt to svaralternativer, «*ja*» eller «*nei*». Som det fremkommer av figur 10 svarte 79 prosent (46 stk.) «*ja*» på spørsmålet om de alltid hadde ulike hypoteser i sin skriftlige etterforskningsplan og 21 prosent (12 stk.) svarte «*nei*».

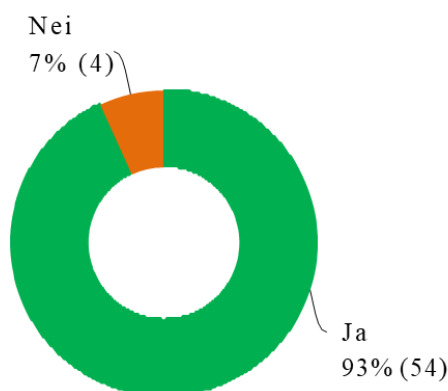
Figur 10. Grafisk fremstilling som viser hva respondentene svarte på spørsmålet om de alltid har ulike hypoteser i sin skriftlige etterforskningsplan (N=58).

Det var fire respondenter som hadde utdypet sitt svar. Den ene kommenterte; «*I tilnærmet alle saker pga. Saksfeltet familievold og seksuallovbrudd*». De tre andre hadde alle utdypet noe om (tilnærmet) like hypoteser grunnet (tilnærmet) like saker/sakstyper.

Figur 11. Viser sitat fra tre respondenter med nokså lik tilnærming hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om de alltid har ulike hypoteser i sin skriftlige etterforskningsplan.

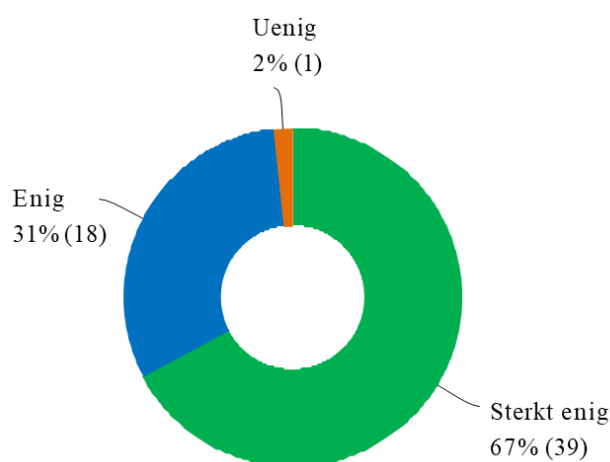
Det andre sentrale spørsmålet om hypoteser gjaldt hvorvidt en alltid har hypoteser som åpner opp for uskyld. Som det fremkommer av figur 12 svarte 93 prosent (54 stk.) at de alltid har hypoteser som åpner opp for uskyld i sin skriftlige etterforskningsplan mens 7 prosent (4 stk.), svarte «nei» på dette spørsmålet. Selv om det også her var muligheter for å utdype svaret sitt i eget kommentarfelt, var det ingen som valgte å utdype noe.

Figur 12. Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om de alltid har hypoteser som åpner opp for uskyld i sin skriftlige etterforskningsplan (N=58).

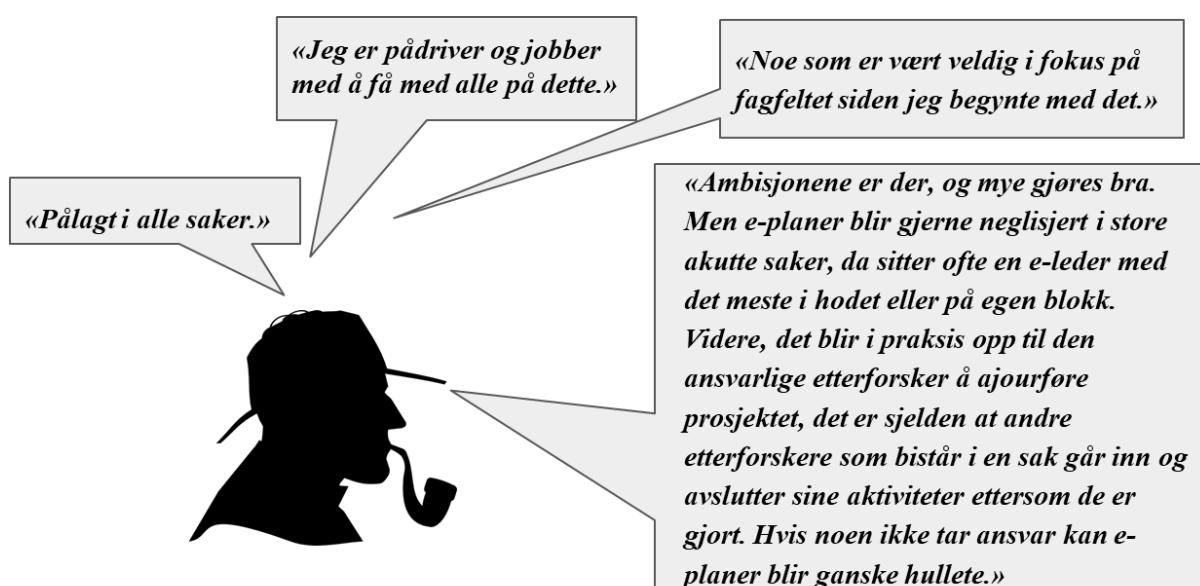
Kultur

Å søke å finne ut hvorvidt det var kultur for aktiv bruk av etterforskningsplan på arbeidsplassen anså vi som sentralt i studiet. Det var igjen lagt opp til fem ulike svaralternativer; «sterkt enig», «enig», «vet ikke», «uenig», «sterkt uenig». 98 prosent (57 stk.) av respondentene svarte at de var «sterkt enig» (67 prosent) eller «enig» (31 prosent) i påstanden om at det var kultur for at skriftlig etterforskningsplan bør brukes aktivt på deres arbeidsplass. Kun én respondent svarte noe annet, denne var «uenig».

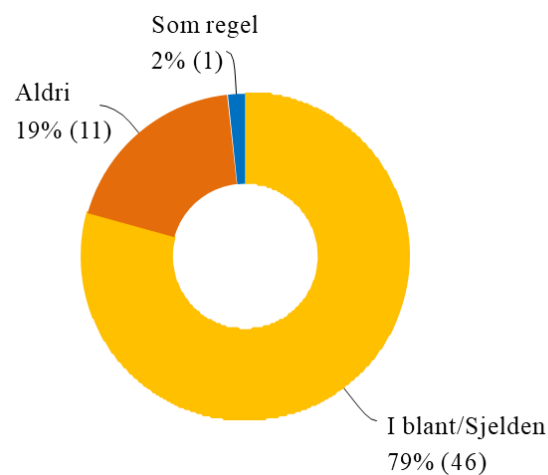
Figur 13. Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om det på deres arbeidsplass er kultur for at skriftlig etterforskningsplan bør brukes aktivt (N=58).

Fire respondenter utdypet sitt svar i kommentarfeltet for denne påstanden.

Figur 14. Viser sitat fra respondentene, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om det på deres arbeidsplass var kultur for at skriftlig etterforskningsplan bør brukes aktivt.

Sitatene i figur 14 viser respondentenes ulike oppfatninger av situasjonen på arbeidsplassen. Sitatene kan knyttes til både til struktur og kultur, på gruppe, individ og organisasjonsnivå. En annen vinkling for å søke å finne ut noe om det kulturelle perspektivet på arbeidsplassen var å undersøke hvorvidt kandidatene opplevde å bli veiledet i bruken av skriftlig etterforskningsplan. På spørsmålet «Hvor ofte opplever du at noen veileder deg i bruken av en skriftlig etterforskningsplan, hadde vi gitt fem ulike svaralternativer; «alltid», «som regel», «iblant», «sjelden», «aldri». På dette spørsmålet svarte ingen av respondentene «alltid», en respondent svarte «som regel». De fleste respondentene, som utgjorde 79 prosent (46 stk.), svarte at de «iblant» eller «sjelden» opplevde at noen veiledet dem i bruken av skriftlig etterforskningsplan. 19 prosent (11 stk.) av respondentene svarte «aldri» på dette spørsmålet.

Figur 15. Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om hvor ofte de opplever at noen veileder dem i bruken av en skriftlig etterforskningsplan (N=58).

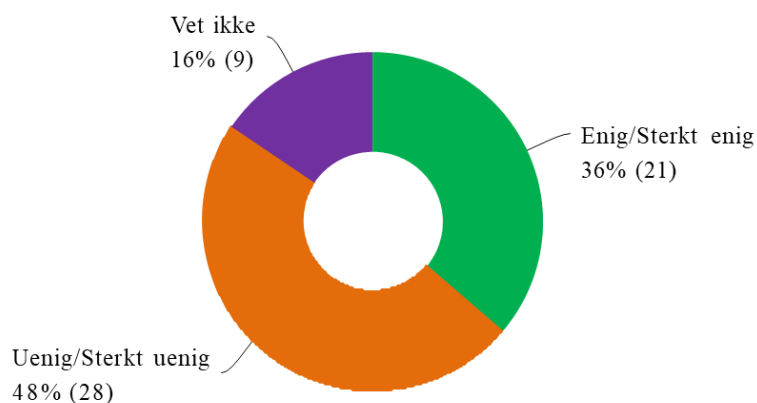
Det var tilføyd seks kommentarer til dette spørsmålet, hvorav fire av disse viste til at veiledning som regel/kun skjer gjennom den obligatoriske årlige opplæringen i etterforskningsfeltet - OÅO («Som regel gjennom OÅO, OÅO osv., Kun OÅO, OÅO»).

En respondent utdypet sitt svar slik; «Oppdager stadig noe nytt ved bruk», mens annen utdypet noe om hvordan veiledningen skjer; «Kommer med kommentarer/påminnelser til hverandre vedr. føringer/oppdatering av aktiviteter».

Behov for opplæring

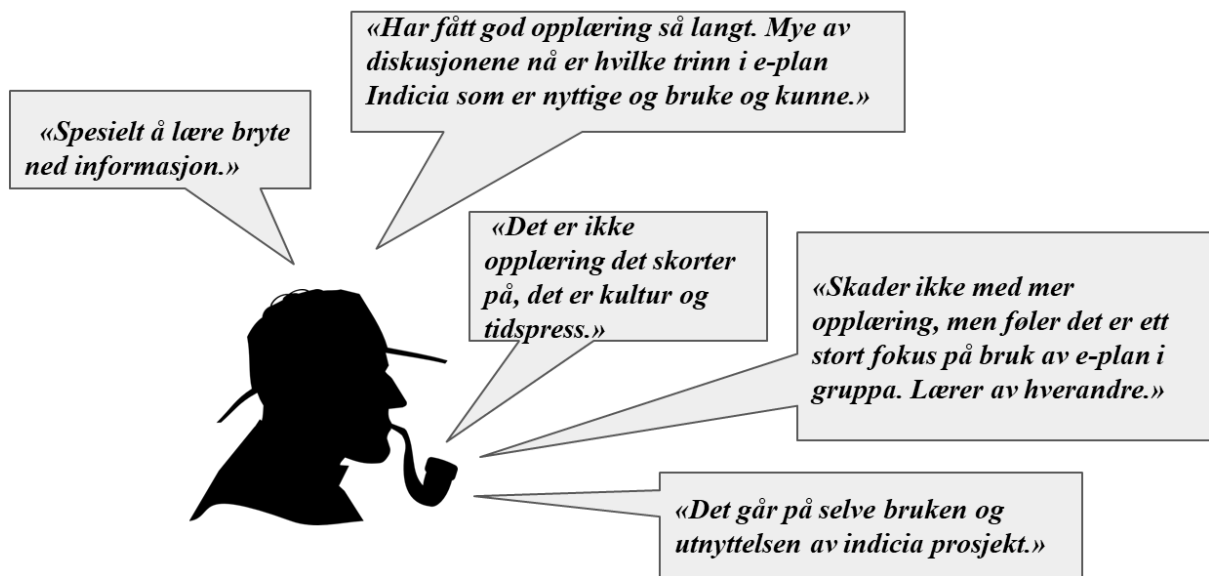
Siden bruk kan knyttes til kunnskap, ferdighet og forståelse var det naturlig å søke å finne ut behovet for mer opplæring. Respondentene ble bedt om å svare på følgende utsagn; «Jeg trenger mer opplæring i bruk av etterforskningsplan». Det var gitt 5 svaralternativer; «sterkt

enig», «enig», «vet ikke», «uenig», «sterkt uenig». Svarene på dette utsagnet var ganske delt. Svarene fra respondentene, som fremkommer av figur 16 viser at på den ene siden var 36 prosent (21 stk.) «enig» eller «sterkt enig» i at de trengte mer opplæring, mens på den andre siden var 48 prosent (26 stk.) «uenig» eller «sterkt uenig» i dette. 16 prosent (9 stk.) av respondentene svarte «vet ikke».

Figur 16. Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på utsagnet om de trenger mer opplæring i bruk av etterforskningsplan (N=58).

Ni av respondentene kommenterte sitt svar. Fem av disse kommentarene er gjengitt i figur 17, hvor tre av disse kan knyttes til behov for opplæring rundt bruk av Indicia. En respondent mente det ikke skortet på opplæringen, men pekte på kultur og tidspress. To av respondentene viste til at de lærer av hverandre hvorav det ene sitatet er gjengitt i figur 17. En annen respondent viste til at den lå langt over gjennomsnittet når det gjelder kunnskap til bruken av Indicia. Respondenten som kommenterte; «Det går på selve bruken og utnyttelsen av indicia prosjekt» var enig i utsagnet om at en trenger mer opplæring i bruk av etterforskningsplan. Vedkommende respondent har fulgt alle OÅO fra det som betegnes som «3-dageren», høsten 2017 og frem til og med høsten 2019, samt at vedkommende også har gjennomført Politihøgskolens studium Videreutdanning i etterforskning.

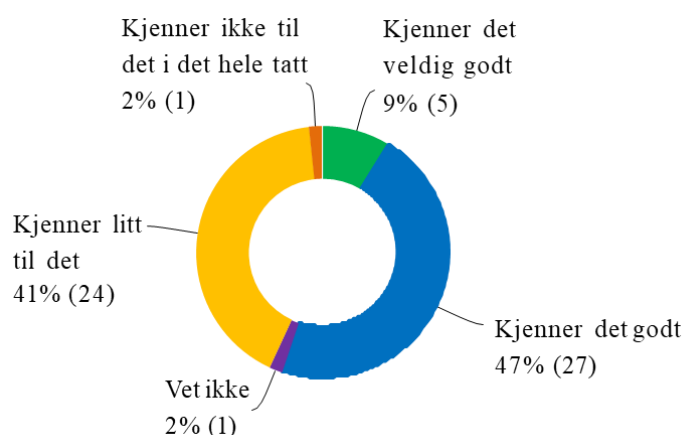

Figur 17. Eksempler på sitat fra respondentene, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om de trenger mer opplæring i bruk av etterforskningsplan.

En som var enig i behov for mer opplæring i bruk av etterforskningsplan utdypet dette i kommentarfeltet; «Et hav av muligheter og spesielt ved større saker». Den siste kommentaren var; «Står nok mest på meg selv, bruke det mer og bli bedre av det».

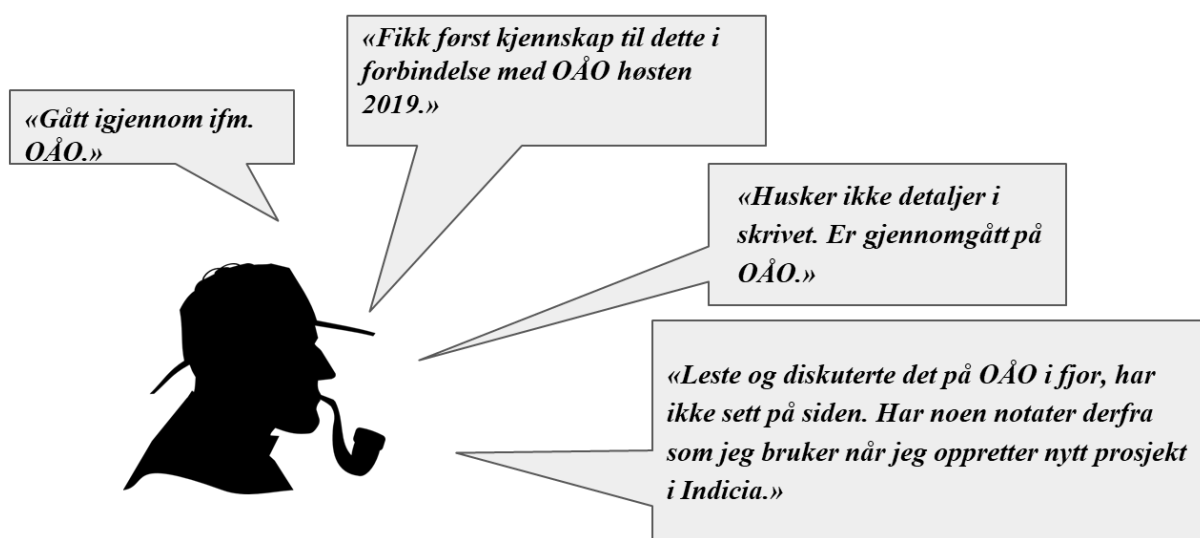
Retningslinjer

På spørsmålet om retningslinjene var kjent ble det gitt fem ulike svaralternativer; «kjenner det veldig godt», «kjenner det godt», «vet ikke», «kjenner litt til det», «kjenner ikke til det i det hele tatt». Som det fremkommer av figur 18 svarte 9 prosent (5 stk.) av respondentene «kjenner det veldig godt». Videre var det 47 prosent (27 stk.) som svarte at de «kjenner det godt», og 41 prosent (24 stk.) som svarte at de «kjenner litt til det». En respondent svarte «kjenner ikke til det i det hele tatt». Og en respondent svarte «vet ikke».

Figur 18. Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på i hvilken grad de kjenner til dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan» (N=58).

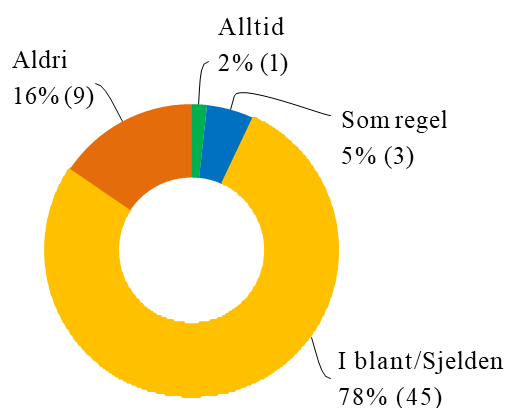
Det var i alt gitt fem kommentarer til dette svaret.

Figur 19. Viser sitat fra respondentene som er sammenfallende, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om i hvilken grad de kjenner til dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan».

Som figur 19 viser kommenterer fire av respondentene at de har fått kjennskap til retningslinjene gjennom OÅO. Den siste kommentaren var; «Kjenner den i god, men ikke på et pirkete detaljnivå, derfor ikke veldig godt».

Som en naturlig oppfølging av spørsmålet om *kjennskap* til retningslinjene om bruk av etterforskningsplan ønsket vi å finne ut av hvorvidt disse retningslinjene ble *benyttet*. På spørsmålet; I hvilken grad du benytter dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan», ble det gitt fem ulike svaralternativer; «alltid», «som regel», «iblant», «sjelden», «aldri». Som det fremgår av figur 20 svarte 2 prosent at de «alltid» benytter dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan». 5 prosent (3 stk.) svarte at de «som regel» benytter det, mens 78 prosent (45 stk.) svarte at de «iblant» eller «sjelden» på dette spørsmålet. Videre var det 16 prosent (9 stk.) som svarte at de «aldri» benytter dette dokumentet.

Figur 20. Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på i hvilken grad de benytter dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan» (N=58).

Det var gitt fire kommentarer til dette svaret. I figur 21 vises to kommentarer som utdyper hvorfor retningslinjene ikke benyttes.

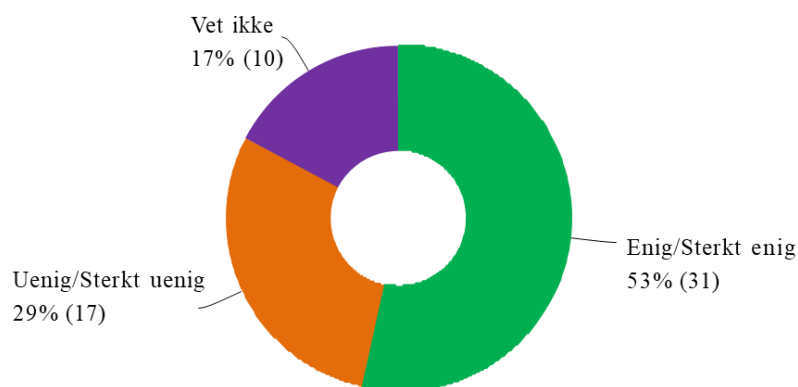

Figur 21. Viser sitat fra respondentene, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om i hvilken grad de benytter dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan».

Som vist til i figur 21 kommenterte to respondenter at dokumentet var blitt så innarbeidet/rutine, og at det var derfor det ikke ble benyttet. En annen respondent som svarte «sjelden» på spørsmålet om i hvilken grad retningslinjene ble benyttet, utdyper svaret sitt slik; «I og med at vi bruker e-plan i så og si alle saker».

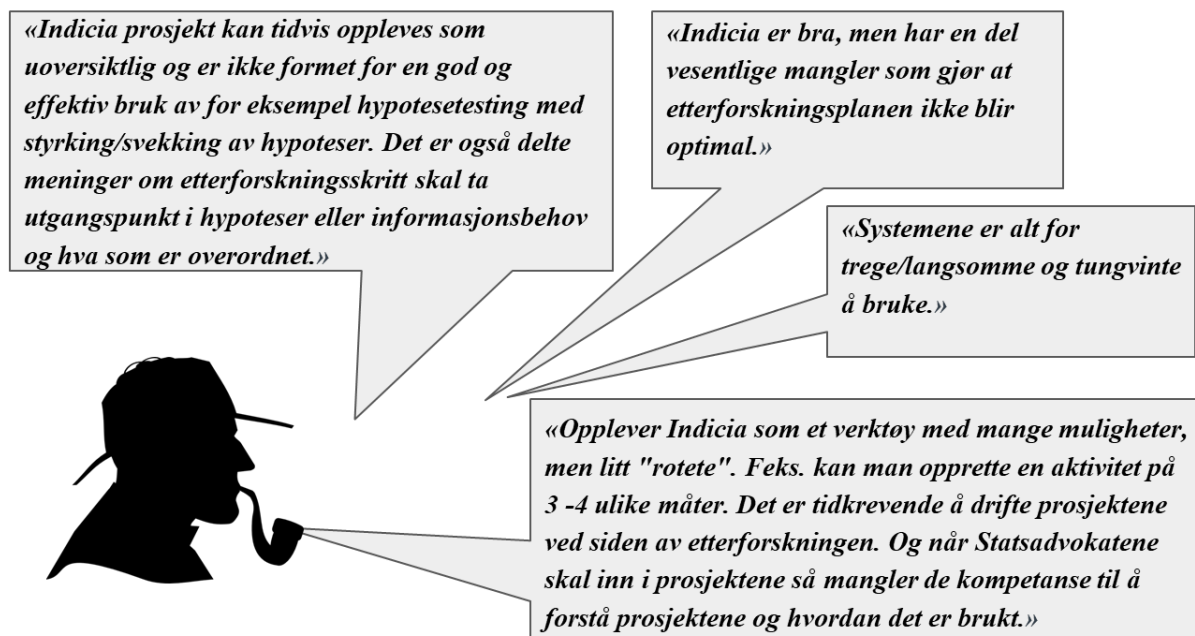
Videre utvikling

På spørsmål om vi har gode nok tekniske og databaserte løsninger for bruk av etterforskningsplan var det gitt fem ulike svaralternativer; «sterkt enig», «vet ikke», «uenig», «sterkt uenig». 53 prosent (31 stk.) er «enig» eller «sterkt enig» i at vi har gode nok tekniske og databaserte løsninger for bruk av etterforskningsplan. 29 prosent (17 stk.) var imidlertid «uenig» eller «sterkt uenig» i dette utsagnet. 17 prosent (10 stk.) svarte «vet ikke».

Figur 22. Grafisk fremstilling som viser respondentenes svar på om de tekniske og databaserte løsningene vi har for bruk av etterforskningsplan er gode nok (N=58).

Det var ti kommentarer knyttet til svarene på dette spørsmålet. En utfordring som gikk igjen, var at systemene var for langsomme/trege eller ikke godt nok tilpasset til bruk av etterforskningsplan. Et utdrag fra disse sitatene, som nevnes av flere av respondentene, er illustrert i figur 23.

Figur 23. Eksempler på sitat om utfordringer som går igjen hos flere respondenter, hentet fra kommentarboksen under spørsmålet om de tekniske og databaserte løsningene vi har for bruk av etterforskningsplan er gode nok.

DISKUSJON

Hovedspørsmålet i denne oppgaven er som tidligere nevnt *om* og *hvordan* et utvalg norske etterforskere bruker en skriftlig etterforskningsplan. Funnene i denne undersøkelsen viser at hele 96 prosent av de etterforskerne som responderte *som regel* eller *alltid* bruker en skriftlig etterforskningsplan. Resultatet er ved første øyekast meget positivt og skiller seg dramatisk fra Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse fra 2018 som konkluderte med at etterforskningsplan kun ble benyttet i et mindretall av saker der det var krav eller anbefaling om bruk. Statsadvokatenes undersøkelse ble gjennomført i perioden mai til juni 2018 (Riksadvokaten, 2018a). Hva kan være årsakene til at vår undersøkelse viser et helt annet bilde? Helt edruelig sett skulle man jo tro at når norske etterforskere blir pålagt av riksadvokaten å bruke skriftlig etterforskningsplan så gjør de det. Våre resultater understøtter unektelig et slikt syn og det er jo i så fall meget positivt. Dette synet understøttes av flere kommentarer fra våre respondenter til spørsmålet om de bruker etterforskningsplan. I kommentarfeltet fremkom det at etterforskningsplan alltid brukes fordi det er et pålegg i det kriminalitetsfelt de jobber i. På den annen side så gjaldt jo også dette da statsadvokatene gjorde sine undersøkelser. En teori kan jo være at det nå har gått noe lengre tid slik at ny metodikk begynner å finne sin plass og ikke minst at riksadvokatens fornyede oppfordring blant annet basert på statsadvokatens nedslående funn har gitt resultater. Det er uansett vanskelig å holde resultatene direkte opp mot hverandre og forvente likt resultat fordi a) undersøkelsene er foretatt på forskjellig tidspunkt og b) vi kjenner ikke nøyaktig til hvordan den første undersøkelsen ble foretatt. På den annen side, kan det naturligvis være svakheter ved vår undersøkelse som gir grunn til å stille spørsmål med våre funn. Først og fremst, kan respondentene ha visst at vi begge jobber med implementering av ny metodikk og ha svart overdreven positivt for å bevisst eller ubevisst «please» både oss og undersøkelsen. Dette er det naturligvis nesten umulig å gardere seg mot. Vi kan også ha stilt spørsmålene på en måte som innbyr til positive svar, men i så fall ser vi det ikke selv og det ble heller ikke kommentert i pilottesting. Hadde alle spørsmål fått en overdreven positiv respons ville det vært grunn til bekymring, men det er jo heller ikke tilfelle. Den lave svarprosenten på undersøkelsen (53 prosent) gir naturligvis en høy feilmargin. Frafall fra spørreundersøkelser er sjelden tilfeldig, og vi må derfor anta at de som bruker etterforskningsplan mindre eller ikke i det hele tatt kanskje ikke har besvart. Dette er undersøkelsens største svakhet, selv om det også blir feil å anta at frafallet er skjevt (Hellevik, 2016). Vi vet simpelthen ikke og må derfor vokte oss fra å konkludere for sterkt.

Når det gjelder hvor viktig respondentene mente at bruken av etterforskningsplan var for kvaliteten i deres etterforskning viser resultatet over at 93 prosent av respondentene (54 stk.) mener at bruken av etterforskningsplan er *veldig viktig* eller *viktig* for kvaliteten i deres etterforskning. At det er såpass mange som mener dette er naturligvis positivt. Det kan være en av årsakene til at de benytter etterforskningsplan, i tillegg til at det er et pålegg. Det fremkommer i funnene at syv av åtte respondenter har kommentert at bruk av etterforskningsplan gir dem oversikt og notoritet og dermed ser de på det som en viktig grunn til å bruke metoden. Flere trekker frem at etterforskningsplanen er med på å skape en mer objektiv tilnærming i deres etterforskning. Vi vet ikke om dette stemmer, men det er allikevel interessante opplysninger som kan forklare en indre motivasjon til å benytte metoden.

For å få vite litt mer om hvordan de faktisk bruker metoden stilte vi også spørsmål om innholdet hva gjaldt utarbeidelse av ulike hypoteser, og om de alltid utarbeidet hypoteser om uskyld. Den store majoriteten (79 prosent) av respondentene opplyste at de alltid hadde ulike hypoteser i sin etterforskningsplan og over 90 prosent svarte at de alltid har hypoteser som åpner opp for uskyld. Dersom dette er korrekt, sier det noe om kvaliteten på deres etterforskningsplaner. Hypotese-generering og et systematisk og målrettet arbeid med å falsifisere hypotesene gjennom etterforskningsarbeidet er et helt sentralt mottiltak mot de påvirkningsfaktorene vi utsettes for og som vil kunne påvirke etterforskningen. Det er antagelig av avgjørende betydning for kvaliteten på etterforskningen å generere ulike hypoteser hvor minst en av hypotesene omhandler uskyld (Fahsing & Ask, 2017). På den måten kan man få en mer objektiv tilnærming, som igjen vil legge grunnlaget for høyere kvalitet. Forst (2004) sier at det som regel vil bli følgefeil og i for stor grad snevre inn videre etterforskning, dersom for eksempel uskyldshypoteser utelates. Burde det ikke da ha fremkommet i retningslinjene fra riksadvokaten at i et oppsett av hypoteser, så skal det fra begynnelsen alltid være med en hypotese om uskyld? Bjercknes og Fahsing (2018, s. 22) påpeker at: «Etterforskningen skal undersøke alle relevante forklaringer på hendelsen, det vil si alle hypoteser om både skyld og uskyld.»

Sunde (2019) viser til en metode for strukturert hypotese-generering (SHE) som tar utgangspunkt i spørsmålet «Hva kan ha skjedd». Metoden benyttes for praktisk utvikling av hypotesesett innledningsvis i etterforskningen for videre arbeid med informasjonsbehov og etterforskningsoppgaver i en hypotesedrevet etterforskningsplan. Det er ikke antallet hypoteser det kommer an på, men kvaliteten på dem blant annet med hensyn til uskyldspresumsjonen og hvordan man jobber videre med å teste dem. Vår undersøkelse sier ikke noe om hvordan respondentene jobber frem sine hypoteser, ei heller hvordan de følger

de opp. Hele 98 prosent av respondentene mener at de aktivt benytter etterforskningsplan i sine etterforskninger. Hva den enkelte respondent forstår med å «benytte aktivt gjennom hele etterforskningen» kan vi ikke vite, men basert på de øvrige opplysningene vi kan trolig utelukke at etterforskningsplanen kun blir benyttet innledningsvis som en gjøremålsliste. Det er grunn til å anta at metodikken hjelper etterforskerne til det Fahsing (2016, s. 63) omtaler som «a more beneficial mind-set» grunnet «deeper and wider processing [av informasjonen]».

Etterforskningsprosessen er en dynamisk prosess hvor etterforskningsplanen da må sees på som et dokument som oppdateres og følger hele etterforskningen. Hypotesene styrkes, svekkes og kan settes nøytral og endrer seg gjennom etterforskningen (Bjerknes & Fahsing, 2018). På spørsmålet om en skriftlig etterforskningsplan benyttes aktivt er en av respondentens begrunnelse «*Det er lovpålagt så det er derfor jeg gjør det, men jeg føler det blir mye dobbeltføring og at man kun fører e-plan i Indicia fordi man må*». Ut fra dette utsagnet kan vi stille oss spørsmålet om hvilken forståelse den enkelte har ved utarbeidelsen av en skriftlig etterforskningsplan. Og forståelsen kan igjen si noe om motivasjonen for hvorfor en skal benytte en etterforskningsplan, som har som formål om å heve kvaliteten på ens eget saksarbeid. Hva skal så til å få noen til å følge et system eller en metode? Vi skiller mellom læring og opplæring. Opplæring er et forsøk på systematisert læring, et forsøk på å få alle til å trekke i samme retning, læring skjer, men hvordan vi lærer, hva vi lærer av, og om vi implementerer det i det hele tatt kan det stilles spørsmål rundt. Hvis vi har som utgangspunkt at bruk av etterforskningsplan bidrar til høyere kvalitet i etterforskningen vil vi at aktuelt personell skal lære seg å bruke den og sikre at de faktisk bruker det. Spørsmålet er om vi kan styre læringen (Engelsen, 2012).

Denne undersøkelsen tar ikke spesifikt for seg *hvorfor* den enkelte respondent benytter etterforskningsplan. Dette er et relativt dyptliggende kvalitativt spørsmål og spørreundersøkelse er ikke det beste verktøyet for å undersøke den type problemstillinger. Som nevnt over har midlertid noen av respondentene i undersøkelsen benyttet seg av kommentarfeltene og begrunnet sitt svar rundt *hvorfor* de bruker etterforskningsplan. Respondentene trakk blant annet frem at bruk av etterforskningsplan hjelper dem til å ha bedre kontroll og oversikt i saken, samt at hypotesetenkningen man benytter seg av og skriftliggjør i planen fører til at man ikke så lett låser seg i et spor. Dette samsvarer med det som blir trukket frem i teorien om hvorfor en etterforskningsplan bør benyttes (Fahsing, 2016, Ask & Granhag, 2008). Som vist over mener 93 prosent av respondentene (54 stk.) at bruken av etterforskningsplan er veldig viktig eller viktig for kvaliteten i deres etterforskning.

Det er derfor logisk å tenke at med en forståelse for at en etterforskningsplan er et viktig verktøy vil kunne føre til at en etterforskningsplan faktisk blir brukt etter intensjonen.

Undersøkelsen viser som nevnt positive funn hva gjelder bruk av etterforskningsplan. Tatt i betraktning at undersøkelsens målgruppe var dem som jobbet i saker hvor det var krav til etterforskningsplan, var det da å forvente et slikt positivt funn? Ser vi til Statsadvokatenes kvalitetsundersøkelse fra 2018 kan ikke funnene der sies å være like positive når det gjelder opprettelse og innhold på etterforskningsplaner. Her ble det trukket frem at bruk av etterforskningsplan og kvaliteten på hvordan etterforskningsplanene utarbeides burde styrkes (Riksadvokaten, 2018a). Vi fant altså noe annet og må til tross for lav responsrate legge denne positive utviklingen til grunn. Kan det ha skjedd en endring i arbeidskulturen?

Kultur

Spørsmålene i kategorien *Kultur* var å se nærmere på om det var en kultur for at skriftlig etterforskningsplan bør brukes aktivt og om hvor ofte respondenten opplevde at noen veiledet han i bruk av en skriftlig etterforskningsplan. Resultatet viser at 98 prosent (57 stk.) av respondentene er *sterkt enig/enig*, i at det på arbeidsplassen er kultur for at etterforskningsplan bør brukes aktivt. Som påpekt av Bang (2005) er det umulig å enes om én enkelt definisjon av kulturbegrepet. Hva respondentene har lagt til grunn når de har svart på spørsmålet om «kultur» på arbeidsplassen er derfor ikke åpenbart. Selv om en populær definisjon av kultur er; «Kultur er måten vi gjør tingene på her hos oss» (Bang, 2005, s. 21), må vi derfor ta høyde for at respondentene kan ha lagt ulik forståelse av begrepet til grunn for deres svar. En forutsetning for at en skriftlig etterforskningsplan skal fungere etter sin hensikt, hvor en løpende hypotesetesting fremstår som en sentral del, er at den benyttes aktivt. Dette er svært krevende og strider mot hjernes intuitive natur (Kahneman, 2012). Det er derfor uvisst hva respondentene har lagt til grunn for «aktivt» bruk, selv om det er gitt føringer for dette både i skriv fra riksadvokaten (RA 2015) og i retningslinjer fra politidirektoratet (2017b) som vist til under. Det var fire respondenter som kommenterte sine svar. Sitatene fra disse, gjengitt i figur 14, viser fire ulike vinklinger. Sitatene kan knyttes til både struktur og kultur; på individ, gruppe og organisasjonsnivå. En av respondentene kommenterte sitt svar slik; «Pålagt i alle saker». Noe som kan knyttes til den organisatoriske strukturen med henvisning til at pålegg om aktiv bruk av etterforskningsplan er gitt i ulike rundskriv og retningslinjer. I brev fra riksadvokaten (Riksadvokaten, 2015a, s. 2) fremkommer det blant annet at; «Planen skal være et dynamisk og aktivt dokument i den

forstand at den skal være gjenstand for oppdateringer, utvidelser og endringer, tilpasset utviklingen i den enkelte sak».

Tilsvarende innhold står anført i retningslinjene for bruk av etterforskningsplan (Politidirektoratet, 2017b). Det er likevel ingen garanti for at etterforskningsplanen blir brukt aktivt selv om det er pålagt gjennom strukturelle føringer. Kulturens betydning må ikke undervurderes. Druckers (1954) påstand om at «Culture eats strategy for breakfast» blir ofte brukt når organisasjonsproblemer, spesielt fornyelses- og endringsbehov, står på dagsorden. Med dette menes at selv om en i organisasjonen har en formell strategi, står kulturen sterkere og kan overgå denne. Det er derfor viktig også å utvikle kulturen slik at den passer med strategien. En fasiliterende kultur kan ifølge Bang (2005) sørge for at medlemmene i størst mulig grad trekker lasset i samme retning. Men, som Bang (2005, s. 110) påpeker; «... dette hjelper lite hvis lasset trekkes i gal retning - mot stupet». Det er altså kulturens innhold som bestemmer om lasset trekkes i riktig retning slik at organisasjonen oppnår de mål som er satt. I denne sammenheng er det aktuelt å trekke inn en respondents kommentar til dette spørsmålet: «... e-planer blir gjerne neglisjert i store og akutte saker. Da sitter ofte en e-leder med det meste i hodet eller på egen blokk ...». Kan dette være et eksempel på at de strukturelle føringene som er gitt om bruk av etterforskningsplan ikke fungerer? Er dette en etterforskningsleder som gjør «slik han alltid har gjort», bevisst eller ubevisst? Er det manglende evne eller vilje? Er det i så fall bristende kultur eller struktur som er årsaken – eller begge deler? I følge (Schein, 2010) er ledere de viktigste kulturskapere i organisasjonen. Selv om en etterforskningsleder, som respondenten refererte til ikke nødvendigvis har samme rolle som en leder, kan en trekke paralleller til denne rollen. Schein (2010) viser til at lederen først og fremst påvirker gjennom fem kanaler, hvor en av dem omhandler bevisst rollemodellering, veiledning og trening. Det som trekkes frem her er leders synlige adferd herunder blant annet hvilke oppgaver de utfører og hvordan de utfører dem. En etterforskningsleder som neglisjerer en etterforskningsplan, kan således påvirke kulturen for hvordan en skal gå frem i store og akutte saker. Etterforskningslederen kan her ses på som en kulturbærer, - likeså kan han også være et synlig bilde på at det i organisasjonen er ulike subkulturer som ikke alltid har intensjon om å følge de føringer som er gitt.

79 prosent (46 stk.) av respondentene opplevde *sjelden* eller *aldri* at noen veiledet dem i bruk av skriftlig etterforskningsplan. Kan det være ulik forståelse for hva begrepet veiledning er? En respondent kommenterte sitt svar med følgende sitat; «Kommer med kommentarer/påminnelser til hverandre vedr. føringer/oppdatering av aktiviteter». Det kan

godt tenkes at vedkommende ikke selv anså det som veiledning, men at det var det som lå tettest opp til det å bli veiledet. Fire respondenter hadde kommentert at de fikk veiledning gjennom Obligatorisk årlig opplæring (OÅO), en presiserte *kun* OÅO og en annen *som regel* OÅO. Det at OÅO spesielt ble trukket inn her kan være naturlig fordi tilbakemelding på bruk av skriftlig etterforskningsplan har vært en av læringsaktivitetene i denne opplæringen. Resultatet kan tyde på at veiledning/tilbakemelding, som ikke er satt i system gjennom OÅO, ikke bare skjer sjelden, men også er tilfeldig. På den ene siden ser en her at det er kultur for at etterforskningsplan bør brukes aktivt, men på den andre siden er det kun en respondent som *som regel* opplever å bli veiledet. Dette kan ses opp mot tiltak 4; systematisk erfaringslæring (Politidirektoratet, 2016), hvor hensikten nettopp er å sikre en kultur for tilbakemelding der en lærer av egne erfaringer og løpende kan gjøre forbedringer i egen etterforskning. Det kan her tyde på at dette tiltaket, på dette tidspunktet, ikke er satt i endelig system.

Behov for opplæring

Spørsmålene i kategorien *Behov for opplæring* var å se nærmere på om respondentene mente at de trengte mer opplæring i bruk av etterforskningsplan. Resultatet viser at 36 prosent (21 stk.) av respondentene var *enig* eller *sterkt enig* i at de trengte mer opplæring, mens 48 prosent (26 stk.) var *uenig* eller *sterkt uenig* i dette. De resterende 16 prosent (9 stk.) svarte *vet ikke*. Bruk av etterforskningsplan kan blant annet knyttes til læring og den enkeltes kompetanse til å bruke etterforskningsplan i praksis. For å kunne benytte etterforskningsplan etter dens intensjon er det en forutsetning å ha kunnskap om blant annet når den skal brukes, forståelse av hvorfor, hvordan den skal brukes og kunnskap og ferdigheter til å kunne bruke den i praksis.

Hvilke muligheter har en så hatt for opplæring, hva har vært læringsmålet for opplæringen, hvilket læringsutbytte sitter en igjen med? Hvilken betydning har opplæring for å ta i bruk etterforskningsplan med de krav til innhold som er satt, og hvordan blir kunnskapen implementert? Arbeidsgiver plikter å tilby nødvendig opplæring og skal tilrettelegge for den. I tillegg har alle ansatte et medansvar og en plikt til å holde seg oppdatert (Riksadvokaten, 2018b). På hvilken måte har det blitt lagt til rette for den enkelte medarbeider til å kunne holde seg faglig oppdatert, og hvilket ansvar har den enkelte medarbeider tatt? Vi ser av respondentenes svar på hvilken opplæring de har i etterforskningsplan viser en prosentvis økning i antall som har gjennomført aktuelle tema i

OÅO fra høstens opplæring 2017 og frem til og med høstens opplæring 2019. Det kan tyde på at man må vise en tålmodighet og gi rom for at det tar tid å implementere større endringer.

Når det gjelder behov for mer opplæring i bruk av etterforskningsplan viser svarene fra respondentene at det er delt syn hva gjelder deres behov for mer opplæring eller ikke. Det trenger ikke være sammenheng mellom følt behov for mer opplæring og behov for mer opplæring. En kan bruke etterforskningsplan i den tro at en gjør det riktig. Dette kan også ha sammenheng med manglende veiledning og tilbakemelding eller feil veiledning og tilbakemelding, at det ikke er kultur for det og heller ikke satt i system. Her fremkommer den enkelte respondents formening om opplevd behov. På den ene siden kan et individ raskt oppleve mestring og tenke at vedkommende ikke har behov for mer opplæring på temaet. På den annen side kan noen tenke at «de aldri blir utlært» på temaet, og at det kreves kontinuerlig vedlikehold av deres kompetanse, og derfor opplever mer behov for opplæring. Uttalelsen til Ericsson mfl. (2007, s. 5) er i denne sammenheng interessant: «*In most domains of expertise, an estimate of 10 years of experience, or 10,000 hours of deliberate practice, is considered to be a minimum*». Fahsing (2016) trekker frem at britisk etterforskningspraksis sannsynligvis har en langt mer konkret tilbakemeldings- og utviklingskultur enn den norske. Dermed bygges det opp mer kompetanse pr. ansatt pr. år sammenlignet med for eksempel i Norge. Ask og Fahsing (2019) poengterer at man ikke kan anse seg ferdig utlært etter én opplæring om for eksempel bias, opplæringen må gjentas regelmessig og settes i kontekst gjennom hele etterforskerens karriere. Slik OÅO har vært lagt opp, er det nettopp gjennom kontinuerlig vedlikehold av nødvendig kompetanse, som for eksempel å gjenta temaet rundt bruk av etterforskningsplan dette vil kunne bli ivaretatt. Man kan stille seg spørsmålet om det er kultur for å drive med vedlikehold og utvikling av kompetanse i etterforskningsfeltet? Er det slik at det i norsk politi er like naturlig å trene på bruk av etterforskningsplan som det er å trene på entring av rom på den operative treningen? Utvikles måten man jobber på eller fortsetter man som før? For å kunne si noe mer om det faktiske behov for opplæring må det gjøres en grundigere undersøkelse med gjennomgang av innhold i etterforskningsplaner og hvordan denne blir brukt gjennom en etterforskning sett opp mot de ulike krav og intensjoner.

Retningslinjer

Spørsmålene i kategorien *Retningslinjer* var å se nærmere på i hvilken grad de kjente til dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan» og i hvilken grad de benytter dokumentet. Undersøkelsen viste at over halvparten av respondentene kjenner *veldig godt* eller *godt* til dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan», mens noen færre

kjente *litt* til dette dokumentet. Likevel svarer hele 94 prosent av respondentene at de kun *iblant, sjelden* eller *aldri* benytter dette dokumentet. Med tanke på at disse retningslinjene blant annet gir føringer for hvilke sakstyper etterforskningsplan skal benyttes i, når den skal utarbeides og hva den minimum skal inneholde, kan en undre seg hvorfor et så høyt antall respondenter da svarer at disse retningslinjene kun benyttes *iblant, sjelden* eller *aldri*? Intensjonen med spørsmålet var å søke å få frem om innholdet i dokumentet - altså om selve retningslinjene blir benyttet i praktisk bruk av etterforskningsplan. Er det grunn til å tro at spørsmålet kan tolkes på en annen måte? En respondent kommenterer at; «*E-plan i Indicia er kommet inn som rutine, og derfor brukes ikke retningslinjene daglig*». Her kan en forstå det slik at respondenten har fått rutine på bruk av etterforskningsplan i Indicia. Og videre at retningslinjene for bruk av etterforskningsplan inngår som en del av denne rutinen. En annen respondent kommenterer at dokumentet er så innarbeidet at han sjelden går tilbake for å sjekke. Det kan tyde på at disse respondentene forholder seg til retningslinjene, men at de ikke benytter selve dokumentet fysisk fordi det er så innarbeidet. Kan det også være gjeldende for flere av respondentene? Det kan altså være slik at respondentene er kjent med dokumentet, har lest det og kan innholdet, og at de derfor svarer at de ikke benytter dokumentet, men at de likevel har med seg innholdet i sitt arbeid. Det vites ikke noe om ut fra det som fremkommer av denne undersøkelsen.

På den andre siden, kan det være at det å følge retningslinjene ikke oppleves at gir forventet effekt av kvalitet/effektivitet i etterforskningen? Årsakene til dette kan være ulike og sammensatte. Kan det være manglende forståelse for bruk av retningslinjene, at det ikke er god nok opplæring som igjen gjør at de ikke benyttes på riktig måte? Eller kan det være at retningslinjene ikke gode nok? Eller kan det være at de bruker andre kilder som for eksempel aktuell litteratur, lærebøker osv. Videre - kan det igjen være helt andre grunner til at dokumentet ikke benyttes? Er det slik at etterforskningsplan i prosjektstyringsverktøyet Indicia er blitt en byråkratisk rutine og ikke det Fahsing (2016) kaller et «*change of mind-set*». Det å forandre et mind-set er ikke noe man har gjort én gang og så er man ferdig med det. Det må kontinuerlig og systematisk jobbes med både på individ- og på gruppenivå. Dette fordrer først og fremst at prosjektmodulen i Indicia brukes på riktig måte. I tillegg til at ledernivået i organisasjonen har evne til å sørge for en kultur som understøtter et slikt mind-set. Hvilke forutsetninger og vilje har norsk politi for å få dette til? Vi er usikre, og dette spørsmålet vet vi svært lite om.

Når det gjelder kjennskap til retningslinjene har fire respondenter kommentert at de fikk opplæring om disse retningslinjene gjennom OÅO. OÅO har de senere årene hatt stort

fokus på opplæring i bruk av etterforskningsplan, deriblant opplæring i prosjektmodulen i Indicia. Som vist til tidligere har blant annet 98 prosent av respondentene oppgitt å ha gjennomført de aktuelle tema i OÅO høsten 2019 hvor Etterforskningsplan og Indicia var tema. Mens 79 prosent hadde gjennomført de aktuelle tema i OÅO våren 2018 og høsten 2018 hvor tema var henholdsvis Etterforskningsplan og hypotesetenkning for våren og Prosjektmodulen Indicia for høsten. Det er derfor utvilsomt at opplæring om retningslinjene har blitt gitt. En annen diskusjon her vil da være hvorvidt opplæringen har fungert etter sin hensikt, hvorvidt den har ført til læring, utvikling og videre endring av adferd. Det er etter vårt syn et sentralt spørsmål for fremtidig forskning, men våre funn tyder på en relativt god effekt.

Videre utvikling - de tekniske løsningene

Den siste kategorien, som er det siste spørsmålet i undersøkelsen, gikk ut på om de tekniske løsningene vi har for bruk av etterforskningsplan er gode nok. Resultatet av undersøkelsen viste at over halvparten av respondentene var sterkt enig i at vi har gode nok tekniske løsninger for bruk av etterforskningsplan slik det er i dag, mens litt under en tredjedel var uenig. Det var tydelig at dette spørsmålet engasjerte respondentene, da dette spørsmålet var blant de som fikk flest kommentarer, med ti kommentarer. En utfordring flere påpekte var treghet i systemet og at systemet opplevdes å ikke være tilpasset bruk av etterforskningsplan. Det ville være naivt å tro at vårt eksisterende datasystem er fleksibelt og godt nok til å stimulere til bedre tenking i komplekse kriminalsaker. Det å pålegge noen å bruke et system de selv opplever som tidkrevende og mangelfullt vil naturligvis kunne svekke motivasjonen og kulturen for å gjøre det skikkelig. En god utvikling av kultur krever også en kontinuerlig utvikling av metoder, struktur og systemer (se Fahsing, 2016; Gawande, 2010). Dette sier vår undersøkelse ingenting om, men det er etter vårt syn all grunn til å tro at det her mangler litt av alt. Skal man prestere på øverste hylle hver eneste dag kreves det store investeringer både for individ og for organisasjon. Metodikken har endret seg dramatisk, mens dataverktøyet er mer eller mindre de samme.

Hva forteller funnene samlet?

Som vi ser her så fremkommer det i denne undersøkelsen positive funn hva gjelder opprettelse og bruk av etterforskningsplan i saker hvor det er krav til bruk av etterforskningsplan. Spørsmålet vi stiller oss er hva dette betyr for praksis og

utviklingsbehov. Hva forteller disse funnene oss, når nesten halvparten av de potensielle respondentene ikke har svart på undersøkelsen?

Vi har vært, og er inne i en tid med et stort fokus på etterforskningsfaget. Ny kunnskap, metodikk og sentrale føringer står da sentralt. Her er det åpenbart flere faktorer som kan ha påvirket dagens standard på bruk av etterforskningsplan. Politihøgskolens bachelor og etter- og videreutdanning er i stadig utvikling og oppdateres jevnlig etter nasjonal og internasjonal forskning og standarder. Nye lærebøker med oppdatert kunnskap og forskning er med på å øke forståelsen for etterforskningsfaget. Økt forståelse utvikles med tiden og ikke minst er den kulturelle påvirkning en viktig faktor for utvikling. Kan det økte fokuset på bruk av etterforskningsplaner med implementering av *Retningslinjene for bruk av etterforskningsplan* gjennom den obligatoriske årlig opplæringen i etterforskningsfeltet ha hatt en positiv effekt på implementeringen av ny praksis? Har det at VEF-studiet nå tilbyr lokale gjennomføringer i politidistriktene gjort at kunnskap og ferdigheter om skriftlig etterforskningsplan er formidlet ut til flere? Funnene våre tyder på at etterforskningsplan er satt tydeligere på agendaen og at dette har virket inn på implementeringen. Flere respondenter opplyser å ha blitt veiledet i bruken av skriftlig etterforskningsplan, men vi vet lite om hvordan dette har skjedd og hvilke effekter det har hatt på etterforskningens kvalitet i praksis.

Begrensninger ved studien

Bruk av spørreundersøkelse som innsamlingsmetode vil ikke alene kunne gi et fullstendig reelt bilde av respondentenes praksis. Dette da det ikke med sikkerhet kan sies at det respondenten svarer er det respondenten faktisk gjør i sin praksis. Spørsmålene som stilles i en undersøkelse kan forstås på en annen måte enn det som var tenkt fra dem som har utarbeidet skjemaet. Det at undersøkelsen var lagt opp slik at alle spørsmål måtte besvares og det var mulighet for å legge inn kommentarer på de fleste spørsmål gjorde at vi fikk innhentet mye data i undersøkelsen. Som beskrevet tidligere, gjennomførte vi ikke oppfølgingsintervju, da vi var av den oppfatning at vi hadde nok datamateriale å jobbe videre med.

Hadde man valgt å kombinere observasjonsstudier sammen med intervjuer, ville man sannsynligvis kunne sagt noe mer om den enkeltes praksis. Det å studere noens praksis er uansett svært krevende. Å finne ut hva denne praksisen så har å si for etterforskningens kvalitet er naturligvis enda mer krevende. Kvalitet i etterforskning er et meget komplekst spørsmål og har få enkle svar (se eks. Maguire, 2008; Brookman & Innes, 2013).

Innenfor kvantitative undersøkelser er troverdighet eller intern validitet spørsmålet om måler vi det vi tror vi måler? Johannessen et al., (2016) viser til Lincoln og Guba (1985) som trekker frem to måter som øker sannsynligheten for at forskningen frembringer troverdige resultat. Det ene er at man først har en grunnleggende forståelse for den eksisterende kunnskapen innen det feltet man skal undersøke. Det andre er metodetriangulering hvor forskeren tar i bruk flere metoder som for eksempel både litteraturstudier, observasjon og intervju (Johannessen et al., 2016). Tjora (2017) beskriver at transparens, åpenhet og innsyn er noen av de viktigste kravene i presentasjon av forskning. Vi har forsøkt gjennom denne oppgaven å formidle våre valg slik at prosessen fremstår transparent. Det at vi gir innblikk i de empiriske data vi har, hvem vi er, valgene vi har gjort og hvordan analysene ble gjennomført er med på å gjøre forskningsarbeidet bedre. Den kan med andre ord forstås for det den er – hverken mer eller mindre.

Pålitelighet må også sees opp mot forskerens kunnskaper og forståelse om forskningsfeltet (Tjora, 2017). Vi har i dette studiet forsket på egen praksis og det innebærer at vi må være bevisst vår egen forforståelse. Vårt engasjement i egen praksis og forskning er noe vi har vært bevisst på gjennom hele studiet. Ifølge Tjora må forskerens kunnskap om eget tema sees på som en ressurs (2017). I den forbindelse er det viktig at vi beskriver hvordan forskningen vår kan være påvirket av vårt ståsted som metodeutviklere i norsk politi. Vi har begge lang erfaring fra politifaget, og spesielt innen etterforskningsfaget. De siste årene har vi begge jobbet med utvikling av opplæring og studier innen etterforskning hvor bruk av etterforskningsplan har stått sentralt. Dette vil naturligvis prege alle sider ved denne masteroppgaven – på både godt og vondt. Vi har forsøkt å ta høyde for dette gjennom åpenhet, aktiv refleksjon, metodebruk og gjennom å søke veiledning. Dette gjør oss ikke nødvendigvis mer objektive, men vi er i det minste klar over våre styrker og svakheter og vi er åpne om det.

Det er altså en rekke faktorer som påvirker denne studienes indre (fant vi virkelig det vi lette etter?) og ytre validitet (hvem gjelder det egentlig for?). Det faktum at vi bare har fått svar fra ca. 50 prosent av våre henvendelser gir selvsagt et stort rom for feilmarginer. Vi har data fra 58 etterforskere i to politidistrikt og dette er sannsynligvis en høy andel av dem som er pålagt å bruke etterforskningsplan i disse distriktene. Vi må likevel være svært forsiktede med å dra slutninger om situasjonen i norsk politi som sådan. Vi har heller ikke grunnlag for å trekke konklusjoner om hva som er vanlig praksis i de to respektive distriktene (Tjora, 2017). På en annen side har studien gitt et spennende innblikk i en sentral del av norske etterforskerens praksis som i det minste indirekte vil kunne ha stor betydning for

etterforskningens kvaliteter og redusere faren for alvorlige feil. Vi er selv fornøyd med utbyttet og vil naturligvis gjerne vite mer.

Avslutning

En aktiv bruk av hypotesedrevet skriftlig etterforskningsplan kan sees på som et viktig mottiltak mot justisfeil i etterforskninger. Det har derfor blitt brukt store ressurser på å formidle og implementere denne metodikken i norsk politi. Forventningene for hva bruk av etterforskningsplan skal bidra til er tilsynelatende høye. Det er vanskelig å si om disse forventningene er realistiske med hensyn til å kunne oppnå både økt kvalitet, og økt effektivitet.

Denne studien kan heller ikke gi et klart bilde om og hvordan etterforskningsplan faktisk brukes i norsk politi. Spørreundersøkelsen gir oss svar på hva respondentene tror de gjør, men ikke nødvendigvis hvordan de gjør det. På en annen side har vi gjort oppløftende funn fra et lite, men allikevel ganske representativt utvalg av norske etterforskere. Metoden benyttes aktivt og dem som benytter den ser muligheter for utvikling. Dette er oppløftende sammenlignet med tidligere undersøkelser.

Forskjellene kan skyldes tilfeldige variasjoner, men vi velger å tro at det også skyldes den totale utviklingen av fagfeltet i norsk politi. Aldri har vi opplevd en større satsing på etterforskningsfaget. De positive resultatene i denne undersøkelsen kan altså være et resultat av ny forskning, ny kunnskap, nye lærebøker, bedre opplæring og nye nasjonale rutiner for utvikling, vedlikehold og opplæring. Bare ytterligere forskning kan gi oss svar på om dette faktisk er riktig.

Antall ord: 24932*

*Eksklusiv figurer og tabeller

Referanser

- Aall, J. (2015). Uskyldpresumpsjonen og beviskravet i straffesaker. In R. Aarli, M.-A. Hedlund, & S. E. Jebens (Red.), *Bevis straffesaker. Utvalgte emner* (s. 459–480). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- ACPO. (2000). *Murder Investigation Manual*. Wyboston: Association of Chief Police Officers.
- Amdam, J., Bergem, R., & Båtevik, F. O. (2016). *Offentleg sektor i endring* (J. Amdam, R. Bergem, & F. O. Båtevik (Red.)). Oslo: Universitetsforlaget.
- Arntsen, E. O. (2015, 9.februar). Etterforsknings ekspert om Monika-saken: Kunne skjedd hvor som helst. *VG*. Hentet fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/dXLww/etterforsknings-ekspert-om-monika-saken-kunne-skjedd-hvor-som-helst>
- Ask, K. (2006). *Criminal Investigation: Motivation, Emotion and Cognition in the Processing of Evidence*. Thesis for the Philosophical Doctorate, University of Gothenburg.
- Ask, K. (2013). Fejl og faldgruber i efterforskning. In C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage - metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis* (s. 149–169). København: Samfundslitteratur.
- Ask, K. & Alison, L. (2010). Investigators decision making. In C. P. A. Granhag (Red.), *Forensic psychology in context. Nordic and international approaches* (s.35-55). London: Willan.
- Ask, K., & Fahsing, I. (2018). Investigative Decision-Making. In A. Griffiths & R. Milne (Red.), *The Psychology of Criminal Investigation. From Theory to Practice* (s. 52–73). London: Routledge.
- Ask, K., & Fahsing, I. (2019). Investigative decision making. In R. Bull & I. Blandon-Gitlin (Red.), *The Routledge International Handbook of Legal and Investigative Psychology* (Vol. 1, s. 84–101). New York: Routledge.
- Ask, K., & Granhag, P. A. (2007). Hot cognition in investigative judgments: The differential influence of anger and sadness. *Law and Human Behavior*, 31, s. 537–551.
- Ask, K., & Granhag, P. A. (2008). Psykologiska påverkansfaktorer vid utredningsarbete. I P. A. Granhag & S. Å. Christianson (Red.), *Handbok i rättspsykologi* (s. 161-174). Stockholm, Sweden: Liber.
- Bacon, F. (2003). 1620. *Novum Organum*.
- Bang, H. (2005). *Organisasjonskultur*. Oslo: Tano.

- Beckmann-Smerud, H. (2019). *Siktedes rettsikkerhet under initialfasen av etterforskningen i festrelaterte voldtekter* (Masteravhandling). Politihøgskolen, Oslo.
- Berg, K. (2019). *Politiets håndtering av saker med savnet person. En sammenlignende studie mellom to norske politidistrikt med fokus på grunnleggende metodikk og gjeldende regelverk*. (Masteravhandling). Politihøgskolen, Oslo.
- Bjerknes, O. T., & Fahsing, I. (2018). *Etterforskning. Prinsipper, metoder og praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Bjørge, T., & Myhrer, T. G. (2015). *Forskningsetisk veileder for politihøgskolen* (2. utg.). Oslo: Politihøgskolen.
- Brookman, F. & Innes, M. (2013). The problem of success: what is a 'good' homicide investigation? *Policing and Society* 23 (3), pp. 292-310.
Doi.10.1080/10439463.2013.771538
- Brookman, F., Maguire, E., & Maguire, Mike. (2018). *The Handbook of homicide (Wiley handbooks in criminology and criminal justice)*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Canter, D., & Alison, L. (1999). *Profiling in policy and practice*. Aldershot: Ashgate.
- Clementz, S. (2006, 9.september). Moen - saken granskes. *Dagsavisen*. Hentet fra <https://www.dagsavisen.no/nyheter/innenriks/moen-saken-granskes-1.865179>
- Dean, G., (2000). *The experience of investigation for detectives*. (Ph.D). Queensland University og Technology. Australia, Brisbane.
- Dean, G., Fahsing, I., & Gottschalk, P. (2007). Qualitative and quantitative study of police investigative thinking styles. *International Journal of Knowledge and Learning*, 3(1), 76.
- Diesen, C. (2000). Beyond Reasonable Doubt: Standard of Proof and Evaluation of Evidence in Criminal Cases. *Scandinavian Studies in Law*, 40, s. 169–180.
- Diesen, C. (2015) *Bevisprövning i brottmål*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Dror, I.E. (2017). *Human expert performance in forensic decision making: Seven different sources of bias*. *Australian Journal of Forensic Sciences*. 49 (5), s. 541-547.
- Drucker, P. (1954). *The Practice of Management*. New York: Harper Collins.
- Engelsen, B. U. (2015). *Kan læring planlegges?: arbeid med læreplaner - hva, hvordan, hvorfor: skrevet mot LK06: Læreplan for kunnskapsløftet*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Ericsson, K. A., Prietula, M. J., & Cokely, E. T. (2007). The Making of an Expert. *Harvard Business Review Managing for the Long Term*, 85(7/8), s.1–8.
- Etikkom. (2015). *Hva er forskningsetikk?* <https://www.etikkom.no/hvem-er-vi-og-hva-gjor-vi/hvem-er-vi-og-hva-gjor-vi/hva-er-forskningsetikk/>

- Fahsing, I. (2013). Tænkestile: Effektivitet, dyder og krydspres i efterforskninger. In C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage - metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis* (s. 117–149). København: Samfundslitteratur.
- Fahsing, I. (2016). *The Making of an Expert Detective. Thinking and Deciding in Criminal Investigations* Thesis for the Philosophical Doctorate, University of Gothenburg. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/47515>
- Fahsing, I., & Ask, K. (2013). Decision Making and Decisional Tipping Points in Homicide Investigations: An Interview Study of British and Norwegian Detectives. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 10(2), 155–165.
- Fahsing, I., & Ask, K. (2016). The making of an expert detective: The role of experience in English and Norwegian police officers' investigative decision-making. *Psychology, Crime & Law*, 22(3), 203–223.
- Fekjær, S. B. (2015). *Hvordan forstå statistikk? Politi og kriminalitet* Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations; Studies towards the Integration of the Social Sciences*, 7, 117–140.
- Findley, K. A., & Scott, M. S. (2006). The multiple dimensions of tunnel vision in criminal cases. *Wisconsin Law Review*, 291, 291–397.
- Gawande, A. (2010). *The checklist manifesto: How to get things right*. New York: Metropolitan Books.
- Glöckner, A., & Engel, C. (2013). Can We Trust Intuitive Jurors? Standards of Proof and the Probative Value of Evidence in Coherence-Based Reasoning: Can We Trust Intuitive Jurors? *Journal of Empirical Legal Studies*, 10(2), 230–252.
- Grove, W. M., & Meehl, P. E. (1996). Comparative efficiency of informal (subjective, impressionistic) and formal (mechanical, algorithmic) prediction procedures: The clinical-statistical controversy. *Psychology, Public Policy, and Law: An Official Law Review of the University of Arizona College of Law and the University of Miami School of Law*, 2(2), 293–323.
- Hald, C., & Rønn, K. (2013). Om at opdage: Metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis. Fredriksberg C: Samfunnslitteratur.
- Hellevik, O. (2016). Misvisende forskningsformidling. I *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift* (Vol. 31, Issue 01, pp. 92–103). <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2016-01-05>

- Irvine, B., & Dunningham, C. (1993). Human factors in the quality control of CID investigations. In *Royal Commission on Criminal Justice Research Study 21*. London: HMSO.
- Jacobsen, D. I., & Thorsvik, J. (2007). Bergen: Fagbokforlaget.
- Johannessen, A., Christoffersen, L., & Tufte, P. A. (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Justis- og beredskapsdepartementet. (2015). *Endringer i politiloven mv. (trygghet i hverdagen – nærpolitireformen)*. (Prop.61 LS (2014-2015)) Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-61-s-2014-2015/id2398784/>
- Justitiedepartementet. (2015). *Rapport från Bergwallkommissionen (SOU 2015:52)*. Stockholm: Statens Offentlige Utredningar.
- Kaufmann, G., & Kaufmann, A. (2015). *Psykologi i organisasjon og ledelse (5. utg.)*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Klayman, J., & Ha, Y.-W. (1987). Confirmation, disconfirmation, and information in hypothesis testing. *Psychological Review*, 94(2), 211–228.
- Kolflaath, E. (2019). *Hypoteser i etterforskningsplan*. I E.H. Olsvik & P. Risan (Red.), *Etterforskning under lupen* (s. 61–97). Oslo: Politihøgskolen.
- Komiteene, D. N. F. (2016). *Den nasjonale forskningsetiske komite for samfunnsvitenskap og humaniora (2016). Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi (4. utg.)*. <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- Kripos. (2016, September). #ikkehemmelig. Hentet fra <https://www.youtube.com/watch?v=7KrXIPS7h70>
- Kruglanski, A. W., & Webster, D. M. (1996). Motivated closing of the mind: “Seizing” and “freezing.” *Psychological Review*, 103(2), 263–283.
- Lai, L. (1999). *Dømmekraft*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Mangfolds- og inkluderingsdirektoratet (2010). *Veileder for brukerundersøkelser - Svarprosent og frafall*. Juni, 2010, Oslo. Hentet fra <https://www.tolkeportalen.no/no/brukerundersokelser/Kapittel-3/33-Svarprosent-og-frafall/>
- Montgomery, H. (1983). Decision Rules and the Search for a Dominance Structure: Towards a Process Model of Decision Making. I P. Humphreys, O. Svensson & A. Vari (Red.), *Advances in Psychology* (Vol. 14, pp. 343–369). North-Holland.

- Nickerson, R. S. (1998). Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises. *Review of General Psychology: Journal of Division 1, of the American Psychological Association*, 2(2), 175–220.
- Norsk senter for forskningsdata. (2018, October). *Nettbaserte spørreundersøkelser*. NSD. https://nsd.no/personvernombud/hjelp/forskningsmetoder/nettbaserte_sporreundersokelser.html
- NOU 2009: 12. (2009). *Et ansvarlig politi - Åpenhet, kontroll og læring*. Oslo: Justis- og politidepartementet
- NOU 2017: 5. (2017). *En påtalemyndighet for fremtiden – Påtaleanalysen*. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet.
- NRK v/ Skarrud, E. (2006, September). En dyp tragedie. Hentet fra <https://www.nrk.no/trondelag/--en-dyp-tragedie-1.970103>
- Politidirektoratet. (2016). *Handlingsplan for løft av etterforskningsfeltet*. <https://www.politiet.no/globalassets/05-om-oss/03-strategier-og-planer/handlingsplan-for-loft-av-etterforskningsfeltet.pdf>
- Politidirektoratet. (2017a). *Rammeverk for obligatorisk årlig opplæring innen etterforskning*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet. (2017b). *Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan*. Oslo: Politidirektoratet.
- Politidirektoratet. (2018). *Rammeverk for systematisk erfaringslæring*. Oslo: Politidirektoratet
- Politi loven. (1995). Lov om politiet (politi loven) LOV- 1995-08-04-53. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1995-08-04-53>
- Rachlew, A. (2009). *Justisfeil ved politiets etterforskning - noen eksempler og forskningsbaserte tiltak*. Doktorgradsavhandling, Juridisk fakultet. Universitetet i Oslo.
- Rachlew, A., & Fahsing, I. (2015). Politiavhør. In R. Aarli, M.-A. Hedlund, & S. E. Jebens (Red.), *Bevis i straffesaker. Utvalgte emner* (s. 225–254). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Rassin, E., Eerland, A., & Kuijpers, I. (2010). Let's find the evidence: an analogue study of confirmation bias in criminal investigations. *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, 7(3), 231–246.
- Riksadvokaten. (2013a). *Brev av 8. november 2013 - voldtektssaker*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2013b). *Avhørsmetodikk i politiet*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2015a). *Norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall - Hva kan vi lære?* (Nr. 3/2015). Oslo: Riksadvokaten.

- Riksadvokaten. (2015b). *“Monika-saken” - Læringsperspektiver*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2015c). *Brev av 30. mars 2015 Direktiv om bruk av etterforskningsplaner - utvidelse*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2017a). *Etiske retningslinjer for medarbeidere i Påtalemyndigheten* (Rundskriv nr. 2/2017.). Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2017b). *Rapport om norsk politi og påtalemyndighets behandling av straffesakene mot Sture Bergwall - Riksadvokatens vurderinger, videre oppfølging og pålegg*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2017c). *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2017- politiet og statsadvokatene*. Rundskriv 1/2017. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2018a). *Statsadvokatene kvalitetsundersøkelse: Voldssaker med frist*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2018b). *Kvalitetsrundskrivet* (No. 3/2018). Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2019). *Årsrapport 2018*. Oslo: Riksadvokaten.
- Riksadvokaten. (2020). *Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2020 - politiet og statsadvokatene* (Nr. 1/2020). Oslo: Riksadvokaten.
- Rossmo, D. K. (2009). *Criminal investigative failures*. Boca Raton, FL: CRC Press.
- Rønn, K. V. (2013). Mistanke. Hypoteser og forklaringer i opdagelsesarbeidet. In C. Hald & K. V. Rønn (Red.), *Om at opdage - metodiske refleksjoner over politiets undersøkelsespraksis* (s. 255-300). København: Samfundslitteratur.
- Savage, L. J. (1954). *The Foundations of Statistics*, New York: John Wiley & Sons.
- Schein, E. H. (2010). *Organizational Culture and Leadership*. New York: John Wiley & Sons.
- Senge, P. M., & Lillebø, A. (1999). *Den femte disiplin: kunsten å utvikle den lærende organisasjon (The fifth discipline)*. Oslo: Egmont Hjemmets bokforlag.
- Shiffrin, R. M., & Schneider, W. (1977). Controlled and automatic human information processing: II. Perceptual learning, automatic attending and a general theory. *Psychological Review*, 84(2), 127–190.
- Simon, D., Snow, C. J., & Read, S. J. (2004). The redux of cognitive consistency theories: evidence judgments by constraint satisfaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(6), 814–837.
- Simon, H. A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99.
- Simon, H. A. (1957). *Models of man; social and rational*. Collcumton, Chichester: Wiley.

- Smedslund, J. (1963). The concept of correlation in adults. *Scandinavian Journal of Psychology*, 4(1), 165–173.
- Stelfox, P., & Pease, K. (2005). Cognition and detection: Reluctant bedfellows? I M. J. Smith & N. Tilley (Red.), *Crime science: New approaches to preventing and detecting crime*. Devon: Willan.
- Straffeprosessloven. (1981). Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22 mai 1981 nr.25. Lastet ned fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-05-22-25?q=straffeprosessloven>
- Strandbakken, A. (2003). *Uskyldspresumsjonen: "In dubio pro reo."* Bergen: Fagbokforlaget.
- Sunde, N. (2019). Strukturert hypoteseutvikling i etterforskning - en metode for å oppnå et bredt og objektivt utgangspunkt for etterforskning. I E.H. Olsvik & P. Risan (Red.), *Etterforskning under lupen* (s. 35–59). Oslo: Politihøgskolen.
- Taylor, S. E., & Gollwitzer, P. M. (1995). Effects of mindset on positive illusions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(2), 213–226.
- Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis. 3 utgave*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Tranøy, K.E. (2017). Hypotese. *I Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/hypotese>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131.
- Wason, P. C. (1968). Reasoning about a rule. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 20(3), 273–281.
- Wason, P.C. (2017, September 9). Confirmation Bias. *Learningtheories*. Hentet fra <https://www.learning-theories.com/confirmation-bias.html>
- Wessel, E., Drevland, G. C. B., Eilertsen, D. E., & Magnussen, S. (2006). C333ibility of the emotional witness: a study of ratings by court judges. *Law and Human Behaviour*, 30(2), 221–230.

Vedlegg 1: Informasjonsskriv til kontaktpersoner

Undersøkelse om bruk av etterforskningsplan.

Informasjon

I forbindelse med vår master i etterforskning ved Politihøgskolen ønsker vi å stille noen spørsmål til etterforskere som arbeider i saker med krav til etterforskningsplan iblant annet ... politidistrikt. Vi håper at så mange som mulig svarer på den korte spørreundersøkelsen som tar ca. 10 min. å besvare.

Formålet med undersøkelsen er å få et innblikk i hvilken grad og eventuelt hvordan et utvalg av norske etterforskere bruker en skriftlig etterforskningsplan.

Studien gjennomføres i forbindelse med skriving av masteroppgave som etter planen skal slutføres våren 2020. Masteren gjennomføres av Silje Solheim (Vest pd.) og Anita Tveit (Politihøgskolen). Veileder er Dr. Ivar Fahsing ved Politihøgskolen.

Det skal ikke fremkomme taushetsbelagte opplysninger fra eller om konkrete saker under etterforskning. Alle identifiserbare data på personnivå vil bli slettet og anonymisert. Det er frivillig å delta i prosjektet. Du kan når som helst, og uten å oppgi grunn trekke deg. Vi vil sende ut spørreskjema så snart mailen fra deg er sendt ut til dine ansatte - og vi har mottatt navn og mailadresser til aktuelle deltagere.

Med vennlig hilsen

Anita Tveit
Tlf. 916 73 348
E-post: anita.tveit@phs.no

Silje Solheim
Tlf. 414 92 629
E-post: silje.solheim@politiet.no

Vedlegg 2: Informasjonsskriv til aktuelle respondenter

Hei.

Vi setter stor pris på om du svarer på denne korte undersøkelsen om «Bruk av etterforskningsplan», som er en del av masterprosjektet vårt i Erfaringsbasert master i etterforskning. Undersøkelsen tar i underkant av 10 minutter.

Trykk på lenken for å svare; <https://no.surveymonkey.com/r/PV9N8BP>

Dersom du ikke får åpnet lenken direkte fra mailen, kopier og lim lenken inn i adressefeltet Internet explorer (som er nettleseren i politinettet).

Svarfrist: Vi håper du har anledning til å svare innen onsdag 24.10.19.

Nb! Lenken må ikke videresendes til andre personer.

På forhånd, tusen takk

Med vennlig hilsen
Anita Tveit og Silje Solheim

Vedlegg 3: Spørreundersøkelsen

Spørsmål 1

Samtykke til deltakelse på spørreundersøkelsen: Jeg har lest informasjonen om prosjektet «Bruk av etterforskningsplan», og er villig til å delta på denne spørreundersøkelsen.

Spørsmål 2

Hvor mange år er det siden du gikk ut fra Politiskolen/Politihøgskolen?

Spørsmål 3

Hvor mange år har du jobbet fulltid med etterforskning?

Spørsmål 4

Vennligst beskriv hvilke sakstyper/kriminalitetsfelt du jobber mest med.

Spørsmål 5

Hvilken opplæring har du i etterforskningsplan? (her kan du velge flere svaralternativer). Med etterforskningsplan menes her: «En skriftlig redegjørelse som beskriver hypoteser og aktuelle straffebud knyttet til handlingen som etterforskes, hva som må gjøres, når, hvordan, hvorfor og av hvem med sikte på formål og å oppnå målsettinger innenfor en bestemt tidsramme.»

Spørsmål 6

Hvor ofte bruker du skriftlig etterforskningsplan? (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 7

I hvilken grad vil du si at du kjenner til dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan» utgitt av Politidirektoratet og Riksadvokaten? (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 8

I hvilken grad benytter du du dokumentet «Retningslinjer for bruk av etterforskningsplan?» (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 9

Hvor viktig mener du bruken av en skriftlig etterforskningsplan er for kvaliteten i din etterforskning? (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 10

Mener du selv at du aktivt benytter en skriftlig etterforskningsplan i dine etterforskninger? (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 11

Har du alltid ulike hypoteser i din skriftlige etterforskningsplan? (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 12

Har du alltid hypoteser som åpner opp for uskyld i din skriftlige etterforskningsplan? (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 13

Hvor ofte opplever du at noen veileder deg i bruken av en skriftlig etterforskningsplan? (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 14

På min arbeidsplass er det kultur for at skriftlig etterforskningsplan bør brukes aktivt (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 15

Jeg trenger mer opplæring i bruk av etterforskningsplan (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 16

De tekniske og databaserte løsningene vi har for bruk av skriftlig etterforskningsplan er gode nok. (Velg kun ett alternativ. Mulighet for å utdype i kommentarfelt).

Spørsmål 17

Er du villig til å stille opp i et kort intervju på telefon om ditt forhold til bruk av etterforskningsplan? (Dette vil ta max 15-20 min).

Spørsmål 18

Hvilket telefonnummer er det enklest å nå deg på? (Besvar kun hvis du har svart «Ja» på spm.17). NB - persondata/identifiserbare opplysninger vil ikke bli lagret eller publisert.